

การวิเคราะห์ตรรกะวิธีคิดของฝ่ายขบวนการฯ
และการสร้างภาพอนาคตที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้
หวังให้ผู้อ่านสามารถก้าวข้ามความรู้สึกท้อแท้ เบื่อหน่าย สับสน
ไปสู่สภาวะที่สามารถมองเห็นได้ว่า
ตนอยู่ในส่วนใดของความขัดแย้งนี้ รับรู้ถึงบทบาทและ
สิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
โดยมีสำนึกรู้ว่าตนเชื่อมต่อกับความพยายามของภาคส่วนอื่นๆ
อย่างไรในเชิงยุทธศาสตร์และภาพใหญ่ของการขับเคลื่อน
สันติภาพในจังหวัดชายแดนใต้

เรียบเรียง
ชาญชัย ชัยสุขโกศล

บรรณาธิการ
โคทม อาริยา

ภาพอนาคต จังหวัดชายแดนใต้

 Konrad
Adenauer
Stiftung

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี

ภาพอนาคต

จังหวัดชายแดนใต้

มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์

(Konrad-Adenauer-Stiftung หรือ KAS)

ภาพอนาคตจังหวัดชายแดนใต้

ผู้เรียบเรียง ชาญชัย ชัยสุขโกศล

จัดพิมพ์และเผยแพร่

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (ศพส.) มหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานอธิการบดี ชั้น 2 ห้อง 204

999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170

โทรศัพท์ 0-2849-6072-5 โทรสาร 0-2849-6075

อีเมล peace@mahidol.ac.th เว็บไซต์ www.peace.mahidol.ac.th

สนับสนุนการพิมพ์

มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์

พิมพ์ครั้งแรก กรกฎาคม 2554
จำนวนพิมพ์ 5,000 เล่ม
ISBN 978-974-11-1511-2

กองบรรณาธิการ โทม อารียา ปารีชาต สุวรรณบุบผา เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์
งามศุภร์ รัตนเสถียร เอกพันธ์ ปิณฑวณิช ชาญชัย ชัยสุขโกศล
พรพิมล พลพร้อม ใจสิริ วรรณมณี อธิษฐาน คงทรัพย์
ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ สัมฤทธิ์ อินทร ศิริพร เพ็งจันทร์
ศรีวิไล อนันต์สุข พลธรรม์ จันทร์คำ

พิสูจน์อักษร พจน์ กริชไกรวรรณ

แบบปก วรพร พรหมบุตร

ศิลปกรรม/ผลิต สำนักพิมพ์กุสยาดัด

ผู้ที่สนใจต้องการหนังสือเล่มนี้โปรดติดต่อที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี
หรือดาวนโหลดไฟล์หนังสือเล่มนี้ได้ที่เว็บไซต์ www.peace.mahidol.ac.th

มูลนิธิคอนราต อาเดนาวร์ หรือ Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS) ใน
ภาษาเยอรมัน หรือ Konrad Adenauer Foundation (KAF) ในภาษาอังกฤษ
ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2507 โดยใช้ชื่อของ ฯพณฯ ดร.คอนราต อาเดนาวร์ นายก-
รัฐมนตรีคนแรกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีหลังสงครามโลกครั้งที่สองมา
เป็นชื่อของมูลนิธิฯ สำนักงานใหญ่ของมูลนิธิฯ ตั้งอยู่ ณ กรุงเบอร์ลิน เมืองหลวง
ของประเทศ

มูลนิธิคอนราตอาเดนาวร์เป็นองค์กรที่มีได้มุ่งแสวงผลกำไร และได้รับ
การยกเว้นภาษี มีภารกิจหลักดังนี้

- ✦ ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศโดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลและ
การติดต่อ รวมทั้งการสนับสนุนทุนในลักษณะองค์การคู่สัญญา
ท้องถิ่น
- ✦ ส่งเสริมการศึกษาระดับมัธยมศึกษา การอุดมศึกษา และการปกครอง
ท้องถิ่น
- ✦ ส่งเสริมการศึกษาระดับปริญญาตรีและการอบรมแก่คนรุ่นใหม่ที่มีความ
สามารถ
- ✦ สนับสนุนกระบวนการบูรณาการยุโรป
- ✦ ส่งเสริมศิลปะ และวัฒนธรรม และ
- ✦ สนับสนุนการผลิตสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับหัวข้อข้างต้น

คำนำ

มองในแง่หนึ่ง ความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จชต.) เป็นผล
เนื่องมาแต่ประวัติศาสตร์หลายร้อยปีของดินแดนแห่งนี้ นับตั้งแต่เป็นอาณาจักร
ลังกาสุกะ จนเป็นรัฐของสุลต่าน และกลายเป็นส่วนหนึ่งของรัฐสยามและไทยใน
ที่สุด ประวัติศาสตร์อาจสร้างอัตลักษณ์ทั้งที่เป็นความหม่นหมองและความภาค
ภูมิใจให้แก่คนในพื้นที่ อัตลักษณ์ด้านอื่นที่สำคัญได้แก่ภาษาพูดของคนส่วน
ใหญ่ที่พูดภาษามลายูปัตตานี และความภาคภูมิใจที่เคยมีภาษาเขียนด้วยตัว
อักษรยาวีที่รุ่งเรืองมาแต่ก่อน แต่อัตลักษณ์ที่สำคัญที่สุด ได้แก่อัตลักษณ์ทาง
ศาสนาอิสลามของคนส่วนใหญ่ รวมเรียกเป็นอัตลักษณ์ชาวมลายูมุสลิมของดิน
แดนประวัติศาสตร์ปัตตานี

การมีอัตลักษณ์เป็นเรื่องดี เพราะจะช่วยให้การรวมกลุ่มของเรามีความ
เข้มแข็ง แต่อันที่จริง ใช่ว่าเราจะมียุติธรรมเพียงอัตลักษณ์เดียวก็ทำไม่ เราต้องมีอัต
ลักษณ์อื่นอีกจำนวนมาก เช่น เราเป็นชาวปัตตานี หรือยะลา หรือนราธิวาส เรา
เป็นพลเมืองของประเทศไทยผู้มีสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเดียวกัน เรามี
ประมุของค์เดียวกัน เราเป็นศาสนิกชนแม้จะถือศาสนาต่างๆ กัน เราอยู่ใน
ระบบเศรษฐกิจเดียวกันและพึ่งพากันทำมาหากิน เราอาศัยอยู่ในภูมิภาคเดียว
กันและได้ชื่อว่าเป็นสมาชิกประชาคมอาเซียน และที่สำคัญ เรามีอัตลักษณ์ของ
ความเป็นมนุษย์ร่วมกัน รักความยุติธรรมเหมือนกัน ถ้าคิดว่าเรามีอัตลักษณ์
เดี่ยวที่สำคัญ เช่นความเป็นมลายูมุสลิมหรือไทยพุทธ แล้วมองข้ามอัตลักษณ์อื่นๆ
เราอาจจะใช้อัตลักษณ์นั้นกับผู้อื่นออกไปอยู่คนละข้าง คนละฝ่าย แล้วก็
เรื่องง่ายที่จะใช้ความรุนแรงต่อกัน ในทางกลับกัน ถ้าคิดว่าอัตลักษณ์อื่นๆ ก็
สำคัญ ก็เป็นเรื่องง่ายที่จะร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นของเรา เคารพสิทธิมนุษยชน

พัฒนาเศรษฐกิจ และร่วมกันเรียกร้องความยุติธรรมของเพื่อนมนุษย์ และเรา
อาจร่วมกันพัฒนาระบบการเมืองการปกครองที่ทุกฝ่ายมีสิทธิ มีเสียง และมีส่วน
ความขัดแย้งใน จชต. ด้วยเหตุแห่งการให้ความสำคัญแก่อัตลักษณ์เดี่ยว
ที่ถูกยกให้เป็นปฏิปักษ์กันย่อมจะยึดเยื้อยาวนาน จึงควรใช้วิธีการเปลี่ยนแปลง
ความขัดแย้งโดยการสร้างโยงโยสายสัมพันธ์ ซึ่งหลายส่วนได้ขาดสะบั้นลงโดย
การแบ่งข้าง แบ่งฝ่ายดังกล่าว แต่จะสร้างโยงโยสายสัมพันธ์ได้อย่างไรเล่า โครงการ
ค้นหาญูแจเพื่อสภาวะชายแดนใต้จึงถือกำเนิดขึ้น เพื่อใช้การสานเสวนา (dia
logue) ระหว่างผู้ที่มีอัตลักษณ์ต่างกัน ที่คิดต่างกัน ที่มีตำแหน่งที่ต่างกัน ให้
ได้มาพูดคุยกัน อย่างตั้งใจฟัง พยายามเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่ถือว่าเรายอมถูก
เสมอแล้วด่วนตัดสินผู้อื่น อุดหนุนฟังโดยไม่ตอบโต้ หากเพียงตอบอย่างมีสติ มี
เมตตา โครงการนี้ตั้งชื่อว่า “ค้นหาญูแจ” ประหนึ่งว่าผู้เข้าร่วมสานเสวนาที่มา
จากหลากหลายสถานะ ต่างคนต่างถือญูแจคนละดอก ต่อเมื่อร่วมคิด ร่วมใจ
และร่วมมือกันทำนั้น จึงจะเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งให้ลดระดับความรุนแรง
ลงไปได้ เหมือนเอาญูแจของตนไปบานประตูเปิดเข้าหากัน

มีเทคนิคการสานเสวนาเทคนิคหนึ่งเรียกว่าการสร้างภาพอนาคต ซึ่งต้อง
เป็นภาพที่มีเหตุผลผลและความเป็นไปได้ มิใช่คิดถึงแต่ภาพอนาคตที่เรา
ปรารถนาจะให้เกิดขึ้นอย่างเดียว จากการสานเสวนาเพื่อสร้างภาพอนาคตในครั้งนี้
พบว่าภาพแรกคือภาพของการคงสถานภาพเดิม ฝ่ายรัฐก็ดี ฝ่ายชบวนการฯ ที่
ตั้งเป้าหมายว่าต้องการกอบกู้เอกราชก็ดี ต่างฝ่ายต่างยืนหยัดโดยไม่เปลี่ยนหรือ
ปรับตัวอย่างมีนัยสำคัญ ความขัดแย้งรุนแรงก็คงยึดเยื้อต่อไป ภาพอนาคตที่
สองและที่สามตรงกับกรณีที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดปรับตัว และเอาชนะใจผู้คนในพื้นที่
ได้มากขึ้น ฝ่ายที่ปรับตัวจึงได้เปรียบในทางการเมือง เช่นถ้าฝ่ายรัฐปรับตัว คนใน
พื้นที่ส่วนใหญ่ก็จะยอมรับอัตลักษณ์มลายูมุสลิมพร้อมกับอัตลักษณ์พลเมือง
ไทยได้มากขึ้น ถ้าฝ่ายชบวนการฯ ปรับตัว คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ก็จะรับอัตลักษณ์
มลายูมุสลิมในฐานะอัตลักษณ์เดี่ยวมากขึ้น แม้ฝ่ายที่ปรับตัวจะได้เปรียบทาง
การเมือง แต่ไม่ได้หมายความว่าอีกฝ่ายจะต้องเปลี่ยงพลังทางการเมืองไป
ความรุนแรงจึงอาจลดลงไม่มากนัก ภาพอนาคตที่สี่ตรงกับกรณีที่มีการปรับตัว
ของทั้งสองฝ่าย มีการสร้างโยงโยสายสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้น จนนำไปสู่การพูดคุย

สันติภาพ (peace talk) ที่มีความเป็นทางการมากขึ้นตามลำดับ

โครงการค้นหาทฤษฎีนี้ ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานสนับสนุน การสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และมูลนิธิคอนราด อเดนาวร์ ศูนย์ศึกษาและ พัฒนาสันติวิธีจึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ รายงานฉบับนี้ยกย่องขึ้นโดยอาจารย์ ดร. ชัญชัย ชัยสุขโกศล แต่อันที่จริงเป็นผลงานร่วมของบุคคลจำนวนมาก ทั้ง ผู้ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องของความขัดแย้งและของ จชต. ตลอดจนผู้ที่เข้าร่วมการ สานเสวนาหลายครั้งหลายรอบ โดยเฉพาะรอบที่เรียกว่าการสานเสวนาหาคำตอบ ศูนย์ฯ จึงขอขอบคุณและขออุทิศรายงานฉบับนี้ให้เป็นของทุกท่านด้วย

ถ้าผู้อ่านเห็นด้วยกับข้อค้นพบของรายงานฉบับนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการ สร้างโยงโยสายสัมพันธ์ การขับเคลื่อนสู่ภาพอนาคตที่พึงปรารถนาโดยหลีกเลี่ยง ภาพอนาคตที่วนเวียนอยู่ในวัฏจักรความรุนแรง การพยายามเป็นแบ่งเชื้อของการเปลี่ยนแปลง การพูด/สานเสวนาเรื่องที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญเช่น ประวัติศาสตร์ ภาษา และศาสนา ตลอดจนเรื่องการเมืองการปกครองที่เป็นแก่นแกนของการโต้แย้งกันในขณะนี้ ก็ขอให้ผู้อ่านช่วยนำรายงานนี้ไปใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการแปลง เปลี่ยนความขัดแย้งและนำสันติสุขและความยุติธรรมมาสู่ชายแดนใต้ให้ได้ในที่สุด

ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี

มิถุนายน 2554

สารบัญ

คำนำ	4
1. นำเรื่อง	8
2. กระบวนโครงการ	10
2.1 เริ่มออกแบบโครงการ	10
2.2 ผลที่คาดหวัง	13
2.3 เมื่อลงมือทำโครงการ	17
3. ผลลัพธ์เชิงเนื้อหา	28
3.1 ประเด็นที่หาความเห็นพ้องได้ยาก	28
3.2 ภาพอนาคตทั้งสี่แบบของจังหวัดชายแดนภาคใต้	37
3.3 สัญญาณความเปลี่ยนแปลง	49
4. ผลลัพธ์เชิงกระบวนการ : สายสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือ	56
5. กายเรื่อง	64
ภาคผนวก ก : เครื่องมือการสนทนา	66
* การสร้างภาพอนาคต (Scenario building)	66
* การสานเสวนาแบบเปิดพื้นที่ (Open space dialogue)	71
* การสานเสวนาแบบร้านกาแฟ (World café dialogue)	72
ภาคผนวก ข : รายละเอียดกิจกรรมของโครงการฯ	75
* กิจกรรมระหว่างเดือนเมษายน 2553 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2554	75
* รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนาหาคำตอบ 2 ครั้ง	77

1. นำเรื่อง

ชาวนาคนหนึ่งทำนาพืกาพหกหล่นหายที่คอกม้า เขารื้อหาจนทั่วบริเวณ แต่ไม่พบ เด็กกลุ่มหนึ่งกำลังเล่นกันอยู่แถวนั้นช่วยกันหา โดยพากันวิ่งกรูเข้าไปในคอกม้า เวลาผ่านไปนานโข เด็กๆ เดินกลับออกมาจากคอกม้าทีละคน ต่างมีสีหน้าผิดหวังที่ทำนาพืกาพหกไม่เจอ เด็กคนหนึ่งขอลองเข้าไปหาดูอีกครั้งหนึ่ง แต่ขอให้เขาเข้าไปคนเดียว ชาวนาไม่มั่นใจ แต่ก็ให้เข้าไป เด็กคนนั้นเข้าไปนาน ชาวนาเริ่มสิ้นหวัง ขณะคิดจะเลิกรอ เด็กคนนั้นก็เดินออกมาจากคอกม้า พร้อมนาพืกาพหกเรือนหนึ่ง ชาวนาแปลกใจ “เจ้าหาเจอได้อย่างไร” เด็กตอบ “พอเข้าไปข้างใน ผมก็ไม่ได้ทำอะไรเลย เพียงแต่นั่งเงิบๆ อยู่ทีพื้น ไม่นานผมก็ได้ยินเสียงตึกตอก ตึกตอก จากนั้นผมก็เดินตามเสียงไป แล้วผมก็เจอนาพืกาพหกเรือนนี้”

ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นปัญหาที่ซับซ้อน ยืดเยื้อ และเรื้อรังมานาน ที่ผ่านมามีองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ทั้งจากส่วนกลางและในท้องถิ่น ล้วนกรูกันเข้าไปในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้กันอย่างมากมายเพื่อช่วยกันค้นหาทฤษฎีแก้สำหรับการแก้ไขปัญหาลี้ลับของไทยใช้เวลานานมาก ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมและการเมืองการปกครองเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มขึ้นมามาก แต่ก็ยังไม่สามารถค้นหาทฤษฎีสำคัญที่สามารถปลดล็อกปัญหาสู่ทางออกได้ สาเหตุหนึ่งน่าจะมาจากการที่ทุกคนล้วนวิ่งกรูกันเข้าไปค้นหาทฤษฎีแก้ดอกต่างๆ ใน “ที่สว่าง” และค้นหาด้วย “เสียงอึกทึกครึกโครม” โครงการนี้จัดทำขึ้นด้วยสมมติฐานว่าบางที่เราอาจต้องลองค้นหาทฤษฎีแก้ดอกใน “ที่มืด” ในที่ “เงิบๆ” และด้วยวิธีการที่แตกต่างออกไปดูบ้าง ดูจเดียวกับที่เด็กชายคนนั้นใช้วิธีการใหม่ที่ยังไม่มีใครลองใช้ในการค้นหาพืกาพหก

เท่าที่ผ่านมามีภาคส่วนสำคัญที่อยู่ใน “ที่มืด” และเข้าถึงได้ยาก คือ กลุ่มชบวนการ¹ หรือกลุ่มผู้ก่อการนั้นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่ง การคิดหาทางแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่สามารถหลีกเลี่ยง การนำตรรกะ วิธีคิด และบทบาทของกลุ่มชบวนการฯ เข้ามาร่วมพิจารณาได้อีกต่อไป แม้เราจะไม่สามารถเข้าถึงเพื่อทำความเข้าใจคนกลุ่มนี้ได้มากนัก แต่เราอาจเทียบเข้าไปในพื้นที่ที่ “ไม่สว่างมากนัก” ได้ กล่าวคือ เข้าถึงกลุ่มคนที่เข้าใจและสามารถสื่อสารกับชบวนการฯ ได้แทน (ไม่ว่าเขาจะสนับสนุนชบวนการฯ หรือไม่ก็ตาม)

โครงการนี้จึงเป็นความพยายามทดลองวิธีการที่แตกต่างไปจากเดิม 2 ประการ คือ 1) นำ “เสียงที่ไม่ค่อยจะได้ยินมากนัก” มาร่วมอยู่ในพื้นที่การสนทนา ร่วมกันกับกลุ่มต่างๆ ที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการแก้ไข ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) ใช้การสร้างภาพอนาคต (scenario building) ร่วมกันมาเป็นวิธีการหลักของการสนทนา

นอกจากนี้ โครงการนี้ยังดำเนินไปโดยใช้ทฤษฎีเชิงปฏิบัติ 2 แนวคิดควบคู่กันไป คือ แนวคิดการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (conflict transformation) ซึ่งเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งรุนแรงที่ยืดเยื้อเรื้อรัง มากกว่าเน้นการยุติประเด็นปัญหาในแบบวิธีคิดเดิมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น อีกแนวคิดหนึ่ง คือ “พลังธรรมแห่งจินตนาการ” (moral imagination) ที่เสนอว่าวิธีการมองปัญหาแบบเชิงเส้น (linear approach) นั้น ไม่เพียงพอต่อการรับมือกับความขัดแย้งยืดเยื้อ แต่จำเป็นต้องใช้วิธีคิดแบบเฉลียวพบ (serendipity) เพิ่มเติมอีกด้วย

¹ คำว่า “ชบวนการฯ” ที่ใช้ในเอกสารชิ้นนี้ทั้งหมด ใช้ในความหมาย 2 มุมมองพร้อมกันไป ในขณะเดียวกัน กล่าวคือ ทั้งหมายถึงชบวนการก่อความไม่สงบ หรือชบวนการแบ่งแยกดินแดน (หากมองจากมุมมองรัฐ) และชบวนการกอบกู้เอกราช (หากมองจากมุมมองประชาชน).

2. กระบวนการ

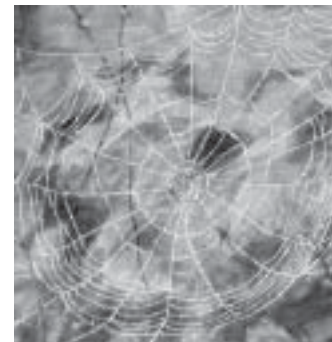

2.1 เริ่มออกแบบโครงการ²

2.1.1 เริ่มต้นจะมีท่าทีต่อปัญหาอย่างไร?

ผลกระทบสำคัญที่สุดที่เกิดจากความขัดแย้งที่รุนแรงและยืดเยื้อ ดังในกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย คือ ความไว้นือเชื่อใจและสายสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนและผู้คนในพื้นที่ที่ขาดสะบั้นลงไป วิธีเผชิญความขัดแย้งประเภทนี้โดยเน้นที่การรับมือกับปัญหาเฉพาะหน้า (เช่น การลดเหตุระเบิดหรือจำนวนผู้เสียชีวิต เป็นต้น) นั้น แม้จะสำคัญแต่ไม่เพียงพอและไม่สอดคล้องกับระดับของปัญหาที่กินชวงเวลายาวนาน แก่นใหญ่ใจกลางของวิธีการที่เหมาะสมกับปัญหาที่ซับซ้อนและเต็มไปด้วยพลวัต และยังคงเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงอยู่อย่างต่อเนื่องเช่นนี้ คือ การสร้างความไว้วางใจและถักทอสายสัมพันธ์ให้ฟื้นกลับขึ้นมาใหม่ ให้มีความยืดหยุ่นและทนทานมากเพียงพอที่จะรับแรงกระแทกกระทึกจากเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

แนวทางที่โครงการนี้ใช้ในการดำเนินงาน อาจเรียกได้ว่าเป็น “**แนวทางเชิงโยงโยย**” (web approach) กล่าวคือ เน้นยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่และการสร้างเครือข่าย เสริมความแข็งแกร่ง สร้างพื้นที่และจุดพบปะทางสังคมที่เชื่อมโยงปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล เครือข่ายและองค์กร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดย

ตัดข้ามขีดแบ่งความแตกต่างด้านต่างๆ เช่น ลัทธิ ภาควิชา ระดับ และสถานที่/ภูมิศาสตร์ของสังคม ซึ่งประกอบกันเป็นพื้นที่ความขัดแย้งยืดเยื้อนั้นขึ้นมา

2.1.2 จะเริ่มที่ไหนดี?

แนวทางเชิงโยงโยยนี้เริ่มด้วย**ยุทธศาสตร์ใคร (strategic who)** อันเป็นการ

วิเคราะห์ถึงระบบสังคมที่ขัดแย้ง ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อหาตัวผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง (agent of change) โดยเฉพาะกลุ่มคนที่สามารถประสานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทั้งในแนวตั้งและแนวนอนได้ หรือเรียกว่าก่อเกิด “บูรณาการแนวตั้ง” และ “บูรณาการแนวนอน” (vertical and horizontal integration) บูรณาการแนวตั้งหมายถึง การประสานสัมพันธ์ระหว่างคนที่มาจากต่างระดับชั้นทางสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ฯลฯ ตั้งแต่ระดับรากหญ้า ไปจนถึงระดับผู้นำสูงสุด ส่วนบูรณาการแนวนอน หมายถึง การเชื่อมโยงให้กลุ่มคนที่มีลักษณะแตกต่างกันทั้งในแง่ศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ เพศ วัย หน้าที่การงาน ฯลฯ หรือกลุ่มที่แตกตัวออกห่างจากกันเนื่องด้วยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา ได้กลับมามีสายสัมพันธ์ไขว้ข้ามกลุ่มกันอีกครั้งหนึ่ง

โครงการนี้ใช้การสานเสวนาเป็นวิธีการสำคัญของการสร้างและฟื้นฟูความไว้วางใจและถักทอสายสัมพันธ์ขึ้น การสานเสวนาเป็นไปในหลากหลายรูปแบบและรวมทุกรูปแบบแล้วจัดขึ้นมากกว่า 30 รอบ แบ่งเป็น 7-8 ชุดการสานเสวนาที่จำเป็นต้องจัดการพูดคุยผ่านการสานเสวนาเป็นจำนวนมากเช่นนี้ ก็เพราะการสร้างความไว้นือเชื่อใจและการถักทอสายสัมพันธ์ให้ฟื้นขึ้นมาใหม่นั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายและต้องอาศัยเวลา ค่อยๆ อบ บ่ม และย้ำความรู้สึกนึกคิดของแต่ละคนที่มีต่อกันและกันให้ค่อยๆ พัฒนาขึ้นจนมั่นใจในกันและกันมากเพียงพอที่จะทำให้สายสัมพันธ์ฉันมิตรระหว่างกันค่อยๆ ก่อตัวขึ้นมาได้

ช่วงแรก โครงการนี้จัด (#1) การสานเสวนาเบื้องต้น โดยเชิญนักวิชาการสันติวิธี ผู้นำและนักปฏิบัติในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับ

² ประมวลจาก จอห์น พอล เลเดอร์ช (กำลังจะตีพิมพ์) *พลังธรรมแห่งจินตนาการ*, กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล. ดูเพิ่มเติมในพหุภษาอังกฤษได้ที่ John Paul Lederach (2006) *The Moral Imagination : Art and Soul of Peace Building*. Oxford : Oxford University Press.

กรอบการดำเนินงาน ร่วมกันกำหนดลักษณะของกลุ่มทางสังคมที่ควรชักชวนให้เข้ามาร่วม รวมทั้งจำนวนคนที่เหมาะสมในกลุ่มย่อย ที่ไม่มากเกินไปจนผู้เข้าร่วมไม่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้อย่างถ้วนหน้า ตลอดจนขอความร่วมมือจากผู้นำหน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนภาคียุทธศาสตร์ ให้ร่วมสนับสนุนโครงการ

การสานเสวนาได้ข้อสรุปร่วมกันว่า กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหามลพิษในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สำคัญๆ ได้แก่ กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้หญิง กลุ่มผู้นำศาสนา (อิสลาม) กลุ่มข้าราชการทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายความมั่นคง กลุ่มนักวิชาการและปัญญาชน และกลุ่มสื่อมวลชน เฉพาะสามกลุ่มหลังนี้มีทั้งคนที่ทำงานอยู่ในส่วนกลางและเป็นคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย ภายหลังได้เพิ่มกลุ่มคนไทยพุทธอีกกลุ่มหนึ่งในฐานะที่เป็นคนส่วนน้อยในพื้นที่ ที่มีถูกละเลยจากหลายฝ่าย จำนวนสมาชิกร่วมสานเสวนากลุ่มย่อยของแต่ละกลุ่มอยู่ระหว่าง 15-20 คน

ถัดมา (#2) เป็นการสานเสวนากลุ่มย่อยภายในแต่ละกลุ่มย่อยด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความไว้วางใจกันภายในกลุ่มก่อน จากนั้น (#3) เป็นการสานเสวนาแบบตัดข้ามกลุ่ม เพื่อถักทอสายสัมพันธ์และการยอมรับกันมากขึ้น ระหว่างคนที่มาจากภาคส่วนที่แตกต่างกัน หัวข้อการสานเสวนาโดยคร่าวๆ คือ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น สิ่งท้าทายสำหรับการแก้ไขปัญห และหนทางที่สามารถกระทำได้เพื่อช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น

2.1.3 จะทำอย่างไรให้ได้ผลในระดับกว้าง?

ในการขับเคลื่อนกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น แทนที่โครงการนี้จะใช้วิธีการแบบมวลชนวิกฤติ (critical mass) ตามที่เชื่อกันทั่วไปในกลุ่มคนที่พยายามทำงานด้านการเปลี่ยนแปลงสังคม ที่เน้นให้มีผู้คนมากเพียงพอมาสนับสนุนความคิดหรือร่วมเคลื่อนไหวด้วย โครงการนี้ใช้วิธีการอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่า “**แป้งเชื้อวิกฤติ**” (critical yeast) แป้งเชื้อหรือยีสต์นั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดที่ทำให้ขนมปังฟูพองน่ากิน วิธีการแบบแป้งเชื้อวิกฤตินี้ไม่เน้นการระดมมวลชนจำนวนมาก (ซึ่งเปรียบเสมือน “แป้งมวล” ปกติ) แต่ตั้งคำถามว่า มีใคร

บ้างในพื้นที่ความขัดแย้งยืดเยื้อที่ถ้ำรวมกันได้ จะก่อให้เกิดความสามารถในการทำให้สิ่งต่างๆ เติบโตไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ หลักการของวิธีการแบบแป้งเชื้อคือ คนจำนวนน้อยที่เชื่อมโยงกันอย่างมียุทธศาสตร์ มีศักยภาพที่จะทำให้อิทธิพลด้านความคิดและกระบวนการได้มากกว่าผู้คนจำนวนมากที่คิดเหมือนกัน ดังนั้น จุดเน้นของวิธีการนี้ไม่ได้อยู่ที่จำนวน แต่อยู่ที่คุณภาพของผู้คนที่มาร่วมกัน แต่ละคนจะแทนจุดเชื่อมโยงพิเศษของโยงใยสายสัมพันธ์ข้ามภาคส่วนและตำแหน่งที่ต่างๆ ในพื้นที่ความขัดแย้งนั้นๆ ได้อย่างกว้างขวาง

การสานเสวนากลุ่มย่อยทั้งสามรอบแรกเป็นการเสวนาแป้งเชื้อวิกฤติ เพื่อคัดเลือกคนราว 30 คนที่เป็นตัวแทนจุดเชื่อมต่อของสายสัมพันธ์ระดับกลุ่มย่อย ให้มาถักทอโยงใยในระดับใจกลาง (hub) ของผืนข่ายใยสายสัมพันธ์ โดยผ่าน (#4) เวทีสานเสวนาหาคำตอบ (problem-solving dialogue) และคาดหวังให้แป้งเชื้อวิกฤติเหล่านี้กลับไปกระชับความสัมพันธ์กับ “แป้งมวล” ภายในกลุ่มย่อยของตนต่อไป ผ่าน (#5) การสานเสวนากลุ่มย่อยอีกกว่า 10 วงย่อย ก่อนจะกลับมาจัด (#6) เวทีสานเสวนาหาคำตอบอีกครั้งหนึ่ง และกลับไป (#7) สานเสวนากลุ่มย่อยอีกหนึ่งชุดเพื่อแสดงความคิดเห็นร่วมกันเป็นครั้งสุดท้ายเกี่ยวกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นก่อนปิดโครงการ

2.2 ผลที่คาดหวัง

2.2.1 โครงการนี้คาดหวังเป้าหมายปลายทางไว้ว่าอย่างไร?

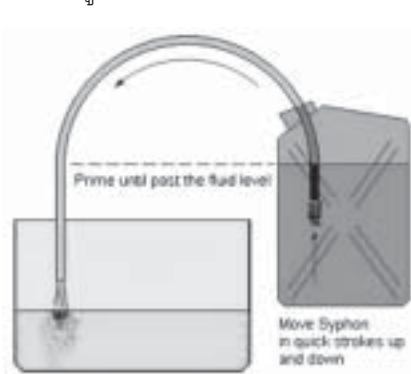
โครงการนี้คาดหวังให้งานการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งสามารถขับเคลื่อนได้เองจากกลุ่มและผู้คนที่อยู่ในพื้นที่ความขัดแย้ง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยแรงผลักดันจากองค์กรภายนอกเป็นหลัก ทำนองเดียวกับการใช้ยุทธศาสตร์แป้งเชื้อวิกฤติ แทนที่จะใช้ยุทธศาสตร์มวลชนวิกฤติ หากเปรียบเทียบการขับเคลื่อนความเปลี่ยนแปลงในเป้าหมายบั้นปลายเป็นดังการย้ายของเหลวจากภาชนะหนึ่ง (ความขัดแย้งรุนแรงเรื้อรัง) ไปสู่อีกภาชนะหนึ่ง (ความขัดแย้งที่แปลงเปลี่ยนอย่างสันติ) ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากมากและต้องใช้เวลานานนับสิบปี โครงการนี้จึงวางแนวทางของตนเองไว้เพียงการดึงน้ำส่วนหนึ่งออกมาในปริมาณที่มากเพียงพอที่จะเอาชนะแรงโน้มถ่วงโลก เมื่อพั้นจุดนั้นมาแล้ว พลังงานที่มีอยู่ในธรรมชาติ

จะเป็นแรงผลักดันสำคัญให้ปริมาณน้ำที่เหลือทั้งหมดในภาชนะใบแรก ไหลลู่ตามตติงส่วนต้นมาได้เองโดยไม่ต้องมีแรงกระทำเพิ่มเติมจากภายนอก

ยุทธศาสตร์นี้ลอกเลียนแบบมาจากการทำ “กาลักน้ำ” (siphon) แบบที่ใช้กันอยู่ทั่วไป ดังกรณีเช่น การเปลี่ยนน้ำในตู้ปลา หรือการฟ่องถ่ายน้ำมันรถยนต์

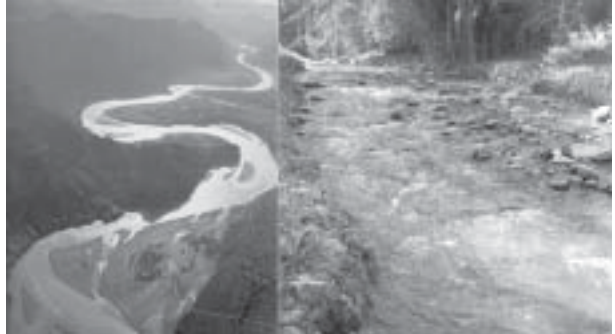

เป็นต้น ในแง่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งแล้ว “แรงโน้มถ่วง” ของยุทธศาสตร์กาลักน้ำที่จะต้องพยายามเอาชนะให้ได้ น่าจะเป็นแรงหนีหน้าอันเนื่องมาจาก “มีความคิดความเชื่อแตกต่างกัน” เกิดเป็นแรงที่ทำให้ไม่เอากร่วมคบหาไม่ตรีต่อกัน หรือกระทั่งเป็นแรงต่อต้านกันและกันอยู่ในที่ หากผู้คนในพื้นที่ความขัดแย้ง

สามารถเอาชนะแรงหนีหน้าอันเนื่องมาจากมีความคิดความเชื่อต่างกันได้ในระดับที่มากเพียงพอ จนเห็นประโยชน์ด้านบวกของความต่างดังกล่าว ความต่างนี้ก็จะกลายมาเป็นพลังสร้างสรรค์ที่ทั้งช่วยกันตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ความคิดของกันและกันได้อย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อก่อให้เกิดความรอบด้านและความสมดุลทางความคิดในการสร้างสันติภาพได้ต่อไป คำถามสำคัญของยุทธศาสตร์นี้ คือ **เราจะช่วยเชื่อมโยงผู้ใดเข้าด้วยกัน เพื่อให้พวกเขาเดินทางเอาชนะแรงโน้มถ่วงทางสังคมไปด้วยกัน แล้วสามารถถึงส่วนที่เหลือในระบบ/สังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการได้?**

2.2.2 มีผลงาน (output) อะไรเป็นชิ้นเป็นอันบ้าง?

ความคิดสำคัญๆ ที่ปรากฏขึ้นในวงเสวนากลุ่มย่อยและเวทีสานเสวนาคำตอบ (ครั้งแรก) ถูกเขียนประมวลขึ้นเป็นรายงาน เพื่อเป็นต้นร่างทางความคิดสำหรับให้ผู้เข้าร่วมการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในโครงการนี้ได้มองเห็นภาพกว้างของกระบวนการทั้งหมดร่วมกัน และถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อ

ปรับปรุงร่างรายงานนี้เพิ่มเติม หลังจากปรับปรุงรายงานแล้ว มีการจัดเวทีสานเสวนาคำตอบ (ครั้งที่สอง) เพื่อสะท้อนกลับผลการสานเสวนากลุ่มย่อย รวมทั้งพิจารณาร่างรายงานที่จะนำไปพิมพ์เผยแพร่ ตลอดจนวางแนวทางการติดตามผลและประสานการขับเคลื่อนให้เกิดความต่อเนื่อง หลังจากนั้นร่างรายงานไปปรับแก้ตามความเห็นที่ได้จากเวทีสานเสวนาคำตอบ (ครั้งที่สอง) นี้แล้ว ได้มีการจัดชุดการสานเสวนากลุ่มย่อยรอบที่หกอีกครั้งหนึ่ง เพื่อพิจารณาร่างสุดท้ายของรายงานชิ้นนี้ก่อนจะตีพิมพ์จริง และเพื่อร่วมวางแผนประสานการขับเคลื่อนกันต่อไป

โครงการนี้คาดหวังให้รายงานฉบับนี้ทำหน้าที่เอื้อให้ทั้งกลุ่มชุมชนในพื้นที่ความขัดแย้งและสาธารณชนมีแผนที่นำทาง แต่เป็นแผนที่นำทางในลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “โครงสร้าง-กระบวนการ” (process-structures) คล้ายตั้งการมองแม่น้ำ ซึ่งเมื่อมองจากระยะไกลก็จะเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมเชิงโครงสร้างคดเคี้ยวไปตามร่องน้ำ แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อมองจากระยะใกล้ ก็จะเป็นความแปรเปลี่ยนไหลเคลื่อนไหวเป็นกระบวนการเชิงพลวัตปรับตัวเข้ากับสภาพภูมิประเทศที่น้ำไหลผ่านได้อย่างสอดคล้อง

กล่าวในแง่การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งแล้ว วิธีการมองสภาวการณ์ในลักษณะเช่นนี้คือต่อท่าที่การมอง 2 ประเภทไปในคราวเดียวกัน *ท่าที่แบบแรก* คือ การมีวิสัยทัศน์ มองเห็นทิศทางและจุดมุ่งหมาย และมีโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนที่ช่วยดำรงการเคลื่อนสู่การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ ในขณะที่เดียวกัน ก็

มองเห็นรายละเอียดการปรับตัวตอบสนองต่อบริบทและวัฒนธรรมของ เหตุการณ์ต่างๆ ในพื้นที่ความขัดแย้งได้อย่างมีความรับผิดชอบ *ท่าที่แบบที่สอง* เป็นไปในทิศทางกลับกัน คือ มองเห็นรายละเอียดของสิ่งที่จำเป็นต้องทำใน ระยะเฉพาะหน้าเพื่อตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แต่ขณะ เดียวกัน ก็ยังคงระลึกรู้ถึงทิศทางและเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง พร้อมกับมีโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการขับเคลื่อนไปสู่ทิศทางนั้น

2.2.3 มีผลลัพธ์ (outcome) เป็นรูปธรรมไหม? มีเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จ ใหม?

ผลับันปลายประการหนึ่งที่วาดหวังไว้ คือ การเกิดขึ้นของ*เวทีที่มีการปรับตัวอย่างชาญฉลาด* (smart flexible platform) ซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่ทาง สังคมที่ธำรงเครือข่ายสายสัมพันธ์ของผู้คนที่คิดแตกต่างกันไว้ให้เป็นจริงได้ใน ระยะยาว และดำรงกระบวนการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้คงอยู่ต่อเนื่อง พร้อมทั้งจะปรับตัวเข้ากับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนขึ้นลงอยู่ทุกวัน ทั้งเพื่อให้ สามารถตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะหน้าและหาทางออกจากแบบแผนการทำลาย ที่ฝังรากลึก คนกลุ่มต่างๆ ที่เกาะเกี่ยวสัมพันธ์กันผ่านเวทีที่ปรับตัวได้อย่าง ชาญฉลาดดังกล่าวนี้ จะเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถมีบทบาทนำ โดยไม่หวังการ รอคอยให้ฝ่ายอื่นเป็นผู้ริเริ่มลงมือกระทำก่อน ทั้งยังสามารถเป็นใจกลาง (hub) ของการสื่อสารกับทั้งฝ่ายภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ หรืออย่างน้อยสามารถส่ง สัญญาณหรือสร้างแรงกระเพื่อมบางประการที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับฟัง จนก่อให้เกิด การปรับตัว มาสู่แนวทางการแก้ไขปัญหามาแบบที่ไม่ใช้ความรุนแรง และใช้ การเมืองนำการทหารในทั้งสองฝ่ายได้ในที่สุด

ข้อสำคัญ เวทีที่มีการปรับตัวอย่างชาญฉลาดดังกล่าว คือ จุดเชื่อมต่อ ณ ใจกลางผืนข่ายใยสายสัมพันธ์ เปรียบได้ดังจุดศูนย์กลางของใยแมงมุม **ที่ยึดโยง จุดเชื่อมต่อย่อยรอบนอกๆ ออกไปเข้าไว้ด้วยกัน ในขณะเดียวกัน ก็ไม่ได้ รวมศูนย์สายสัมพันธ์ไว้ ณ ที่นี้เพียงจุดเดียว** สำหรับใยแมงมุม (ตามแนวคิด โยงใยที่กล่าวไว้ข้างต้น) แล้ว แม้ว่าจุดศูนย์กลางของผืนข่ายใยจะถูกทำลายไป แต่จุดเชื่อมต่อย่อยอื่นๆ ที่อยู่ตามส่วนต่างๆ ของผืนข่ายใยยังคงสามารถยึดโยง

กันอยู่ได้ดังเดิม สิ่งที่เปลี่ยนไปเป็นเพียงขนาดของผืนข่ายใยที่เล็กลงเท่านั้น กล่าว อีกนัยหนึ่ง จุดศูนย์กลางของผืนใยแมงมุมนั้นทำหน้าที่เป็นทั้ง**จุดรวมศูนย์และ กระจายศูนย์**ไปในขณะเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน *เวทีฯ* นี้ถูกวางไว้ให้เป็นจุด ใจกลางของผืนข่ายใยสายสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อความสัมพันธ์ระดับย่อยเข้าเป็น เครือข่ายเดียวกัน แต่ขณะเดียวกัน ก็ไม่เรียกร้องให้จุดเชื่อมต่อระดับกลุ่มย่อยต่างๆ จะต้องขึ้นต่อ*เวที* ใจกลางเพียงอย่างเดียว แต่ให้อิสระต่อการเชื่อมต่อกับสาย สัมพันธ์กันเองภายในจุดเชื่อมต่อระดับย่อยต่างๆ เช่นกัน

ตัวชี้วัดความสำเร็จประการหนึ่งของโครงการนี้ คือ สามารถทำให้ผู้คน กลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งยึดเอื้อในจังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถ ร่วมมือกันเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งและสร้างสันติภาพ โดยผ่านการมี*เวที* ที่ปรับ ตัวอย่างชาญฉลาดดังกล่าว และที่สำคัญคือคนในพื้นที่สามารถธำรง*เวที* เช่นนี้ให้ มีความสืบเนื่องได้ด้วยตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการผลักดันจากโครงการ ภายนอก (อาทิเช่น โครงการนี้) ให้แสดงบทบาทนำ ทั้งนี้หากสามารถทำให้ โครงการหรือองค์กรจากภายนอกกลดบทบาทมาเป็นเพียงผู้หนุนเสริม โดยมีเครือ ข่ายคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ลุกขึ้นมาเป็นผู้ชี้แนะและมีบทบาทนำได้ ก็จะได้ถือว่า โครงการนี้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง

2.3 เมื่อลงมือทำโครงการ

2.3.1 ก่อนและระหว่างลงมือทำโครงการจริง มีอะไรที่ควรระวังไว้ไหม?

แม้จะวางแผนออกแบบโครงการมาอย่างดี แต่กระบวนการทั้งหมดของ โครงการนี้ไม่อาจคาดการณ์ได้ว่าสำเร็จผลมากน้อยเพียงใด ดุจเดียวกับวิธี การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ยืดเยื้อวิธีอื่นๆ ทั้งนี้เป็นเพราะปัญหาลักษณะเช่นนี้ มีความซับซ้อนและมีพลวัตแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผู้คน หลากหลายภาคส่วน การรับมือกับปัญหาทำนองนี้ด้วยวิธีคิดเชิงเส้น (linear approach) จึงไม่เพียงพอที่จะแปลงเปลี่ยนสภาพปัญหาไปสู่สันติภาพได้ แนวทาง หนึ่งในที่เป็นไปได้ คือ การใช้สิ่งที่เรียกว่า “การเจลียพบ” (serendipity) อันเป็น การค้นพบสิ่งที่เราไม่ได้แสวงหาได้โดยบังเอิญด้วยการสังเกตสิ่งต่างๆ อย่างมี ปฏิภาณไหวพริบและมีเจลียวคิด

จุดเดียวกับที่เด็กผู้หญิงหามาพิกาพบ โดยการเข้าไปในคอกม้า นิ่งลง เปิดโอกาสให้กับความเงียบได้แผ่คลุมคอกม้า ตั้งสติมันอยู่กับประสาทสัมผัสทางการฟังของตน เพื่อให้เสียงที่เบาที่สุดอย่างเสียงตึกๆ ของนาฬิกาได้ปรากฏขึ้น การเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นได้จากการเข้าไปในพื้นที่ความขัดแย้งรุนแรง ดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างไม่เอิกเกริกอีกทีก็ พร้อมกับเปิดประสาทสัมผัสและความสามารถในการช่างสังเกตให้ตื่นตัวและเรียนรู้ตลอดเส้นทาง ให้ความสนใจเป็นพิเศษกับการเห็นสิ่งที่ไม่คาดคิด ขณะเดียวกันก็ดำรงสำนึกอันแจ่มชัดในเรื่องทิศทางและจุดมุ่งหมายของการขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลง

โครงการนี้ใช้หลักคิดนี้ตลอดมา นับตั้งแต่การออกแบบโครงการ ระหว่างการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ ไปจนถึงการประเมินผลสำเร็จบั้นปลาย มีการวางแผนงานระดับหนึ่งเพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้คนที่เข้ามาแข่งขันแข่งทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ความขัดแย้ง ได้มาพบปะเพื่อพูดคุยกันในวงสนทนาหรือเวทีลักษณะต่างๆ โดยไม่ได้กำหนดวาระหรือหัวข้อการสนทนาไว้ชัดเจนเกินไป วิธีนี้อาจดูเสมือนไม่มีการเตรียมการอะไรอย่างรัดกุมเพียงพอแบบมีอาชีพ แต่ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น วิธีการนี้เปิดโอกาสให้เสียงที่ไม่ค่อยจะได้ยินมากนักได้ปรากฏขึ้น เปิดพื้นที่ให้แก่ความคิดเห็นที่ดูเหมือนไม่สำคัญได้แสดงตัวตน เอื้ออำนวยให้สภาพความเป็นจริงของเส้นใยความสัมพันธ์ที่ถูกทำให้เบาบางลงไปมากได้ถูกมองเห็น ก่อนที่จะถูกพายุความรุนแรงและสายลมเขี้ยวกรากของความพยายามแก้ไขปัญหาระชกขาดหลุดลอยไป จากนั้นก็ต้องอาศัยความถ่อมตนและอดทนรอคอยเพื่อที่จะได้ค้นพบกุญแจสำคัญสำหรับการปลดล็อกปัญหาเรื้อรังนี้ไปสู่อนาคตได้ โครงการนี้จึงเชื่อว่า หากทุกคนเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญตามแนวทางและกระบวนการของโครงการนี้ ก็อาจจะเกิดผลบางประการที่เป็นเสมือนแสงสว่างปลายอุโมงค์อันวามนและคาดเดายากที่พาให้เราเดินทางเลี้ยวลัดเลาะรอดผ่านภูเขาไฟแห่งความรุนแรงเรื้อรังกันมาอย่างยาวนานและอาจเป็นสัญญาณแรกๆ ของการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งไปสู่สภาวะใหม่ที่นำพึงปรารถนาได้

2.3.2 ที่ว่าจะสานเสวนา จะทำอย่างไร?³

เพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งรุนแรงและยึดเยื้อ สามารถเอาชนะแรงโน้มถ่วงทางสังคมของการต่อต้านความคิดความเชื่อที่แตกต่างกัน จนสามารถพลิกผันแรงโน้มถ่วงดังกล่าวให้เป็นพลังหนุนไปสู่สันติภาพได้ตามยุทธศาสตร์กาลักน้ำ (ดังกล่าวในหัวข้อที่ 2.2.1) โครงการนี้จึงมุ่งสู่การพูดคุยกันอย่างลึกซึ้งของผู้ที่มีความเห็นต่างกันและไม่ค่อยมีโอกาสมาพูดคุยกัน โดยใช้เวลาเต็มที่ (ไม่พะวงเรื่องอื่นๆ) และมีความสะดวกใจเพราะมีกติกาห้ามนำคำกล่าวของผู้ใดไปอ้างต่อ ที่เรียกว่า “Chatham House Rule” ทั้งนี้เพื่อฟื้นฟูและสร้างสายสัมพันธ์ขึ้นมาใหม่ ก่อให้เกิดความไว้วางใจกันมากขึ้น และเพื่อแสวงหาความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาต่อไปในอนาคต วิธีการที่สำคัญยิ่งที่เป็นแกนการในการดำเนินโครงการ คือ การสนทนา (dialogue) ซึ่งในระดับกระบวนการนั้นได้แบ่งเนื้อหาการสนทนาเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงก่อนมาพบปะกันข้ามกลุ่ม ช่วงการพบปะกันข้ามกลุ่ม และช่วงหลังการพบปะกันข้ามกลุ่ม

ช่วงแรก การสนทนาช่วงก่อนการข้ามกลุ่ม หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การสนทนาภายในกลุ่มทางสังคมของตนเอง เรียกสั้นๆ ว่า “รู้เรา” กล่าวคือ เห็นให้เกิดการฟังตนเองทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการฟังกันภายในกลุ่มตนเอง ใช้ทั้งความรัก ความเมตตากรุณา และการไตร่ตรองวิพากษ์วิจารณ์ตนเองอย่างยอมรับความจริงและสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการรู้จักและเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของตนและกลุ่มของตน อันจะนำไปสู่การปรับปรุงตัวและลดจุดอ่อนของตนที่อาจส่งผลต่อการสร้างสายสัมพันธ์และความร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ ในการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งรุนแรงในอนาคตต่อไปได้

ตัวอย่างเช่น บางคนหรือบางกลุ่มอาจมีความรู้สึกอยู่ลึกๆ ว่าไม่อยากพบหน้าหรือพูดคุยกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ทั้งด้วยเหตุของความไม่ไว้วางใจ หวาดกลัว โกรธแค้น กระทั่งเกลียดชัง หรือความรู้สึกอื่นๆ ก็ตาม เป้าหมายการสนทนาในประการแรกนี้ น่าจะช่วยให้เกิดการยอมรับในความรู้สึกส่วนลึกของตนหรือ

³ ประมวลจาก ปรีชาต สุวรรณบุบผา (2552) *สนทนา สานใจสู่ใจ*, กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล. หน้า 41, 76-78, 96-98, 112.

กลุ่มตนได้โดยไม่จำเป็นต้องมีการตัดสินถูกผิดใดๆ และนำความรู้ที่ขึ้นมาจากส่วนลึกของจิตใจ มาวางไว้เบื้องหน้าตน เพื่อให้ตระหนักรู้ถึงความรู้สึกนั้น ในฐานะที่อาจเป็นไปได้ทั้งปัจจัยบวกและปัจจัยลบต่อการแก้ไขปัญหาที่กำลังจะร่วมกันดำเนินต่อไป เป็นต้น

ช่วงที่สอง การสานเสวนาข้ามกลุ่ม เรียกสั้นๆ ว่า “รู้เขา” กล่าวคือ หลังจากที่แต่ละคน/แต่ละกลุ่มได้รู้จักตัวตนความรู้สึกนึกคิดของตนเอง/กลุ่มตนกันแล้ว การสานเสวนาในประการที่สองจะเป็นการสานเสวนาข้ามกลุ่มทางสังคม เพื่อให้เกิดการ “ก้าวข้ามออกไป” (passing over) ทดลองเรียนรู้และทำความเข้าใจ ความรู้สึกและประสบการณ์แบบของคนอื่น/กลุ่มอื่นที่มีความคิดความเชื่อแตกต่างไปจากตน/กลุ่มตน โดยปล่อยวางหรือหยุดพักความเชื่อของตน/กลุ่มตนไว้ชั่วคราว เพื่อให้สามารถเข้าใจผู้อื่นได้ถึงระดับที่ “เขาเป็นเขา” ไม่มีการตัดสินใดๆ จากฐานคติหรือหลักคุณงามความดีของเรา/กลุ่มเรา หลังจากสามารถสัมผัสเข้าใจผู้อื่นได้เช่นนั้นแล้ว จึงค่อย “ก้าวข้ามกลับมา” (passing back) สู่วัฒนธรรมความคิดความเชื่อของตน/กลุ่มตนอีกครั้งหนึ่ง วิธีการนี้ไม่เรียกร้องให้เกิดการผสมกลมกลืนความเชื่อหรือจุดยืนของตน/กลุ่มตนกับผู้อื่น/กลุ่มอื่น แต่ก็ไม่ได้ปิดกั้นการปรับเปลี่ยนความคิด ความเชื่อ จุดยืน ฯลฯ ของตน/กลุ่มตน ในกรณีนี้อาจทำให้การแก้ไขปัญหามุ่งมั่นและการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งสามารถคืนหน้าไปได้

ช่วงที่สาม ช่วงหลังการสานเสวนาข้ามกลุ่ม ซึ่งเน้นให้เกิดการ “รู้ปฏิบัติร่วมกัน” เป็นการสานเสวนาเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา โดยรับรู้ใส่ใจในความรู้สึกและความคิดเห็นของทั้งกลุ่มเราและกลุ่มอื่นๆ ที่แตกต่างไปจากเรา แล้วเสนอทางเลือกหรือทางออกที่จะปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้ปัญหาที่เป็นประเด็นการสานเสวนาในช่วงนี้สามารถได้รับการแก้ไขได้ วิธีการนี้เคยใช้มาแล้วกับหลากหลายปัญหา เช่น ปัญหาเสพติดในชุมชน ปัญหาขยะในชุมชน ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในทัศนสถาน หรือในโรงเรียน เป็นต้น

2.3.3. แล้วจะสานเสวนากันไปถึงไหน?

โดยทั่วไปแล้ว การสานเสวนาอาจแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

(1) การสานเสวนาในระดับหลักการหรือทฤษฎี (dialogue of study) ซึ่งมีเนื้อหาค่อนข้างเป็นวิชาการ เน้นการพูดคุยกันในระดับแนวคิด หลักการ ของแต่ละคน เพื่อเพิ่มขยายขอบฟ้าความรู้ของแต่ละฝ่ายให้กว้างขึ้น หรือก่อให้เกิดภูมิปัญญาที่ลุ่มลึกแหลมคมมากขึ้น อันจะเป็นพื้นฐานความคิดที่หนักแน่นเพียงพอสำหรับการแสวงหาการปฏิบัติร่วมกันต่อไป

(2) การสานเสวนาในระดับประสบการณ์ (dialogue of experience) ซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์นานาประการที่แต่ละคนได้ประสบพบเจอมา เพื่อให้เกิดความเข้าใจความรู้สึกนึกคิด ความตั้งเครียด ความฉงนงงงวย ความหวาดกลัว ความโกรธแค้น ความเกลียดชัง ความหวัง ความฝัน ฯลฯ ที่สอดแทรกมาพร้อมกับเรื่องเล่า (narratives) ประสบการณ์ของแต่ละคน

(3) การสานเสวนาในระดับปฏิบัติการ (dialogue of action) หรือบางครั้งเรียกว่าการสานเสวนาแห่งชีวิต (dialogue of life) ซึ่งเน้นให้เกิดการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เนื้อหาที่พูดคุยกันในสานเสวนาระดับนี้มักเป็นปัญหาสำคัญและเร่งด่วนต่างๆ ที่ทุกฝ่ายกำลังเผชิญอยู่ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิทธิมนุษยชน ปัญหาเศรษฐกิจปากท้อง เป็นต้น

การสานเสวนาทั้งสามระดับล้วนมีความสำคัญและมีบทบาทที่แตกต่างกันไปที่ช่วยหนุนเสริมกันได้ การสานเสวนาในระดับแรก คือ ระดับหลักการ/ทฤษฎีนั้น จะเป็นนามธรรมที่สุดและดูเหมือนจะเป็นเรื่องของนักวิชาการ ปัญญาชน บน “หอคอยงาช้าง” มากที่สุด แต่ถ้าจัดวางการสานเสวนาระดับหลักการ/ทฤษฎีไว้ในฐานะที่เป็นพื้นฐานความคิดความรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ ก็ย่อมก่อให้เกิดคุณูปการต่อการสานเสวนาในอีกสองระดับต่อไป ส่วนการสานเสวนาในระดับที่สอง หรือระดับประสบการณ์นั้น มีความสำคัญในฐานะที่ทำให้เข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายของสภาพปัญหาหรือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ทั้งในแง่ที่แต่ละคนผู้เป็นมนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด ได้ประสบมา และในแง่ของผลที่เกิดขึ้นจากการนำหลักการ/ทฤษฎีต่างๆ ไปประยุกต์ใช้จริง

อย่างไรก็ตาม โครงการนี้เน้นให้การสานเสวนาไปถึงในระดับที่สาม คือ

ระดับปฏิบัติการ ซึ่งยืนอยู่บนฐานภูมิปัญญาแบบที่มีอยู่ในการสานเสวนาระดับแรก และฐานประสบการณ์อันหลากหลายที่มีอยู่ในการสานเสวนาระดับที่สอง โดยนำเนื้อหาเหล่านี้มาคิดวิเคราะห์ ประมวลความรู้ โดยตระหนักถึงความรู้สึกของแต่ละฝ่ายทั้งในฐานะผู้ที่ประสบปัญหาและผู้ที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหา เพื่อร่วมกันตัดสินใจดำเนินการตามทางเลือกต่างๆ ที่ได้ตกลงร่วมกัน หรือหากไม่สามารถตกลงร่วมกันได้ อย่างน้อยก็สามารถมองเห็นความเป็นไปได้และจุดอ่อนจุดแข็งของทางเลือกแต่ละทางที่เกิดขึ้นมาในการสานเสวนาระดับปฏิบัติการนี้

2.3.4 สานเสวนาเชิงปฏิบัติการทำกันอย่างไร?

แบ่งเชื้อ หรือยีสต์ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ขนมปังฟูขึ้น สำหรับคนทำขนมปังที่ดีแล้ว กระบวนการทำงานกับแบ่งยีสต์จึงสำคัญมากเช่นกัน เริ่มจากการหมักให้เชื้อเติบโต แล้วผสมลงไป ในแบ่งมวลซึ่งเป็นส่วนผสมหลัก แต่ถ้ารีบเทแบ่งเชื้อลงไป ในแบ่งมวลอย่างทันทีทันใด ยีสต์จะตายโดยยังไม่ทันได้ทำหน้าที่ของตน ยีสต์จะเติบโตได้ต้องอาศัยความชื้นกับความร้อนเล็กน้อย ในระยะหมักตัวนั้น ยีสต์จะแข็งแรงและปรับตัวได้มากขึ้นถ้าเติมน้ำตาลเล็กน้อย แล้วปิดไว้ ขั้นตอนสำคัญของการเติบโต คือ การผสมน้ำลงในผงยีสต์ เติมน้ำตาลเล็กน้อย แล้ววางไว้ในที่อุ่นๆ ในทำนองเดียวกัน ในการเปลี่ยนแปลงสังคมก็ต้องอาศัยการเอาใจใส่อย่างดีต่อผู้คนในสภาพแวดล้อมซึ่งมีพื้นที่ความสัมพันธ์หลากหลายประเภท ต้องทำให้เกิดพื้นที่ปลอดภัย รู้สึกอบอุ่น มีระยะห่างอยู่บ้าง เพื่อให้คนที่ไม่เคยพบปะอยู่ด้วยกันได้มาอยู่รวมกัน เพื่อให้พื้นที่นั้นพร้อมพอต่อการเอื้อให้สิ่งๆ ที่รวมตัวกันสามารถเติบโตได้⁴

หลังจากทำการ “รู้เรา” และ “รู้เขา” ผ่านการสานเสวนากลุ่มย่อยสามรอบ *เวทีสานเสวนาหาคำตอบ* เป็นความพยายามที่จะก่อให้เกิดการ “รู้ปฏิบัติ” ร่วมกันใน *เวทีสานเสวนาหาคำตอบ* ซึ่งถือเป็นจุดใจกลางของผืนข่ายใยสายสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ความขัดแย้ง บรรดาผู้เข้าร่วมที่เปรียบดั่ง *แบ่งเชื้อวิฤกฤติ* ที่ยังไม่ได้รู้จักมักคุ้นกันเป็นการส่วนตัวมากนัก ได้มาพบปะและร่วมกิจกรรมกันใน

ระยะเวลาที่นานมากขึ้น (4 วัน) เสมือนเป็นการเชื่อมต่อสายสัมพันธ์ข้ามขีดแบ่งทางสังคมครั้งสำคัญ จึงมีการใช้วิธีหวนรำรู้อย่างใส่ใจหลากหลายชนิด เพื่อให้เกิดความพร้อมต่อการทำงานร่วมกันและพร้อมจะทำงานผสมผสานกับ *แบ่งมวล* อื่นๆ ต่อไปภายหลัง วิธีการต่างๆ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ :

(1) เริ่มจากผู้เข้าร่วมถูกเชิญให้จับคู่สนทนากันโดยใช้วิธีการที่เรียกว่า “การไถ่ถามอย่างชื่นชม” (appreciative inquiry) เพื่อสร้างการสนทนาเชิงบวก ที่ไปพ้นการบอกเล่าเพียงเรื่องความทุกข์และความโกรธแค้น เหมือนดังขบวนการเคลื่อนไหวหลายขบวนการในสังคมไทยเท่านั้น แต่เพื่อให้สามารถก้าวข้ามความเกลียดชังได้ มองเห็นมิติเชิงสร้างสรรค์ของทั้งตนเองและคู่สนทนา

ในแง่การวิเคราะห์แล้ว *เวทีสานเสวนาหาคำตอบ* นี้ได้เตรียมเอกสารประกอบ ซึ่งรวบรวมมาจากเอกสารปฐมภูมิ รายงานการศึกษา ข้อวิเคราะห์และข้อเสนอต่างๆ ที่เกี่ยวกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงโดยทั่วไป และในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีผลการศึกษาและข้อเสนอเชิงนโยบายอยู่มากมายในช่วงที่ผ่านมา เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสานเสวนา

(2) ประกอบกันไปกับเอกสารประกอบดังกล่าว ในเวทีแห่งนี้ เหล่า *แบ่งเชื้อวิฤกฤติ* ช่วยกันระดมสมองรวบรวมประเด็นปัญหาที่ตนคิดว่าสำคัญสำหรับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยวิธีการที่เรียกว่า “การสานเสวนาแบบเปิดพื้นที่” (open space dialogue) ซึ่งเป็นเทคนิคที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดวาระและประเด็นการสานเสวนาได้เอง (ไม่ใช่ให้ผู้จัดเป็นผู้กำหนด ผู้จัดจะมีหน้าที่เตรียมการประชุม กำหนดหัวข้อหลักและเวลาให้เท่านั้น)

(3) จากนั้น ประเด็นที่ถูกระดมมาจะถูกสกัดคัดเลือกเฉพาะประเด็นที่เห็นว่าสำคัญที่สุด 2 ประเด็นที่ควรยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักใน *เวทีสานเสวนาหาคำตอบ* ครั้งนี้ โดยใช้เทคนิคที่เรียกว่า “สภากาแฟ” (world café) ประเด็นที่บรรดา *แบ่งเชื้อวิฤกฤติ* เห็นว่าสำคัญที่สุด คือ ปัญหาเรื่องความยุติธรรม และเรื่องเขตปกครองพิเศษ (ดูรายละเอียดวิธีการแบบเปิดพื้นที่และแบบสภากาแฟได้ในภาคผนวก)

⁴ | จอห์น พอล เลเดอร์ค (กำลังจะตีพิมพ์), อ้างแล้ว.

หลังการอภิปรายในสองประเด็นหลักนี้แล้ว ผู้เข้าร่วมสถานเสวนาจะแบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ แล้วออกเดินทางไปที่ศึกษาดูงานในพื้นที่กรณีความขัดแย้งประเภทต่างๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้เปิดโลกของตนจากที่คุ้นเคยอยู่กับความขัดแย้ง กรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปสู่วิธีรับมือหรืออยู่กับความขัดแย้งในลักษณะอื่นๆ และของพื้นที่อื่นดูบ้าง รวมทั้งยังเป็นการสร้างให้เกิดการทำงานเป็นทีมร่วมกันด้วย

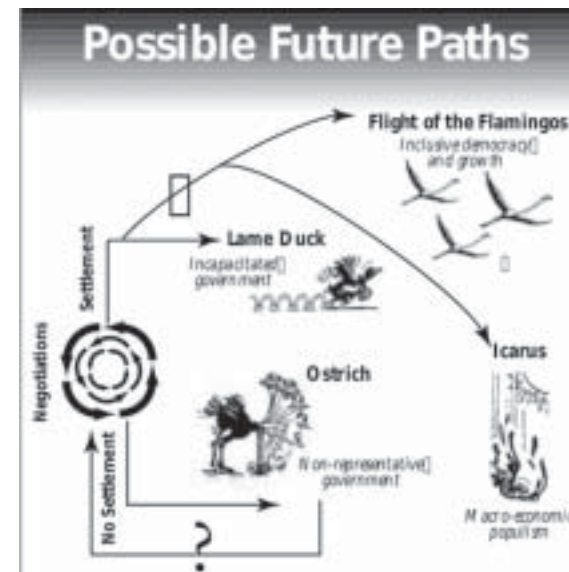
(4) วิธีการสำคัญที่สุดที่พยายามดึงผู้เข้าร่วมเวทีเสวนาหาคำตอบนี้ให้สามารถมองเห็นสถานการณ์ได้ทั้งในระยะใกล้และระยะไกลไปพร้อมๆ กัน จุดเดียวกับที่กล่าวถึงวิธีการมองแบบ “โครงสร้าง-กระบวนการ” ข้างต้น คือ วิธี “การสร้างภาพอนาคต” (scenario building) ร่วมกัน⁵ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

2.3.5 ภาพอนาคตสร้างกันอย่างไร? ใช้กับกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างไร?

การสร้างภาพอนาคตนี้ ได้รับแรงบันดาลใจจากวิธีการผ่าข้ามความแตกแยกทางสีผิวในประเทศแอฟริกาใต้ เมื่อปี 2534-2535 คณะทำงานขับเคลื่อนแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งในกรณีนี้ได้จัดตั้งโครงการภาพอนาคตมองต์เฟลอร์ (Mont Fleur Scenario Project) ขึ้น แล้วเชิญคนจากหลากหลายภาคส่วนจำนวน 22 คน ทั้งฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายค้าน ฝ่ายที่ประกาศต่อสู้ด้วยอาวุธ สหภาพแรงงาน นักธุรกิจ นักวิชาการ มาร่วมโครงการเสวนาอย่างสืบเนื่องเป็นเวลา 6 เดือน คนเหล่านี้ล้วนเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแอฟริกาใต้เป็นอย่างดี มีปณิธานที่มั่นคงและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างอนาคตของแอฟริกาใต้ จึงถือได้ว่าโครงการมองต์เฟลอร์นี้ได้ย่อขนาดของแอฟริกาใต้ในอนาคตมาไว้ในสถานที่เดียวกัน

โครงการมองต์เฟลอร์ได้ชักชวนให้ผู้เข้าร่วมทดลองวาดภาพอนาคตที่เป็นไปได้ (ไม่ใช่ที่แต่ละคนอยากให้เป็น) ของแอฟริกาใต้ขึ้น 30 แบบ แล้วช่วยกัน

⁵ | อัดัม คาเฮน, เจียน. พูนลาก อุทัยเลิศอรุณ, แปล (2551) *วิธีสร้างปฎิหาริย์เมื่อสถานการณ์ถึงทางตัน (Solving Tough Problems)*, กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์วีเลิร์น.

ภาพอนาคต 4 แบบของแอฟริกาใต้ : นกกระจอกเทศ เป็ดงอย อีคาร์ส และนกฟลามิงโก

ถกเถียงแลกเปลี่ยนถึงความเป็นไปได้ในทางตรรกะของแต่ละภาพอนาคต โดยวิเคราะห์เชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัจจุบัน การเคลื่อนไหวและยุทธศาสตร์ของแต่ละฝ่าย รวมถึงปฏิกิริยาตอบโต้ที่จะเกิดขึ้นได้จากฝ่ายอื่นๆ ตลอดจนสัญญาณที่บ่งชี้แนวโน้มในอนาคตของแอฟริกาใต้ รอบแรกคัดกรองโดยความสมเหตุสมผล (plausibility) และความสอดคล้องของตรรกะเรื่องเล่า (consistency) จนเหลือภาพอนาคต 9 ภาพ แล้วทำซ้ำอีกครั้ง กระทั่งสุดท้ายได้ภาพอนาคต 4 แบบ โดยใช้สัญลักษณ์นกกระจอกเทศ เป็ดงอย อีคาร์ส และนกฟลามิงโกเป็นตัวแทนภาพอนาคตแต่ละแบบของแอฟริกาใต้ (ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก 6.1.1)

รายละเอียดของภาพอนาคตทั้งสี่แบบนี้ได้รับการเผยแพร่และถกเถียงแลกเปลี่ยนในระดับประเทศและในที่สาธารณะหลากหลายรูปแบบ โดยสมาชิกทั้ง 22 คนที่เข้าร่วมโครงการมองต์เฟลอร์จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการมากกว่า 100 ครั้งกับเหล่าผู้นำของตน และกับบรรดาคณะกรรมาธิการเมือง ภาคธุรกิจ และภาค

ประชาสังคม มีการให้สัมภาษณ์และการเสวนาเผยแพร่ทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ มีจัดพิมพ์เป็นหนังสือคู่มือฉบับพกพาหนา 25 หน้าแทรกไปกับหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อดัง และจัดทำเป็นวิดีโอการ์ตูน เพื่อให้เนื้อหาในรายงานชิ้นนี้ได้เข้าถึงผู้คนชาวแอฟริกาใต้ทั้งที่เป็นคนผิวขาวและคนผิวสีมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

ภาพอนาคตทั้งสี่แบบที่โครงการมรดกเฟลอร์ผลิตขึ้นนี้ ได้ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นต่อฝ่ายต่างๆ ให้นำไปถกเถียงและปรับยุทธศาสตร์ของฝ่ายตนกันอย่างสืบเนื่อง โดยเฉพาะฝ่ายประธานาธิบดีคนผิวขาวและพรรคฝ่ายค้านของคนผิวสี ตลอดจนทำให้สาธารณะได้เห็นและใคร่ครวญถึงว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาใหญ่หลวงครั้งนี้อย่างไร และควรทำอะไรบ้างเพื่อป้องกันไม่ให้แอฟริกาใต้เดินทางไปสู่ภาพอนาคตแบบที่เต็มไปด้วยความมืดมน แต่เคลื่อนไปในทิศทางของภาพอนาคตแบบที่ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันได้ในฐานะผู้ชนะทั้งหมด การมองเห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาอย่างไรวินั้น เป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนเช่นนี้ ดังคดีที่น่าสนใจยิ่งที่องค์กรแห่งหนึ่งยึดถือไว้สำหรับการแก้ไขปัญหาคือ “หากคุณไม่สามารถมองเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาอย่างไร คุณก็ไม่สามารถที่จะเป็นส่วนหนึ่งของทางออกได้”⁶

ในที่สุด โครงการนี้มีส่วนช่วยให้แอฟริกาใต้สามารถนำพาตัวเองออกจากสภาวะเขม็งติ่งที่ทุกฝ่ายพร้อมจะเข้าทำหั่นกันได้ในนาทีใดกัณหาที่หนึ่ง แอฟริกาใต้สามารถจัดการเลือกตั้งทั่วประเทศโดยให้ประชากรทุกฝ่ายมีสิทธิ์ออกเสียง และประธานาธิบดีผิวสี เนลสัน แมนเดลาได้รับชัยชนะ พร้อมกับนโยบายทางเศรษฐกิจที่ปรับทิศทางใหม่ หลังได้รับแรงกระตุ้นเตือนจากรายงานภาพอนาคตของโครงการมรดกเฟลอร์นี้ และนำพาให้ประเทศแอฟริกาใต้ได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างภาพอนาคตได้ในภาคผนวก)

ผู้ที่เข้าร่วมโครงการมรดกเฟลอร์นี้ คือ *แบ็ง เชื้อวิกฤติ* ที่ไปทำงานผสมผสานกับแบ็งมวล์ทัวแอฟริกาใต้นั่นเอง ในทำนองเดียวกับกรณีแอฟริกาใต้ สำหรับโครงการค้นหาบุญญาฯ นี้ ผู้เข้าร่วม*เวทีसानเสวนาหาคำตอบ* ซึ่งถูกวาดหวังให้เป็น*แบ็งเชื้อวิกฤติ*ในกรณีปัญหาความรุนแรงเรื้อรังในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ได้

⁶ | อตัม คาเฮน, อ้างแล้ว.

ร่วมกันวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเล็กๆ ที่ยังไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก สัญญาณแนวโน้ม ยุทธศาสตร์และนโยบายของฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นฝ่ายรัฐ ฝ่ายความมั่นคง ฝ่ายขบวนการฯ ฝ่ายประชาสังคม และฝ่ายชุมชน พร้อมกับปฏิบัติการตอบรับต่อมาตรการที่เปลี่ยนแปลงไปของแต่ละฝ่าย แล้วนำเสนอออกมาเป็นภาพอนาคตจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4 ภาพได้เช่นกัน ภาพอนาคตดังกล่าวจะช่วยจุดรั้งจิตใจห่อเหี่ยวที่วนเวียนอยู่กับการบอกล่าประสพการณ์เลวร้ายและไม่เป็นธรรมที่แต่ละฝ่ายรู้สึก หรือการวิเคราะห์ปัญหาในปัจจุบันไปต่างๆ นานาว่าอะไรเป็น “สาเหตุจริงๆ กันแน่” จนไม่สามารถพาตนเองฝ่าวงจรดังกล่าว ให้สามารถมองไปสู่อนาคตอย่างมีความหวังมากกว่าได้ ☒

3. พลัสพีธีงเนือกา

3.1. ประเด็นที่หาความเห็นพ้องได้ยาก

ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีลักษณะที่ซับซ้อน และเป็นพลวัต ทั้งยังเกี่ยวข้องกับผู้คนหลากหลาย การแก้ไขปัญหาจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อทุกฝ่ายมองเห็นและตระหนักถึงสภาพปัญหาในภาพรวมร่วมกันเสียก่อน อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีการวิเคราะห์เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงยืดเยื้อในจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่มากมาย เช่น เรื่องปฏิบัติการของกลุ่มต่างๆ เรื่องนโยบายปราบปรามของภาครัฐ เรื่องความไม่เป็นธรรม เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม เรื่องยาเสพติด เรื่องการสื่อสารมวลชน เรื่องการต่างประเทศ ฯลฯ ประเด็นทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของการก่อให้เกิดปัญหา และการแก้ไขปัญหาที่สมควรต้องจัดการกับมิติต่างๆ เหล่านี้ทั้งสิ้น

กระนั้นก็ตาม ประเด็นดังกล่าวเป็นเรื่องในระดับโครงสร้าง ซึ่งค่อนข้างมีความลงตัวในเชิงการเห็นความสำคัญ และแม้จะยังไม่ง่ายที่จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ในเชิงปฏิบัติให้ลุล่วงไปได้ แต่ก็เป็นไปได้ที่จะแสวงหาความเห็นพ้องและตกลงร่วมมือกันขับเคลื่อนปัญหาไปสู่ทางออก ดังนั้น โครงการนี้จึงมุ่งประเด็นความสนใจไปที่ประเด็นปัญหาที่แก้ไขได้ยากกว่า และไม่สามารถแสวงหาความเห็นพ้องร่วมกันได้ง่ายๆ เนื่องจากเป็นเรื่องในเชิงอัตลักษณ์ วัฒนธรรม คุณค่า วิถีคิด จุดยืน และท่าทีของผู้เกี่ยวข้อง ประเด็นดังกล่าวได้แก่ประเด็นเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา และการเมืองการปกครอง ประเด็นเหล่านี้ยังไม่ได้มีการพูดคุยถกเถียง แลกเปลี่ยนทางออกร่วมกันอย่างจริงจังในทางสาธารณะ เนื่องจากเป็นเรื่องอ่อนไหวอย่างยิ่งต่อความรู้สึกของทุกฝ่าย⁷

สำหรับประเด็น 3 ประการแรกนั้น ค่อนข้างชัดเจนว่าเป็นเรื่องมิติทางวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อ และข้อเกี่ยวกับคุณค่าและความหมายของชีวิต รวมถึงอัตลักษณ์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ กล่าวคือ ในขณะที่สังคมไทยโดยรวมมีแนวโน้มเห็นว่าคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรเปิดรับและปรับเปลี่ยนตนเองมาเป็น “คนไทย” ได้แล้ว แต่คนจำนวนมากในพื้นที่ก็พยายามต่อสู้เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนเองไว้ ส่วนประเด็นประการสุดท้ายนั้น ค่อนข้างเกี่ยวกับเรื่องเชิงโครงสร้างมากกว่า แต่ก็ข้อเกี่ยวกับประเด็นปัญหาการแบ่งแยกดินแดนอันเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนที่สุดของสังคมไทย จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะแสวงหาข้อตกลงกัน

⁷ หนึ่ง ในวงสนทนาหาคำตอบครั้งที่หนึ่ง ผู้เข้าร่วมหลายคนเห็นว่า (1) เรื่องศาสนาและภาษาไม่ได้เป็นปัญหาในตัวเอง แต่ปัญหาอยู่เรื่องการศึกษามากกว่า และ (2) ควรจะกล่าวถึงปัญหาความไม่เป็นธรรมโดยเฉพาะในทางกฎหมายและความไว้นื้อเชื่อใจกันเป็นประเด็นเพิ่มเติม

สำหรับประเด็นแรก ในที่นี้ ยังคงให้ความสำคัญแก่เรื่องศาสนาและภาษา เพราะต้องการเผชิญกับประเด็นปัญหาที่อ่อนไหวและในระดับลึกๆ แล้ว มีความพยายามไม่พูดถึงกันอยู่ กล่าวเฉพาะเรื่องศาสนานั้น แม้จะไม่ใช่ปัญหาโดยตัวเอง แต่การตีความแนวคิดและท่าทีต่อศาสนาของแต่ละฝ่ายถือเป็นจุดความขัดแย้งต่อความผันแปรของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้

สำหรับประเด็นที่สอง ในเรื่องความเป็นธรรมทางกฎหมายนั้น กล่าวได้ว่าหาความเห็นพ้องร่วมกันได้ไม่ยาก (แม้ว่าในทางปฏิบัติจะยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ก็ตาม) ส่วนเรื่องความไว้นื้อเชื่อใจกันนั้น อันที่จริงแล้วถือเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดของการสร้างสันติภาพให้ทุกฝ่ายดำรงอยู่ร่วมกันได้ แต่ในอีกทางหนึ่ง ก็เป็นผลจากความพยายามแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ทั้งหมดด้วยเช่นกัน ยังสามารถแก้ปัญหาในเรื่องความไม่เป็นธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน ฯลฯ รวมทั้งแก้ไขปัญหาความไม่ลงรอยกันในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา และการเมืองการปกครอง ได้อย่างเห็นผลมากขึ้นเท่าใด ก็จะยิ่งทำให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องมีความไว้นื้อเชื่อใจกันมากขึ้นเท่านั้น กล่าวโดยสรุป โครงการนี้จึงไม่นำเรื่องการศึกษาแทนเรื่องศาสนาและภาษา แต่ก็ได้กล่าวถึงการศึกษาด้านศาสนาและภาษาที่ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการศึกษาภาษาไว้ในหัวข้อของศาสนาและภาษาดำเนินลำดับ และไม่ได้เพิ่มเรื่องความไม่เป็นธรรมและความไว้นื้อเชื่อใจกันขึ้นมา แต่ยังคงยืนยันให้ความตั้งใจเดิมที่จะเสนอประเด็นปัญหาที่หาความเห็นพ้องร่วมกันได้ยาก ดังใน 4 ประเด็นดังกล่าวในหัวข้อนี้.

ได้ โครงการนี้เชื่อว่าในระยะยาวแล้ว หากประเด็นทั้ง 4 ประการนี้ ไม่ได้รับการถกแถลงเพื่อสร้างความเข้าใจในระดับสาธารณะและแสวงหาข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันได้แล้ว ความรู้สึกดีๆ ที่ยังคงไม่ไว้วางใจกันและกัน (distrust) จะยังคงอยู่ และสังคมไทยก็จะไม่สามารถแปลงเปลี่ยนปัญหาความขัดแย้งรุนแรงและยึดเอื้อในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปสู่สภาวะที่เกิดเป็นความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์และสันติภาพได้

3.1.1 ประวัติศาสตร์

รัฐไทยกับจังหวัดชายแดนภาคใต้มีประวัติศาสตร์คนละชุดกันทั้งในอดีตอันไกลและอดีตอันใกล้ กรณีความรุนแรงที่ชาวบ้านจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกกระทำ ล้วนไม่ได้รับการยอมรับไว้ในประวัติศาสตร์รัฐไทย หรือถูกอธิบายและจดจำจากมุมมองของรัฐไทยตลอดมา กรณีสำคัญๆ ในอดีตอันไกล เช่น *กรณีสงคราม 4 เดือนที่ปัตตานีฝ่ายแพ้อสยาม* เมื่อปี 2329; *กรณี “ปฏิรูปหัวเมืองปักษ์ใต้”* (จากมมรัฐไทย) เมื่อปี 2445 ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ว่าเป็นการที่ส่วนกลางเข้ารุกรานยึดอำนาจรัฐปัตตานี; *กรณีการปะทะกันระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจกับชาวบ้านที่บ้านดงญอ* ในขณะที่ชาวบ้านกำลังรวมตัวกันต่อต้านกลุ่มเงินคอมมิวนิสต์ เมื่อปี 2491 ทำให้มีชาวบ้านเสียชีวิตหลายร้อยคน ก็ถูกบันทึกว่าเป็นการกบฏแบ่งแยกดินแดน; *กรณีการหายตัวไปของผู้นำศาสนา 4 คน รวมทั้งหะยีสุหลง* ในปี 2497 ซึ่งถูก “จดจำ” โดยรัฐไทยว่ามีความคิดแบ่งแยกดินแดนและได้หลบหนีไปยังต่างประเทศแล้ว ในขณะที่คนในพื้นที่เชื่อกันว่าหะยีสุหลงถูกฆาตกรรมอย่างทารุณและทิ้งศพถ่วงเสาปูนลงในทะเลสาบสงขลา; *กรณีชาวบ้านถูกฆาตกรรมที่สะพานกอตอ* จนนำมาซึ่งการประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรมครั้งใหญ่ที่หน้าศาลากลาง และมียึดกลาง จังหวัดปัตตานี 45 วัน ระหว่างเดือนธันวาคม 2518 ถึงมกราคม 2519 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมนับแสนคน กรณีนี้ก็ไม่ได้มีการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ส่วนเหตุการณ์ในอดีตอันใกล้เข้ามาที่สำคัญๆ เช่น *การถูกบังคับให้หายตัวไป (forced disappearance) ของนายสมชาย นีละไพจิตร* เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2547 รวมถึงชาวบ้านอีกกว่า 30 คนที่ถูกบังคับให้หายตัวไปในช่วงเวลาใกล้เคียง

กัน; *เหตุการณ์เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547* ซึ่งมีกลุ่มคนนับร้อยถืออาวุธมีดพร้าเข้าโจมตีเจ้าหน้าที่และจุดตรวจพร้อมๆ กันในจังหวัดปัตตานี ยะลาและสงขลา จนทำให้เจ้าหน้าที่ใช้ปืนตอบโต้ เป็นผลให้เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจเสียชีวิต 5 คน และฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบเสียชีวิต 106 คน รวมทั้งเหตุการณ์การยิงเข้าใส่ มัสยิดกรือเซะ เป็นผลให้ผู้ที่อยู่ในมัสยิด 32 คนเสียชีวิตทั้งหมด; *เหตุการณ์ตากใบเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547* ซึ่งชาวมุสลิม 79 คนเสียชีวิตจากการขาดอากาศหายใจ เนื่องจากถูกช้อนทับกันหลายชั้นเป็นเวลานาน ในระหว่างถูกเจ้าหน้าที่ลำเลียงไปยังค่ายอิงคยุทธบริหารที่ปัตตานี; นอกจากเหตุการณ์เหล่านี้แล้ว ยังมี *เหตุการณ์ที่ตันหยงลิมอ* เมื่อวันที่ 20-21 กันยายน 2548 ซึ่งมีเรื่องราวเหตุการณ์ย่อยซับซ้อน แต่มาถึงที่สุดคือการเสียชีวิตของนาวิกโยธิน 2 คน; และเหตุการณ์ร้ายวันทั้งที่เป็นเหตุการณ์อหามัญยิง เหตุการณ์พระถูกฆ่าและวัดถูกเผา โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่วัดพรหมประสิทธิ์เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2548 รวมถึงเหตุการณ์รุนแรงกรณีมัสยิดอัลกรูฟอน บ้านไอร์ปาแย ที่ชาวบ้านถูกอาวุธสงครามกราดยิงขณะละหมาดอยู่ในมัสยิด เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2552 เป็นอาทิ เหตุการณ์ในอดีตอันไกลเหล่านี้ไม่สามารถหาคำอธิบายให้เป็นที่ลงตัวกันได้ทั้งสำหรับคนพุทธและมุสลิมในพื้นที่ และองค์กรภาคีรัฐเช่นกัน

ประวัติศาสตร์ทั้งในอดีตอันไกลและอดีตอันใกล้ที่ยังไม่ลงตัวและไม่สามารถหาข้อตกลงกันได้จากทุกฝ่ายเหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ความโกรธแค้นเกลียดชัง และความรู้สึกต่อต้านรัฐไทยยังคงดำรงอยู่ตลอดมา และทำให้ผู้คนจำนวนไม่น้อยเข้าร่วมกับขบวนการฯ และยินยอมร่วมมือในการก่อเหตุการณ์ไม่สงบน้อยใหญ่อย่างสืบเนื่องต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

3.1.2 ศาสนา

แม้มิติทางศาสนาจะไม่ใช่อุปสรรคต้นเหตุของความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดบางประการในศาสนาอิสลามถูกนำมาใช้ตีความใหม่เพื่ออธิบายความชอบธรรมในการต่อสู้ของขบวนการฯ แม้กรอบคิดหลักของอิสลาม คือ มุหุญต้องศรัทธาว่าอัลเลาะห์เป็นพระเจ้าองค์เดียว จะต้องไม่มีใครตั้งภาคีต่อพระองค์ ส่วนท่านนบีมุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์

ที่มาทำหน้าที่ตักเตือนและชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องแก่มวลมนุษยชาติไม่ใช่เพียงแค่นั้นที่เป็นมุสลิมเท่านั้น แต่ก็มี การตีความแนวคิดต่างๆ ไปในหลากหลายทิศทาง ตัวอย่างเช่น “การทำสงคราม” ในทัศนะอิสลามแล้วถือเป็นตัวเลือกสุดท้าย การอนุญาตให้ทำสงครามมีเงื่อนไขกับในรายละเอียดมากมาย โดยต้องเป็นไปเพื่ออัลเลาะห์เท่านั้น ต้องเป็นการป้องกัน ไม่ใช่การรุกราน ความคิดนี้ถูกตีความใหม่ว่าเป็นการต่อสู้เพื่อเรียกร้องดินแดนที่เคยถูกรุกรานกลับคืนมาเพื่อสถาปนาความเป็นอิสลามให้เกิดขึ้นในพื้นที่ หรือแนวคิด “ญิฮาด” ก็มักถูกเข้าใจเป็นเพียงเรื่องการญิฮาดด้วยอาวุธ ขณะที่ยังมีญิฮาดอีกหลากหลายรูปแบบ เช่น ญิฮาดที่สำคัญ คือ การต่อสู้กับจิตใจด้านมืดของตนเอง นอกจากนี้ ยังมีการญิฮาดด้วยการเป็นนักพัฒนา เป็นนักเขียน หรือเป็นครู เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางความคิด เป็นต้น

อีกแนวคิดหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ คือ การทำ “ซุมเปาะ” โดยหลักการอิสลามแล้ว มุสลิมจะไม่สาบานตนกับสิ่งอื่นใดยกเว้นแต่เพียงกับอัลเลาะห์เท่านั้น หลักการนี้ถูกตีความมาใช้ให้ผู้ปฏิบัติการต้องผูกมัดอยู่กับฝ่ายฆบวนการฯ โดยหากใครผิดคำสาบานจะตกเป็นกาเฟร (ผู้ปฏิเสธ) และฝ่ายฆบวนการฯเชื่อว่าอาจต้องชดใช้ด้วยชีวิต นอกจากนี้ แนวคิด “มุนาฟิก” ซึ่งความหมายเดิม คือผู้มีความเชื่อกลับกลอก มีลักษณะของคนที่ไม่พูดจาเขาก็โกหก เมื่อสัญญาเขาก็ผิดคำสัญญา เมื่อได้รับความไว้วางใจเขาก็ทุจริต ก็มีการตีความใหม่เพื่ออธิบายสาเหตุของการฆ่าคนมุสลิมด้วยกันว่า เป็นเพราะกลับกลอกหันไปให้ความร่วมมือกับรัฐ

จากการตีความแนวคิดของศาสนาอิสลามในทำนองดังกล่าวและนำมาปรับใช้ในการต่อสู้ของฆบวนการฯ ทำให้นับวันปฏิบัติการของฝ่ายฆบวนการฯ เองจะยิ่งใช้วิธีการที่แม้แต่คนมุสลิมด้วยกันก็รู้สึกว่าเป็นวิธีการนอกศาสนาอิสลามมากขึ้นทุกที ทั้งการฆ่าตัดคอ การทำร้ายผู้บริสุทธิ์ การวางระเบิดในแหล่งที่มีคนพลุกพล่าน เช่น ห้างสรรพสินค้า หรือตลาด เป็นต้น ปฏิบัติการเหล่านี้ในทางกลับกัน ก็สามารถสร้างความไม่เข้าใจต่อศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน เพราะหากไม่ได้รับการอธิบายหรือปฏิเสธจากชุมชนมุสลิมอย่างแข็งขันเพียงพอแล้ว คนทั่วไปที่ไม่ใช่มุสลิมย่อมจะเข้าใจผิดคิดว่าวิธีการเหล่านี้คือวิถีแห่งอิสลาม ดังที่เกิดความรู้สึกหวาดกลัวอิสลาม (islamophobia) ขึ้นทั่วโลกหลังเหตุการณ์

เครื่องบินชนอาคารเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2544 แม้โลกตะวันตกจะใช้เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือทางการเมือง ทางทหารโฆษณา และใช้การตอบโต้ที่เป็นปฏิกิริยาเกินเลยก็ตาม

กระนั้นก็ตาม พลังในทางศาสนาจากในพื้นที่ก็ยังไม่เข้มแข็งมากเพียงพอที่จะรับมือกับการตีความหลักการอิสลามในลักษณะที่สอดคล้องกับการใช้ความรุนแรงทำร้ายมนุษย์ดังกล่าวได้ ทั้งนี้เกิดจากปัจจัยหลายประการ ทั้งที่เกิดจากนโยบายของรัฐ และเกิดจากปัจจัยภายในกลุ่มคนมุสลิมในพื้นที่เอง อาทิเช่น

ประการแรก ระบบการเรียนการสอนในสายศาสนาอิสลามไม่ได้รับการยอมรับให้เท่าเทียมกับสายสามัญ ครูสอนศาสนาหรือผู้ที่สำเร็จการศึกษาสายศาสนาบางคนไม่สามารถเทียบวุฒิได้ในระบบราชการไทย และไม่สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายเท่าความรู้ที่มี ทำให้ไม่มี “ที่ยืน” ในลักษณะข้ามวัฒนธรรมเพื่อสื่อสารกับกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมได้

ประการที่สอง ปอเนาะแบบดั้งเดิมใช้รูปแบบการสอนตามอัธยาศัยและตามวิถีมุสลิม และมีความสำคัญในฐานะเป็นสถาบันที่คอยปกป้องและทำนุบำรุงศาสนา ปอเนาะจำนวนหนึ่งยอมรับการจัดระเบียบใหม่ของรัฐไทยให้เป็นแบบสมัยใหม่และใช้รูปแบบการเรียนการสอนของส่วนกลาง ทำให้คนในพื้นที่ขุนเคื่องว่าไม่ให้เกียรติ และรู้สึกว่า การสืบทอดศาสนากำลังถูกทำลาย

ประการที่สาม กลุ่มผู้นำศาสนา รวมถึงนักคิดนักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ยังไม่สามารถก้าวข้ามความแตกต่างของหลักคิดบางประการระหว่างผู้นำเหล่านี้เอง จึงไม่สามารถประสานพลังและร่วมกันสร้างความเข้าใจต่อสาธารณชนว่าอิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติภาพได้อย่างมีพลังมากเพียงพอ

ขณะเดียวกัน ท่ามกลางความเป็นไปของคนมุสลิม คนอีกกลุ่มหนึ่งคือชาวไทยพุทธ ซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ รู้สึกหวาดกลัวว่าจะกลายเป็นเหยื่อของความรุนแรง ซึ่งเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อและไม่รู้ว่าเป็นฝีมือของฝ่ายใด ไม่ต่างไปจากชาวมุสลิมและเจ้าหน้าที่รัฐ ชาวไทยพุทธในพื้นที่รู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมจากภาครัฐที่ให้อภิสิทธิ์ต่อชาวมุสลิมมากกว่า เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่หลังปี 2547 เป็นต้นมา มักให้ความสนใจแต่

เหตุการณ์ใหญ่อย่างกรณีกรือเซะและตากใบ ในขณะที่กรณีที่ชาวไทยพุทธเป็นเหยื่อของความรุนแรงกลับไม่ถูกพูดถึงมากนัก โครงการต่างๆ จากภายนอกทั้งที่เป็นจากภาครัฐและภาคประชาสังคมก็มุ่งเน้นไปที่ชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ มักละเลยการร่วมไม้ร่วมมือดำเนินโครงการกับชาวพุทธในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในทางกลับกัน ชาวมุสลิมคิดว่าหากเหยื่อความรุนแรงเป็นชาวพุทธ ทางการจะสนใจติดตามและจับกุมผู้กระทำผิดมากกว่ากรณีที่เกี่ยวข้องเป็นชาวมุสลิม ส่วนกรณีกรือเซะและตากใบ คดีไม่มีความคืบหน้า ทำให้ชาวมุสลิมไม่พอใจ

3.1.3 ภาษา

ภาษาเป็นเครื่องแสดงออกทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง และชัดเจนมากกว่าการแสดงออกอื่นๆ อย่างเพลง การแต่งกาย หรือวิถีการกินอาหาร สำเนียงของภาษาหนึ่งๆ ก็สามารถบ่งบอกถึงความเป็นถิ่นที่ ซึ่งคนหนึ่งๆ เติบโตเรียนรู้ภาษาของบรรพบุรุษได้เป็นอย่างดี แต่เรื่องภาษาถิ่นอันหลากหลายตามกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อยู่ในสังคมไทยกลับได้รับการถกแถลงอภิปรายกันน้อยมาก

กล่าวเฉพาะเรื่องจังหวัดชายแดนภาคใต้ ภาษาที่ใช้โดยคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ไม่ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ ข้าราชการมีความรู้ภาษามลายูน้อยมาก รายการวิทยุและโทรทัศน์มีเนื้อหาที่กำหนดมาจากส่วนกลางและใช้ภาษาไทยกลางเป็นหลัก ข้อเสนอของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติที่มีอาพันธ์ บันยารชุน เป็นประธาน ที่เสนอให้ภาษามลายูปาตานีเป็นภาษาทำงาน (working language) เพิ่มเติมอีกหนึ่งภาษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ได้รับการคัดค้านอย่างหนักหน่วง ส่วนหนึ่งด้วยความเข้าใจผิดว่า ข้อเสนอดังกล่าวเป็นการเสนอให้ใช้ภาษามลายูปาตานีเป็นภาษาทางการ (official language) ซึ่งย่อมติดขัดด้วยยังไม่มีภาษาเขียนที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย

ข้อปัญหาเรื่องภาษามีอย่างน้อย 3 ประการที่ทั้งละเอียดอ่อนและยังไม่ลงตัวในปัจจุบัน **ข้อปัญหาประการแรก** ภาษาถิ่นที่ใช้กันเป็นส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรเรียกชื่อว่าอะไร ระหว่างยาวิ มลายูถิ่น มลายูถิ่นไทย มลายูปาตานี เป็นต้น คำเรียกภาษาถิ่นดังกล่าวนี้ล้วนมีนัยทางประวัติศาสตร์

และการเมืองเชิงอัตลักษณ์ทั้งสิ้น การใช้ชื่อเรียกโดยย่อมีผลสะท้อนถึงความหมายที่ให้แก่คนในพื้นที่นั้นไปด้วยเช่นกัน

ข้อปัญหาประการที่สอง ตัวอักษรที่ใช้เป็นตัวเขียนควรเป็นตัวอักษรใด ระหว่างอักษรอารบิกดัดแปลง (หรือยาวิ) อักษรโรมัน (หรือรูมี) หรืออักษรไทยดัดแปลง อักษรยาวิแสดงถึงการอนุรักษ์มรดกของคนท้องถิ่นไว้ แต่มีข้ออ่อนที่ยังไม่มีการนำมาใช้เขียนภาษาถิ่นอย่างแพร่หลายและเป็นมาตรฐาน อักษรรูมีเป็นอักษรมาตรฐานที่ใช้สำหรับภาษามลายู (Bahasa Malaysia) และภาษาอินโดนีเซีย (Bahasa Indonesia) ดังนั้น ถ้าใช้อักษรรูมีเพื่อเขียนภาษามลายูถิ่นก็จะง่ายขึ้นต่อการเรียนรู้ภาษามลายูและภาษาอินโดนีเซีย ซึ่งจะเป็นการเปิดสู่การสื่อสารกับคนอื่น 200 ล้านคนในภูมิภาคใต้ง่ายกว่า ส่วนอักษรไทยนั้น เท่าที่ผ่านมาก็อยู่เฉพาะการใช้เป็นชื่อบุคคลและสถานที่เพื่อให้เข้าใจกันง่ายในหมู่นคนไทย แต่มีโครงการทวิภาษาที่เป็นโครงการนำร่องที่ใช้ภาษามลายูถิ่นเป็นสื่อการเรียนการสอนในชั้นอนุบาลและประถมต้น เพื่อประโยชน์ของผู้เรียน ก่อนจะใช้ภาษาไทยเป็นสื่อการเรียนการสอนในชั้นประถมปลาย ประเด็นเรื่องตัวอักษรที่ใช้เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ต้องถกเถียงกันด้วยความใส่ใจและละเอียดอ่อน เพราะอาจถูกเข้าใจผิดได้ทั้งสองทางว่า เป็นการเคารพหรือการพยายามจะเปลี่ยนอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ข้อปัญหาประการที่สาม คือ การเรียนการสอนเด็กและเยาวชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ควรใช้ภาษาอะไรเป็นสื่อการเรียนการสอน เช่น ใช้ภาษาไทยอย่างไรให้อยู่ในโรงเรียนส่วนใหญ่ในปัจจุบัน หรือใช้ทวิภาษาบางส่วน (ใช้ภาษามลายูถิ่นเฉพาะภาษาพูดในชั้นต้นๆ ร่วมกับภาษาไทย) หรือใช้ทวิภาษา (ใช้ภาษามลายูถิ่นทั้งพูด อ่าน เขียน ในชั้นต้นๆ ร่วมกับภาษาไทย) และการจัดการเรียนการสอนภาษามลายูมาตรฐานมาเลเซียเป็นวิชาเลือกควรเริ่มเมื่อไร และจะจัดได้อย่างกว้างขวางและให้ถึงระดับสูงเพียงใด

ทั้งสามประเด็นนี้ล้วนไม่สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้ง่าย เพราะเกี่ยวพันกับการให้ความเคารพต่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมทั้งให้ความสำคัญแก่คนทั้งสองกลุ่มที่มีภาษาแม่คนละภาษา แต่เป็นภาษาที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

3.1.4 การเมืองการปกครอง

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกละเลยจากรัฐไทย ข้าราชการในอดีตจะถูกลงโทษโดยการส่งมายังพื้นที่แห่งนี้ ในขณะที่ข้าราชการบางคนใช้พื้นที่นี้เพื่อไต่ระดับตำแหน่งทางราชการ ในทางกลับกัน คนในพื้นที่ก็รู้สึกขุ่นเคืองว่าผู้ว่าราชการจังหวัดมักเป็นคนต่างท้องถิ่นที่ถูกแต่งตั้งมาจากส่วนกลาง โดยให้เหตุผลว่าคนในพื้นที่มีวุฒิการศึกษาและประสบการณ์การบริหารราชการที่ไม่เพียงพอ ในทางกลับกัน เมื่อมองจากมุมมองของราชการแล้ว ข้าราชการในจังหวัดชายแดนใต้ก็ไม่ได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการชนิดที่คุ้มค่าต่อภาวะความเสี่ยงอันตรายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้เจ้าหน้าที่ที่มีความเป็นธรรมและทำงานอย่างกระตือรือร้นเกิดความท้อแท้และกำลังใจถดถอย

ในแง่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนนั้น คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จะได้เข้ามามีบทบาทเป็นตัวแทนทางการเมืองอยู่ในรัฐสภาไทยอยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น “กลุ่มวาดะห์” ที่ก่อตั้งโดยเด่น โต๊ะมีนา (ลูกชายของหะยีสุหลง โต๊ะมีนา อดีตผู้นำศาสนาคณะสำคัญของปัตตานีที่หายตัวไปอย่างน่าเคลือบแคลง) กลุ่มนี้ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเลือกตั้งแต่ละครั้งราว 5-6 คน นับแต่ช่วงก่อตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อปี 2529 จนถึงปี 2544 และไม่ได้รับเลือกตั้งแม้แต่ที่หนึ่งเดียวจากทั้งหมด 11 ที่หนึ่งในปี 2548 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกลุ่มวาดะห์ย้ายไปอยู่กับพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นรัฐบาลอยู่ในขณะที่เกิดเหตุการณ์รุนแรงกรณีกรือเซะและตากใบ อีกรณีหนึ่งที่น่าสนใจคือกรณีของนายแพทย์เวมาฮาดี เวดาโอ๊ะ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นจำเลยคดีฐานความผิดการก่อการร้าย แต่ศาลยกฟ้องในที่สุด ได้รับคะแนนเลือกตั้งอย่างถล่มทลายให้เป็นวุฒิสมาชิกเมื่อต้นปี 2549 แม้การที่คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้มีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านการเมืองระบบตัวแทนดังกล่าวจะเป็นสัญญาณสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับคนในจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่บ้าง แต่การมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ยังไม่ครอบคลุมถึงกลุ่มหรือผู้ก่อการ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังไม่สามารถผ่อนคลายลงไปได้มากนัก

อาจมองได้ว่า นโยบายของรัฐเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาในพื้นที่ คือดำรง

ความขัดแย้ง ความหวาดระแวง และความกลัวให้เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมถึงกระบวนการยุติธรรมก็ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านในพื้นที่ หลายครั้งเจ้าหน้าที่กระทำต่อผู้ต้องสงสัย/ผู้ต้องหาอย่างไม่เป็นธรรมและไม่เป็นไปตามขั้นตอนทางกฎหมาย มีการทรมานและละเมิดสิทธิมนุษยชนหลายประการ แต่เจ้าหน้าที่ไม่ได้รับการลงโทษ บางส่วนเห็นว่าเจ้าหน้าที่มีลักษณะไม่เป็นมิตรและมีการเชิญตัวชาวบ้านหลายคนไปสอบสวนโดยไม่มีเหตุอันควร บางส่วนเห็นว่าเจ้าหน้าที่มักมีข้ออ้างในการขอขบประมาทเพิ่มเติม นอกจากนี้คนในพื้นที่ส่วนหนึ่งเชื่อกันว่าภาครัฐเป็นผู้สร้างสถานการณ์ความรุนแรงขึ้น เพื่อเป็นต่ออายุการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในพื้นที่ ภาวะดังกล่าวยังถูกซ้ำเติมด้วยบทบาทของกลุ่มผู้ค้ายาเสพติดที่ใช้โอกาสความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อการค้ายาเสพติดและผสมโรงใช้ความรุนแรงอีกด้วย

ยิ่งภาคประชาสังคมและคนในชุมชนบางกลุ่มที่พยายามจัดทำโครงการต่างๆ เพื่อช่วยบรรเทาปัญหา ก็ถูกระแวงสงสัยจากทั้งฝ่ายรัฐและชาวบ้าน จึงไม่ได้รับแรงสนับสนุนเท่าที่ควร

นับแต่ปี 2547 เป็นต้นมา มีการเสนอตัวแบบการปกครองชนิดพิเศษขึ้นมาในสังคมไทยอย่างน้อย 6 แบบ⁸ แต่การตอบรับหรือนำไปถกเถียงพัฒนาทางความคิดกันต่อไปในระดับสาธารณะมีน้อย จึงยังไม่เกิดการยอมรับจากประชาชนหลากหลายกลุ่มและกลุ่มผู้ก่อการมากนัก อนึ่ง สังคมไทยส่วนใหญ่เกรงว่าการปกครองพิเศษจะกลายเป็นก้าวแรกสู่การแบ่งแยกดินแดนในที่สุด

3.2 ภาพอนาคตทั้งสี่แบบของจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผลจากการระดมความคิดเห็นและร่วมกันวิเคราะห์ที่ไตร่ตรองในวงเสวนาต่างๆ ผู้ร่วมเสวนาเห็นร่วมกันว่ากฎเกณฑ์สำคัญที่จะเป็นปัจจัยทำให้

⁸ ตัวแบบการปกครองแบบพิเศษทั้ง 6 แบบ ได้แก่ “นครปัตตานี” โดย พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ, การ “ปฏิรูปมณฑล” โดยนพ.ประเวศ วะสี, “นครทั้งสาม” โดยอุดม ปัตตวงศ์, “ทบทวนการบริหารการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี และสุกรี หลงปู่เต๊ะ, “ทบทวนการบริหารพื้นที่ชายแดนใต้” โดยอำนาจ ศรีพูนสุข, และ “ปัตตานีมหานคร” โดยอัคชา พรหมสุตร.

สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เปลี่ยนแปลงหรือไม่ นั่นขึ้นอยู่กับสองภาคส่วนสำคัญ คือ ภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ ว่าจะปรับทิศทางนโยบายการต่อสู้ของตนเองให้เป็นไปในลักษณะใด ทั้งนี้ มีภาคประชาสังคมที่เริ่มเติบโตขึ้นเป็นปัจจัยเสริม ดังนั้น ภาพที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตเกี่ยวกับปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นมีทางเป็นไปได้ 4 แบบ ดังต่อไปนี้

3.2.1 ภาพอนาคต#1 : บทงาบี่แต่ บรายน (ไม่ปรับตัวทั้งคู่)

ภาพอนาคตแบบแรก คือ ทั้งสองฝ่ายยังคงยึดมั่นถือมั่นตามความคิดและแนวทางแก้ไขปัญหาในแบบเดิมของตน กล่าวคือ ในมิติทางการเมือง การปกครอง ฝ่ายขบวนการฯ ยังคงดำรงเป้าหมายการแบ่งแยกดินแดน เรียกร้องเอกราช ขอคืนดินแดนที่เคยเป็นของชาวมลายูอยู่เดิมกลับคืนมา ปฏิบัติการของขบวนการฯ ที่เกิดขึ้นใน

บางครั้ง จากสายตาคนภายนอก ดูเหมือนใช้ชีวิตที่ไม่อยู่ในกรอบของอิสลาม กล่าวคือ ทำร้ายผู้บริสุทธิ์และใช้ความรุนแรงทั้งในแบบไม่เลือกหน้าและที่มีแบบแผน แต่ขบวนการฯ จะกล่าวอ้างว่าเป็นการลงโทษพวก “กาเฟร” อันเป็นคนต่างศาสนา รวมถึงพวก “มูนาฟิก” ซึ่งทรยศต่ออิสลาม และอดีตผู้ปฏิบัติการของขบวนการฯ ที่ผ่าน “ซุมเปาะ” มาแล้วเมื่อครั้งเข้าร่วมกับขบวนการฯ กลับผิดคำสาบานไปเป็นแนวร่วมกับรัฐ ทั้งสามกลุ่มนี้จะต้องได้รับการชดเชยด้วยชีวิต การเรียกรับเงินจากมวลชนของตนจำเป็นจะต้องมีต่อไป เพื่อให้ขบวนการฯ มีทุนรอนสำหรับปฏิบัติการ และเนื่องจากเป็นปฏิบัติการลับจึงทำให้ถูกมองว่าไม่มีความโปร่งใสอยู่บ้าง ในขณะที่เดียวกัน ก็พยายามเพิ่มประสิทธิภาพในการดูแลมวลชนของตนเอง โดยให้ความช่วยเหลืออย่างทันกาลเมื่อมวลชนของตนถูกจับกุม ทรัพยากรบุคคลและเม็ดเงินที่ลงทุนลงแรงไปอย่างต่อเนื่องย่อมคุ้มค่างับหยาดเหงื่อแรงกายที่ได้เสียสละกันไป กระทั่งชีวิตเลือดเนื้อจะไม่สูญเปล่า เพราะการ

เคลื่อนไหวโดยภาพรวมเข้าใกล้เป้าหมายปลายทางมากขึ้นเรื่อยๆ

ขณะเดียวกัน ทางภาครัฐทั้งทหารและพลเรือนฝ่ายความมั่นคง เนื่องจากเห็นว่าปัจจุบันมีการปรับตัวใช้นโยบายเชิงกร้าวได้อย่างจำกัดและมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอเหมือนอดีต ฝ่ายรัฐจึงยังคงเชื่อมั่นในแนวทางของตนว่าถูกต้องแล้ว สามารถแกะรอยปฏิบัติการและโครงสร้างองค์กรของฝ่ายขบวนการฯ ได้มากขึ้นเรื่อยๆ และกำลังเข้าใกล้เป้าหมายในการเข้าถึงเหล่าบุคคลระดับแกนนำของขบวนการฯ ได้มากขึ้นทุกที ในระหว่างนี้ มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ “ยาแรง” บ้างในบางกรณี แต่ก็นับว่าคุ้มค่าเพราะในหลายครั้งสามารถหยุดยั้งปฏิบัติการที่ก่อความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของผู้บริสุทธิ์ได้ แม้ว่าในบางครั้งจะมีเหตุระเบิดหรือเหตุการณ์รุนแรงอื่นๆ บ้าง ก็นับว่าเป็นเรื่องที่คาดการณ์ได้ เพราะเมื่อใช้ “ยาแรง” ย่อมต้องถูกตอบโต้บ้าง ชีวิตเลือดเนื้อและความเสียหายที่เกิดขึ้นกับทหารและเจ้าหน้าที่รัฐ ถือเป็นความเสียหายที่ใหญ่หลวงเพื่อปกป้องความมั่นคงของชาติ

ภายใต้เงื่อนไขที่ทั้งสองฝ่ายยังไม่ปรับแนวทางของตนสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น คือ การทหารจะนำการเมืองต่อไป ทำให้ความรุนแรงยกระดับขึ้น มีคนตายมากขึ้น ในสภาวะดังกล่าวนี้ ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการฯ ต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมาก แต่ไม่สามารถเอาชนะกันได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ประชาชนทั่วไปในพื้นที่ซึ่งทั้งโกรธแค้นและหวาดกลัว จะยิ่งถอยห่างออกจากภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ มากขึ้นเรื่อยๆ ภายในชุมชนตนเองก็จะมีเกิดความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจกัน กระทั่งเกลียดชังกันเอง จนทำให้ชุมชนแบ่งขั้วแยกขั้วกันไป ชุมชนอ่อนแอลงจนในที่สุดเกิดเป็นปัญหาสังคมติดตามมามากมาย เศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตกต่ำผิดเคือง คนหนุ่มสาวจะยังไม่มียานทำมากขึ้นอีก กลุ่มผู้ค้ายาเสพติดจะยิ่งผลมโรงแใช้โอกาสนี้แสวงหาผลประโยชน์มากขึ้น ท่ามกลางสภาพการณ์เช่นนี้ องค์กรภาคประชาสังคมแม้จะมีความสำคัญในการช่วยแก้ไขปัญหา แต่ก็ก็จะยังทำงานได้ยากขึ้นด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนมากขึ้นจากการกระทำของทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการฯ ก็จะทำให้แรงกดดันจากนานาชาติมากขึ้นเพื่อให้ทั้งสองต้องกลับมาหาทางปรับเปลี่ยนแนวทางและวิธีการของตนให้มีความชอบ

ธรรมมากขึ้น ใช้ความรุนแรงให้น้อยลง

ภาพอนาคตแบบแรกนี้ ให้ชื่อว่า “บุหงาบิแต่ บรายง” หรือดอกผกากรอง ส่วนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เรียกว่าดอกขี้ไก่ ซึ่งเป็นไม้พุ่ม มีหลายสี ดูผิวเผินอาจเห็นว่าสวย แต่เมื่อเข้าใกล้แล้วจะพบว่ามีกลิ่นที่ไม่หอม จึงไม่เป็นที่นิยมนำมาปลูก ปล่อยให้ขึ้นอยู่ตามริมทาง ซึ่งตรงกับสภาพที่ลำบากของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ต้องเผชิญกับความรุนแรงต่อไปอีกนาน เพราะในภาพอนาคตนี้ไม่มีมีการปรับตัว หากมุ่งแต่จะเอาชนะกันต่อไป

3.2.2 ภาพอนาคต#2 : บุหงามือลอ (รัฐปรับตัวฝ่ายเดียว)¹⁰

ในภาพอนาคตแบบที่สองนี้ ขบวนการฯ ยังคงไม่ปรับแนวทางในการต่อสู้ดังกล่าวแล้วในภาพอนาคตภาพที่หนึ่ง แต่ผู้ที่ปรับเปลี่ยนนโยบายกลับเป็นฝ่ายรัฐ ทั้งนี้อาจจะสืบเนื่องจากกระแสความคิดในสังคมที่เรียกร้องให้ใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา ผสานกับกลุ่มความคิดสายพิราบภายในกองทัพและฝ่ายความมั่นคงสามารถ

⁹ ในเวทีสานเสวนาหาคำตอบครั้งที่ 1 นั้น ยังไม่ได้มติเอกฉันท์ว่าจะใช้สัญลักษณ์ในหมวดใดเป็นตัวแทนภาพอนาคตทั้ง 4 แบบ ในที่นี้ จึงใช้สัญลักษณ์ในหมวดดอกไม้ไปพลางๆ ก่อน ในอีกแห่งหนึ่ง อาจใช้สัญลักษณ์ในหมวดการพายเรือก็ได้ กล่าวคือ ภาพอนาคตที่หนึ่งนี้ เปรียบเสมือนเป็นการ “พายเรือในอ่าง” ซึ่งสื่อความถึงการที่ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นในจังหวัดและทิศทางพิพายของตนเอง โดยไม่พิจารณาภาพรวมว่าเรือกำลังมุ่งไปในทิศทางใด ทำให้ไม่สามารถพายเรือไปสู่เป้าหมายใดๆ ได้ ทำได้เพียงพายเรือวนไปวนมาอยู่ในสภาพปัญหาเดิมๆ เท่านั้น.

¹⁰ ภาพอนาคตนี้ ในหมวดพายเรือ อาจแทนได้ด้วยกิริยา “พายเรือสำปั้น” ซึ่งเป็นเรือถิ่นไทยในอดีตใช้แจวไปตามท้องร่องของสวน เพื่อออกสู่คลองใหญ่ เปรียบเสมือนว่าในที่สุด คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ภาคใต้ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตการเดินทาง โดยรับเอาวิถีแบบคนไทยมาใช้เพิ่มมากขึ้น.

โน้มน้าวชักจูงให้คนส่วนใหญ่ในกองทัพยอมรับฟัง โดยชี้ให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายการทหารนำการเมืองไม่ทำให้กองทัพมั่นคงได้เลยว่าจะสามารถรักษาความมั่นคงของชาติและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินอย่างไร้ภัยได้ จึงจำเป็นที่รัฐและกองทัพจะทบทวนนโยบายใหม่ โดยมองให้เห็นว่าต้นเหตุของความรุนแรงในพื้นที่มาจากการปลุกฝังอุดมการณ์ด้านชาติพันธุ์และศาสนาบางประการ ทำให้คนในพื้นที่จำนวนหนึ่งลุกขึ้นมาจับอาวุธต่อสู้กับรัฐ ด้วยเหตุนี้ การใช้กำลังทางทหารจึงไม่มีวันปราบปรามได้หมดสิ้น เพราะกำลังทหารไม่สามารถทำให้ความเชื่อที่ “หลงผิด” หดไปได้ ดังนั้น จึงต้องใช้วิธีการใหม่ที่ถูกฝ่าฝืนมากกว่านี้ โดยใช้แนวทางการลดเงื่อนไขต่างๆ ที่จะนำไปสู่การใช้ความรุนแรง และเปิดพื้นที่ให้ขบวนการฯ หรือผู้ที่เห็นด้วยกับขบวนการฯ สามารถต่อสู้ด้วยหนทางอื่น เช่น การต่อสู้ในเวทีการเมือง การสื่อสาร การโน้มน้าว การปฏิเสธไม่ให้ความร่วมมืออย่างสันติวิธี และการต่อสู้ตามกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น การปรับตัวของภาครัฐดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไป แต่โดยภาพรวมแล้ว เป็นการปรับตัวอย่างขนานใหญ่และรอบด้าน ได้แก่

(1) ในมิติการเมืองการปกครอง มีการปรับตัวทั้งด้านนโยบาย ด้านยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการมีส่วนร่วม โดยปฏิรูปโครงสร้างการปกครองที่กระจายอำนาจและกระจายงบประมาณลงมายังท้องถิ่น ปรับสัดส่วนบุคลากรภาครัฐ โดยมีการบรรจุคนในพื้นที่ทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐมากขึ้น; ปรับเปลี่ยนระบบการบริหารให้คนในพื้นที่หลากหลายกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดหรือตัดสินใจเชิงนโยบายด้านต่างๆ มากขึ้น โดยอาจเปิดเวทีสาธารณะเพื่อนำข้อเสนอรูปแบบการปกครองในลักษณะต่างๆ ที่เคยมีผู้เสนอแล้ว มาปรึกษาหารือและทำความเข้าใจร่วมกัน เพื่อหารูปแบบที่ทุกฝ่ายในสังคมการเมืองไทยยอมรับได้; ให้สิทธิในการเข้าถึงและรักษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่; ส่งเสริมวิถีเศรษฐกิจ การทำมาหาเลี้ยงชีพของท้องถิ่น; กำหนดเกณฑ์การเข้าใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นให้อยู่ในระดับที่ไม่มากเกินไปจนระบบนิเวศไม่สามารถฟื้นตัวได้ทัน; ปรับปรุงนโยบายและวิธีการปราบปรามจับกุมให้ถูกต้องเที่ยงธรรมตามหลักนิติธรรมและหลักกฎหมายอย่างเคร่งครัด ไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งแก่ผู้ต้องสงสัย ผู้ต้องหา

ผู้ต้องขัง และนักโทษ; เจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายปฏิบัติไปในแนวทางเดียวกัน และปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(2) ในมิติด้านศาสนา ภาครัฐนำแนวคิดจิตวิทยามวลชนมาปรับใช้ โดย มีนโยบายเชิงรุกเพื่อเอาชนะใจคนในพื้นที่ เปิดโอกาสให้บุคคลสายศาสนาที่มียืน อย่างมีเกียรติในสังคมและสามารถทำงานพัฒนาพื้นที่ร่วมกับภาครัฐได้ ลดการ แทรกซึมของฝ่ายชบวนการฯ ที่เข้ามาอยู่ในวงการด้านศาสนาในจังหวัดชายแดน ภาคใต้; สนับสนุนและให้ความสำคัญแก่องค์กรศาสนา/ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น; ส่งเสริมการศึกษาของคนในจังหวัดชายแดนภาค ใต้อย่างเป็นทางการและไม่เลือกปฏิบัติทั้งที่เป็นสายศาสนาและสายสามัญ; ทะนุบำรุงวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น; จัดระเบียบพื้นที่แหล่งเรียงรมย์ทั้ง หลายให้อยู่เฉพาะบางพื้นที่และอยู่ห่างจากมัสยิดและวัด; มีการศึกษาหรือและ ปรับปรุงการนำหลักศาสนามาใช้ในกระบวนการยุติธรรม การสาธารณสุข และ บริการอื่นๆ ของรัฐ; การปรับตัวยังเชื่อมโยงมิติทางศาสนาเข้ากับมิติทางด้าน เศรษฐกิจ โดยมีการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนและเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยขยาย ตลาดสู่มาเลเซีย ประชาคมอาเซียน และโลกอาหรับ เป็นต้น

(3) ในแง่ภาษา อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองในแอฟริกาเหนือและโลกอาหรับกลายเป็นจุดสนใจของโลกอีก ครั้งหนึ่ง รวมทั้งบทบาทของประชาคมอาเซียนซึ่งประกอบด้วยประชากรมุสลิม เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ประเทศไทยจำเป็นต้องให้ความสนใจกับภาษาที่ใช้ใน กลุ่มประเทศเหล่านี้มากขึ้น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันทั้งในแง่ความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจการค้าและประเด็นความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้ ด้านภาษาและภูมิหลังประวัติศาสตร์ของกลุ่มประเทศเหล่านี้ ดังนั้น ภาครัฐจึง ตระหนักถึงคุณประโยชน์ของการส่งเสริมสังคมภาษามลายูและอาหรับ เพราะ เป็นทั้งการแสดงความเคารพต่อคุณค่าเชิงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ อัน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อโลกมุสลิม และยังสร้างผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ การค้ากับกลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาทั้งสองนี้ด้วย

นอกจากนี้ ภาครัฐจึงได้ประกาศให้ภาษามลายูปาตานีเป็นภาษาทำงาน (working language) เพิ่มเติมอีกหนึ่งภาษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยยัง

คงยึดถือให้ภาษาไทยเป็นภาษาทางการ (official language) ดังเดิม ส่วน ความเห็นที่ยังไม่ลงรอยกันในประเด็นเรื่องลักษณะของตัวอักษรที่ใช้เขียนภาษามลายูถิ่น และเรื่องภาษาที่ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในโรงเรียน และนโยบาย การสอนภาษาในโรงเรียนนั้น ก็มีเปิดเวทีปรึกษาหารือกับทุกฝ่าย รวมทั้งมี โครงการนำร่องต่างๆ เพื่อหาข้อสรุปที่ยอมรับได้ร่วมกัน ที่สำคัญคือ รัฐมีนโยบาย สนับสนุนภาษามลายูถิ่นทั้งที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียน โดยเปิดพื้นที่ในสื่อ ของรัฐมากขึ้น ส่งเสริมให้มีสื่อการเรียนการสอน สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เอกสาร หนังสือ วรรณกรรม และสิ่งพิมพ์อื่นๆ อย่างแพร่หลาย ส่งเสริมให้เกิดมาตรฐานทางภาษา รวมทั้งหน่วยงานที่จะพัฒนา ดำรงรักษา และเผยแพร่มาตรฐานดังกล่าว

(4) ในด้านประวัติศาสตร์ ภาครัฐเปิดใจกว้างมากขึ้น โดยริเริ่มจุดประเด็น ตั้งคณะกรรมการรับฟังและชำระประวัติศาสตร์ ตลอดจนสร้างเวทีให้เกิดการ สนทนากันอย่างกว้างขวางถึงเรื่องความไม่ลงรอยกัน ทั้งในแง่ข้อเท็จจริงและการ บันทึกเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นประวัติศาสตร์จากมุมมองของคนใน พื้นที่และจากมุมมองภาครัฐ มีการใช้หลักยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) และยุติธรรมเชิงเปลี่ยนผ่าน (transitional justice) เพื่อชำระประวัติ- ศาสตร์ที่ไม่ลงตัวและสมานแผลที่เกิดขึ้นต่อทั้งภาครัฐ กลุ่มชาวมุสลิม และกลุ่ม ชาวพุทธ กรณีเหตุการณ์ใดที่พบว่าเป็นความผิดหรือความเข้าใจผิดของรัฐเอง ก็ออกมายอมรับผิด ขอโทษ แสดงความรับผิดชอบ ลงโทษเจ้าหน้าที่ที่กระทำ ผิดอย่างเที่ยงธรรม รวมทั้งเยียวยาบาดแผลทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนชดเชย ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่ได้รับผลกระทบอย่างเที่ยงธรรม และด้วย มาตรการที่ยอมรับได้จากทุกฝ่าย ส่วนกรณีเหตุการณ์ที่พบว่าเป็นความผิดของ ผู้คนในพื้นที่จริง รัฐก็มีความใจกว้างเพียงพอที่จะให้อภัย ไม่ถือโทษโกรธเคืองอาฆาต และชดเชยเยียวยาให้แก่เจ้าหน้าที่อย่างสมน้ำสมเนื้อ

ที่สำคัญคือ การดำเนินการในเชิงบวก เพื่อความภาคภูมิใจร่วมกันของ คนในพื้นที่ ซึ่งมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน โดยส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่เชิง ประวัติศาสตร์ การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การบูรณะโบราณสถานและสถานที่ที่ มีความหมายเชิงประวัติศาสตร์ การส่งเสริมการศึกษาประวัติศาสตร์และเรื่องเล่า ของท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่การเผยแพร่และการพัฒนาตำราเรียนในเรื่องเหล่านี้ การ

เปิดพื้นที่สื่อของรัฐให้แก่อิทธิพล วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นให้มากขึ้น เป็นต้น

หากรัฐปรับตัวในลักษณะดังกล่าว ในขณะที่ขบวนการฯ ยังคงไม่ปรับตัว สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือ ภาครัฐและทหารจะใกล้ชิดประชาชน ประชาชนส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาที่ดีขึ้นทั้งสายสามัญและสายศาสนา ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้สะดวกมากขึ้น รัฐกับประชาชนร่วมมือกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติได้ดีขึ้น ชุมชนหมู่บ้านเข้มแข็ง มีงานทำ และมีการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในลักษณะที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น การอพยพย้ายไปทำงานในต่างประเทศก็จะลดลง ปัญหาเสพติดลดลง ในขณะที่มีทุนและมีตลาดทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น คุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ก็ยกระดับดีขึ้น

ผลทั้งหมดนี้ทำให้มวลชนฝ่ายรัฐจะเพิ่มมากขึ้นส่วนมวลชนฝ่ายขบวนการฯ จะลดลง สมาชิกของขบวนการฯ ชัดแย้งกันเอง บางส่วนแยกตัวออกมาให้ความร่วมมือกับภาครัฐมากขึ้น ทำให้ขบวนการฯ อ่อนแอลง ขบวนการฯ จะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศน้อยลง ทั้งนี้ฝ่ายขบวนการฯ อาจยังคงพยายามรักษาระดับหรือยกระดับความรุนแรงให้มากขึ้นอีก เพื่อสร้าง ความหวาดกลัวให้แก่คนในพื้นที่ และพยายามแสดงให้นานาชาติเห็นว่ารัฐควบคุมสถานการณ์ไม่ได้ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้อาจส่งผลให้เศรษฐกิจชะงักงันไปบ้างในช่วงแรก แต่หากฝ่ายรัฐยึดมั่นในวิธีการแก้ไขปัญหาดังที่ตนได้ปรับแนวทางมาแล้ว ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้ก็จะมีผลในระยะยาวต่อความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐกับประชาชน ในที่สุด ฝ่ายขบวนการฯ อาจมีการทบทวนแนวคิด และพัฒนาแนวทางของฝ่ายตนใหม่

ภาพอนาคตแบบที่สองนี้ ให้ชื่อว่า “บุหงามือล่อ” เพราะหมายถึง ดอกมะลิ อันเป็นดอกไม้ที่นิยมชมชอบกันในสังคมไทยทั้งหมด ซึ่งสื่อความหมายว่า อัตลักษณ์หลายๆ จะขัดกับอัตลักษณ์ของประเทศน้อยลง การใช้ความรุนแรงของฝ่ายขบวนการฯ จะได้ผลน้อยลงในที่สุด เนื่องจากรัฐปรับตัวและตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ดียิ่งขึ้น

3.2.3 ภาพอนาคต#3: บุหงารายอ (ขบวนการฯ ปรับตัวฝ่ายเดียว)¹¹

ภาพอนาคตชนิดที่สาม คือ ฝ่ายรัฐยังคงยืนยงในแนวทางเช่นเดิม ไม่ยอมปรับเปลี่ยนนโยบาย แต่ขบวนการฯ ปรับตัว แม้ในทางการทหาร ฝ่ายขบวนการฯ จะด้อยกว่าฝ่ายทหารของภาครัฐอยู่หลายก้าว แต่ปฏิบัติการความรุนแรงแต่ละครั้งก็ส่งผลข้างเคียงก่อกวนผู้คนที่พหุและมุสลิมให้อยู่ในความหวาดกลัวเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

เป็นการสูญเสียฐานมวลชนจากภายในขบวนการฯ เอง ฝ่ายขบวนการฯ จึงหันมาทำงานด้านการเมืองมากขึ้น ดังนั้น ปีกการเมืองในฝ่ายขบวนการฯ จึงสามารถมีอิทธิพลและบทบาทนำทางความคิดเห็น หรืออย่างน้อยควบคุมไปกับปีกการทหารได้ การปรับตัวที่เป็นไปได้ของฝ่ายขบวนการฯ มีดังนี้

(1) ในทางการเมือง ฝ่ายขบวนการฯ ส่งสัญญาณชัดเจนว่าพร้อมที่จะพูดคุยเพื่อนำไปสู่การเจรจา โดยพัฒนาปีกการเมืองของขบวนการฯ ให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้นพอที่จะต่อรองกับภาครัฐ เริ่มมีการทำงานทางการเมือง สร้างความเข้าใจกับคนทั่วไปว่า เนื้อหาสาระที่เป็นแรงผลักดันเบื้องหลังให้ต้องออกมาเคลื่อนไหวต่อสู้กับภาครัฐตลอดมา จนกลายเป็นข้อเรียกร้องให้มีการแบ่งแยกดินแดนการขอคืนแดนคืนนั้น แท้จริงแล้วคืออะไรบ้าง อาทิเช่น ต้องการระบบการปกครองชนิดใดที่ยังอยู่ในกรอบรัฐธรรมนูญ สัดส่วนการจัดสรรอำนาจและความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับในพื้นที่ เรื่องอะไรบ้างที่ระบบการปกครองตามกรอบรัฐธรรมนูญควรมีความอ่อนไหวเป็นพิเศษต่อความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น

¹¹ ภาพอนาคตนี้ ในหมวดพายุเรือ อาจแทนได้ด้วยกิริยา “พายเรือทะเล” ซึ่งเป็นเรือในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เปรียบเสมือนว่าในที่สุด ผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงดำรงอัตลักษณ์ในวิถีการหาอยู่หากินของตนเองไว้ได้.

(2) ในทางศาสนา ก็มีการปรับแนวทางปฏิบัติทำให้เป็นไปตามหลักศาสนามากขึ้นให้อยู่ในแนวทางที่ประชาชนโดยเฉพาะมวลชนฝ่ายตนยอมรับมากขึ้นพยายามปรับเปลี่ยนความเข้าใจของคนทั่วไปที่เหมารวมว่าอิสลามเป็นศาสนาที่รุนแรง โดยเป็นตัวแทนของคนมุสลิมทั่วไปในการสร้างความเข้าใจใหม่ ว่าอิสลามไม่อาจนิ่งเฉยต่อความไม่เป็นธรรม แต่ใช้วิธีต่อสู้อย่างมีหลักการและเที่ยงธรรม ทั้งนี้โดยรูปธรรม ขบวนการฯ แสดงความพร้อมที่จะลดความรุนแรงเพื่อแสดงความจริงใจ โดยใช้ความรุนแรงในเป้าหมายที่จำกัด และไม่รวมบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งโดยตรง ขบวนการฯ พร้อมที่จะช่วยเป็นปากเสียงให้แก่ผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมจากรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมนั้นจะเป็นมุสลิมหรือพุทธ เพื่อแสดงให้เห็นถึงการไม่เลือกปฏิบัติแม้กับคนต่างศาสนา ที่มีอยู่ในคำสอนของอิสลาม

ทั้งนี้ ขบวนการฯ ทำการปรับปรุงขยายขอบเขตการตีความแนวคิดอิสลามที่เคยนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติภารกิจครั้งหนึ่ง เพื่ออธิบายให้ผู้ปฏิบัติกรของฝ่ายขบวนการฯ เข้าใจเกี่ยวกับทิศทางใหม่ของขบวนการฯ เช่นแนวคิด “กาเฟร” แม้อดีตอาจมองว่าสยามเป็น “กาเฟรหฺรบียฺ” หรือเป็นคนต่างศาสนาที่เป็นคู่สงครามกับปัตตานี แต่ชาวสยาม (ไทย) ในปัจจุบัน และโดยเฉพาะคนไทยพุทธในพื้นที่ ก็สามารถอยู่ร่วมกันกับปัตตานีต่อไปในอนาคตได้ใน 2 ฐานะ คือ “กาเฟรซิมมียฺ” หรือเป็นคนต่างศาสนาที่อยู่ภายใต้การปกครองของอิสลาม ซึ่งจะต้องได้รับการดูแลด้วยความเป็นธรรม หรือในอีกฐานะหนึ่ง คือ “กาเฟรมุอาฮัด” หรือคนต่างศาสนาที่ทำสัญญาไม่รุกรานต่อกัน ไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน

(3) ในแง่ภาษา ขบวนการฯ ส่งเสริมการรู้ภาษามลายูถิ่นและภาษามลายูของมาเลเซีย เพราะแม้จะเป็นการรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ในขณะเดียวกันเพื่อให้รู้เท่าทันคนกลุ่มอื่น จึงส่งเสริมให้คนในพื้นที่ โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ภาษาไทย เพิ่มเติมจากการเรียนรู้ภาษามลายูถิ่นควบคู่กันไป เพื่อให้ผู้คนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับรู้ เข้าใจ วัฒนธรรมและวิถีการใช้ชีวิตของผู้คนอันแตกต่างหลากหลายที่อยู่ในส่วนต่างๆ ของประเทศไทย และสามารถสื่อสารแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับคนทุกภูมิภาคของไทยได้อย่างเท่า

เทียมและเท่าทัน

หากขบวนการฯ ปรับตัวได้ดังกล่าวนี้ โดยที่ภาครัฐปรับตัวน้อยหรือไม่ปรับตัวแต่อย่างใด ยังคงมีนโยบายใช้มาตรการทางทหารนำ สิ่งที่จะเกิดขึ้น คือ การต่อต้านรัฐจะยิ่งชัดเจนและรุนแรงขึ้น ประชาชนยังคงหวาดระแวงรัฐอยู่ ยังคงมีความรุนแรงเกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐต่อไป รัฐยังคงสูญเสียฐานมวลชนทั้งในระดับประเทศและในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่มวลชนที่สนับสนุนรัฐก็จะค่อยๆ อ่อนแอลงจนหมดความมั่นใจต่อรัฐ ภาครัฐตกเป็นฝ่ายตั้งรับทางการเมืองมากขึ้น กลไกของรัฐเกิดความแตกแยกกันเองมากขึ้น ตรงกันข้ามมวลชนที่สนับสนุนฝ่ายขบวนการฯ จะเพิ่มมากขึ้น

ภาพอนาคตแบบที่สามนี้ ให้ชื่อว่า “บุหรายอ” เพราะหมายถึง ดอกชบาอันเป็นดอกไม้ประจำชาติของมลายุนั้น หมายความว่า ขบวนการฯ สามารถจูงใจชาวไทยเชื้อสายมลายูได้ดียิ่งขึ้น ช่วยให้ดำรงอัตลักษณ์มลายูได้อย่างเด่นชัดนั่นเอง

3.2.4 ภาพอนาคต#4 : บุหรายอไป (ปรับตัวทั้งคู่)¹²

ภาพอนาคตชนิดที่สี่ นอกเหนือจากการปรับตัวของทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการฯ ในด้านต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อประชาชนในพื้นที่ และแสดงให้เห็นในสังคมไทยเห็นถึงความใจกว้างของฝ่ายตนดังกล่าวในภาพอนาคตที่ 2-3 แล้ว ยังมีการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันด้วย กล่าวคือ ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการฯ ลด

¹² ภาพอนาคตนี้ ในหมวดพายุเรือ อาจแทนได้ด้วยกิริยา “พายเรือกรเชียง” ซึ่งเป็นการพายเรือที่คนทั้งสองด้านของกบเรือชักฝีพายและวางลงไปในน้ำเป็นจังหวะเดียวกันหรือพร้อมเพรียงกัน ทำให้ตัวเรือสามารถแล่นไปสู่ทิศทางเป้าหมายได้อย่างรวดเร็ว เปรียบเสมือนทั้งภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ ยอมเจรจาเพื่อหาจุดร่วมในบทบาทของแต่ละฝ่าย เพื่อให้คนทุกกลุ่มทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีสันติสุข.

ปฏิบัติการที่ใช้ความรุนแรงลง และหาทางออกร่วมกันโดยวิธีการพูดคุย อันอาจนำไปสู่การเจรจา โดยอาจเป็นการเจรจาแบบทวิภาคี (ภาคีรัฐกับฝ่ายขบวนการ) หรือไตรภาคี (คือ ฝ่ายรัฐ ฝ่ายขบวนการฯ และภาคประชาสังคม) หรือแม้แต่จะเชิญองค์กรต่างประเทศเข้าร่วมเป็นสักขีพยานหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวกก็เป็นไปได้ ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ในการเจรจารอบแรกๆ ฝ่ายขบวนการฯ อาจจำเป็นต้องพิสูจน์ความเป็นตัวจริงของตน โดยการแสดงให้เห็นว่าสามารถควบคุมกำลังของฝ่ายตนในการใช้หรือไม่ใช้ความรุนแรงในพื้นที่ได้ ในขณะที่ภาครัฐก็จำเป็นต้องพิสูจน์ความจริงใจของตนเช่นกัน โดยปรับนโยบายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ให้เป็นเขตปลอดอาวุธ ลดกำลังทหารลงอย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเริ่มจากในพื้นที่ที่ไม่มีมีความจำเป็นต้องใช้กำลังทหารก่อน พร้อมกับปรับปรุงกระบวนการยุติธรรมให้เข้มแข็ง เที่ยงธรรมและมีประสิทธิภาพ ยกเลิกการใช้กฎหมายพิเศษฉบับต่างๆ ที่ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร พระราชกำหนดว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน และกฎอัยการศึก

หากสามารถพิสูจน์ความเป็นตัวจริงและความจริงใจได้ เมื่อการเจรจาลุล่วงไปได้ระดับหนึ่งที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายเริ่มไว้วางใจกันมากขึ้น ฝ่ายขบวนการฯ จึงน่าจะออกมาเปิดเผยตัวตนและพร้อมเผชิญหน้าด้วยหนทางการเมือง โดยภาครัฐให้คำรับรองและมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อรับรองความปลอดภัยต่อการเปิดเผยตัวตนของฝ่ายขบวนการฯ ฝ่ายขบวนการฯ ยกระดับการเคลื่อนไหวเป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาชน สัมครรับเลือกตั้งเพื่อเข้าดำรงตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่น รวมทั้งตั้งพรรคการเมืองเพื่อขับเคลื่อนและต่อสู้ทางการเมืองจากภายในระบบรัฐสภาด้วยเช่นกัน พร้อมกันไปนั้น ก็มีการดำเนินโครงการพัฒนาและช่วยเหลือด้านความเป็นอยู่และการหาเลี้ยงชีพของคนในพื้นที่ และริเริ่มให้การสนับสนุนสวัสดิการด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา การดูแลสุขภาพผู้เจ็บป่วย เป็นต้น

นอกจากนี้ ทั้งสองฝ่ายยังร่วมกันเปิดเวทีสาธารณะทั้งในระดับประเทศและระดับพื้นที่ เพื่อร่วมกันปรึกษาหารือเกี่ยวกับระบบการบริหารและการปกครองทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นขึ้นมาใช้เป็นกลไกกำกับระบบความ

สัมพันธ์กันใหม่ ที่ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเที่ยงธรรม เคารพและรักษาอัตลักษณ์ของกันและกัน รวมถึงสามารถสร้างคุณภาพการให้แกกันได้

ภาพอนาคตแบบที่สี่นี้ ให้ชื่อว่า “บุหงารำไป” เพราะหมายถึง การรวมดอกไม้หอม คือการนำดอกไม้แห่งหลากหลายชนิตมาอยู่ด้วยกัน แต่ละชนิดก็มีสีกลิ่นและมีกลิ่นหอมของตน และอาจมีการใส่น้ำหอมเพื่อเพิ่มเติมความหอมให้อยู่ทนนาน ภาพอนาคตนี้แสดงถึงเป้าหมายของการที่ผู้คนหลากหลายภาคส่วนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

3.3 สัญญาความเปลี่ยนแปลง

สถานการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงที่ผ่านมามีลักษณะเป็นแบบ *บุหงาบิเต บรายน* (ภาพอนาคตที่ 1) ต่างฝ่ายต่างใช้ความรุนแรงเข้าทำห้ำหั่นกัน โดยมีชุมชนพลเมืองอยู่ตรงกลางเป็นผู้ได้รับความเสียหาย กระนั้น ก็มีสัญญาความเปลี่ยนแปลงหลายประการที่เป็นไปได้ว่า สถานการณ์จะเคลื่อนจาก *บุหงาบิเต บรายน* ไปเป็น *บุหงารำไป* (ภาพอนาคตที่ 4) โดยอาจเปลี่ยนเป็น *บุหงามือลอก* ก่อนในกรณีที่รัฐปรับตัวได้ก่อน หรืออาจเคลื่อนไปสู่สภาพแบบ *บุหงารายอ* ในกรณีที่ฝ่ายขบวนการฯ ริเริ่มปรับตัวได้ก่อน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลากหลายประการ ในที่นี้ พิจารณาแนวโน้มหลักที่เป็นแรงขับเคลื่อน 2 ด้าน ได้แก่ แนวโน้มด้านการเมือง และแนวโน้มด้านสังคมและคุณค่า

3.3.1 แนวโน้มด้านการเมือง

รัฐต้องการรักษาบูรณภาพแห่งดินแดนไว้อย่างแน่นอน อย่างไรก็ตาม จากความพยายามแก้ไขปัญหามากมายปี รัฐเริ่มมองเห็นเช่นกันว่าไม่สามารถเอาชนะกลุ่มก่อการอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดและยั่งยืนโดยใช้วิธีการทางการทหารเพียงอย่างเดียวได้ ปัจจุบันมีแนวโน้มการใช้มาตรการทางการเมืองมากขึ้น ผู้นำฝ่ายทหารของภาครัฐระบุชัดเจนถึงนโยบายที่จะใช้มาตรการสันติวิธีนำ มีสัญญาการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจการปกครองให้กระจายลงสู่ท้องถิ่นอยู่บ้าง รวมทั้งมีบรรยากาศการสร้างพื้นที่ทางการเมืองให้เปิดกว้างสำหรับความแตกต่างทางความคิดและอุดมการณ์มากขึ้น ยกเว้นเพียงเรื่องเดียว คือ ความคิดเรื่อง

การแบ่งแยกดินแดน

ในขณะเดียวกัน ขบวนการฯ เองก็น่าจะพอมองเห็นและยอมรับความเป็นจริงอยู่บ้างว่า ฝ่ายตนมีกำลังน้อยกว่าฝ่ายรัฐอย่างมาก และได้ทำการเคลื่อนไหวต่อสู้ด้วยความรุนแรงมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว สถานการณ์มีทั้งที่บางครั้งเป็นบวกต่อฝ่ายขบวนการฯ ในขณะที่บางครั้งก็ส่งผลลบ แต่โดยภาพรวมแล้วแนวโน้มดูจะไม่ดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุดของขบวนการฯ คือ การกอบกู้เอกราชได้เลย ในขณะเดียวกัน โครงสร้างองค์กรและกลยุทธ์การเคลื่อนไหวของฝ่ายขบวนการฯ ก็ค่อยๆ ถูกฝ่ายรัฐแกะรอยและศึกษาทำความเข้าใจได้มากขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถหาทางรับมือหรือป้องกันเหตุการณ์ความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นได้บ่อยครั้งมากขึ้น

ด้วยเหตุที่ทั้งสองฝ่ายเริ่มมองเห็นภาพกว้างในลักษณะดังกล่าว จึงปรากฏมีร่องรอยของการพูดคุยกันระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการฯ อยู่บ้าง แต่ยังมีจุดอ่อนอยู่อีกหลายประการ กล่าวคือ เป็นการพูดคุยที่ไม่มีทิศทางชัดเจน ขาดความมุ่งมั่นหรือเรียกได้ว่าขาดเจตจำนงทางการเมือง ไม่มีข้อผูกมัดทางการเมืองที่สำคัญ คือ ส่วนย่อยของแต่ละฝ่ายมีการแข่งขันกันเอง ทั้งในส่วนที่เป็นภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ

เป็นไปได้ที่ภาพอนาคตจังหวัดชายแดนภาคใต้จะเคลื่อนไปสู่รูปแบบที่สองหรือสามก่อน ในกรณีที่แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงในจังหวัดชายแดนภาคใต้เคลื่อนไปสู่ภาพอนาคตแบบ*บุหงามือลือ* (ภาพอนาคตที่ 2) ซึ่งฝ่ายรัฐได้เปรียบนั้น หากฝ่ายขบวนการฯ ไม่ต้องการให้ฝ่ายตนตกสู่ความเสื่อม ก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางของตนเอง ในทำนองเดียวกัน หากสถานการณ์เคลื่อนไปสู่ภาพอนาคตแบบ*บุหงารายอ* (ภาพอนาคตที่ 3) ซึ่งฝ่ายขบวนการฯ ได้เปรียบนั้น โดยที่รัฐยังคงยึดมั่นที่จะต้องรักษาแนวทางเดิมไว้ให้ได้ รัฐก็จะไม่สามารถถอยร่นใช้แนวนโยบายการทหารนำการเมืองและใช้ความรุนแรงในการปราบปรามได้ดังเช่นที่ผ่านมา แต่จำเป็นต้องปรับนโยบายให้ตอบสนองประชาชนและชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้สามารถ “ได้ใจ” ของมวลชนมาอยู่กับฝ่ายตนให้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม หากทั้งฝ่ายรัฐรักษาบูรณภาพของดินแดนไว้ และฝ่ายขบวนการฯ รักษาอัตลักษณ์เอาไว้ ทั้งสองฝ่ายก็จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อตอบสนอง

ต่อประชาชนในพื้นที่มากยิ่งขึ้น และสร้างสายสัมพันธ์ชนิดใหม่ เพื่อเป็นแนวทางให้สามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการเจรจากันอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน ไปจนถึงขั้นที่สุดท้ายสามารถระดมทุกฝ่ายให้ร่วมกันออกแบบโครงสร้างการบริหารปกครองในระดับท้องถิ่นจังหวัดชายแดนใต้ที่มีความเป็นธรรมขึ้นมาได้ ภาพอนาคตจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะสามารถเคลื่อนสู่*บุหงารำไป* (ภาพอนาคตที่ 4) ได้

3.3.2 แนวโน้มด้านสังคมและคุณค่า

แรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด คือ แนวโน้มทางการเมืองการปรับนโยบายการแก้ไขปัญหาของฝ่ายรัฐและการปรับแนวทางการเคลื่อนไหวของฝ่ายขบวนการฯ คือ ฤกษ์แจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งที่รุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไปสู่สภาวะใหม่ที่ทั้งฝ่ายรัฐ ฝ่ายขบวนการฯ และชุมชน/ประชาชนในพื้นที่ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและเป็นธรรม อย่างไรก็ตาม การคาดหวังให้ทั้งภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ ปรับตัวเชิงนโยบายเองนั้น แม้จะไม่ใช่ว่าเป็นไปได้ แต่ก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายเช่นกัน ดังนั้น แนวโน้มด้านสังคมและคุณค่าจึงเป็น*แรงผลักดัน*ให้สถานการณ์เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ด้วยเหตุนี้ **องค์กรภาคประชาสังคมและชุมชนพลเมืองฐานรากจึงเป็นภาคส่วนที่เป็นกุญแจสำคัญอันดับสอง ที่สามารถมีอิทธิพลโน้มน้าวหรือกดดันให้ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายขบวนการฯ ปรับตัวได้**

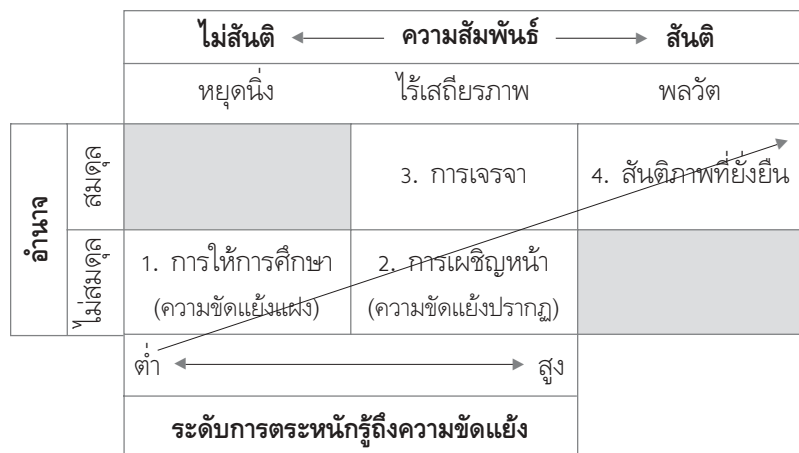
ปัจจุบันเริ่มมีสัญญาณอ่อนๆ ที่บ่งบอกว่าคนในสังคมไทยเริ่มจะเห็นคุณค่าของ*สังคมพหุวัฒนธรรม*ที่ยังคงมีเอกภาพบนความหลากหลาย มีรายการวิทยุที่ใช้ภาษาไทยควบคู่กับภาษามลายูถิ่นบ้างแล้ว ส่วน*ภาคประชาสังคม*เริ่มมีการรวมตัวกัน มีการทำงานทางความคิดกับฝ่ายต่างๆ มีการเปิดเวทีสาธารณะเชิงนโยบายมากขึ้น ทั้งยังได้รับทุนสนับสนุนจากแหล่งทุนต่างๆ มากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตาม องค์กรภาคประชาสังคมยังไม่เข้มแข็งมากเพียงพอที่จะกลายเป็นพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้เพราะ (เช่นเดียวกับการพูดคุยของภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ) ทิศทางในการขับเคลื่อนยังไม่ชัดเจน และทำงานในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก แนวโน้มอีกประการที่สำคัญ คือ ในระดับ*ชุมชนฐานราก* แม้

ในหลายๆ สถานการณ์ ชุมชนยังคงตกเป็นเหยื่อหรือผู้ถูกกระทำ และอยู่ในสภาวะความกลัว ทั้งยังถูกนำมาอ้างเพื่อใช้รองรับวาระทางการเมืองของแต่ละฝ่าย ในขณะที่ตัวชุมชนเองกลับมีส่วนร่วมเพียงน้อยนิดในกระบวนการแก้ไขปัญหา แต่ปัจจุบันมีแนวโน้มที่ดีขึ้นบ้าง กล่าวคือ ผู้หญิงและเยาวชนได้ก้าวเข้ามามีบทบาทมากขึ้น

3.3.3 ภาคประชาสังคมควรมีบทบาทอย่างไร?

หากพิจารณาความขัดแย้งในฐานะเป็นสภาวะที่ไม่หยุดนิ่งแล้ว มีผู้เสนอว่าความขัดแย้งมีการเคลื่อนตัวจากสภาพความสัมพันธ์ที่ไม่สันติ ไปสู่ความสัมพันธ์อันเป็นสันติ การเคลื่อนตัวดังกล่าวเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย 2 ประการ คือ ระดับความสมดุลทางอำนาจ และระดับความตระหนักรู้ถึงความขัดแย้ง ดังแสดงในแผนภาพข้างล่าง เดิมในสภาวะแรกสุด ความขัดแย้งไม่ปรากฏออกมาให้ผู้คนได้เห็นหรือรับรู้ เพราะยังไม่มีการตระหนักถึงความไม่สมดุลทางอำนาจและความเป็นธรรม ในช่วงแรกนี้ การให้การศึกษาเพื่อยกระดับการตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์อันไม่เท่าเทียมเป็นเรื่องจำเป็น

ที่มา : Curle, Adam (1971) *Making Peace*. London : Tavistock. อ้างจาก Lederach, John Paul (1997) *Building Peace*. Washington D.C. : United States Institute of Peace Press. p. 65.

เมื่อความขัดแย้งปรากฏตัวออกมาให้เห็นกันแล้ว ความขัดแย้งจะเคลื่อนสู่สภาวะที่สอง คือ *การเผชิญหน้า* ในช่วงนี้ อำนาจของฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งยังไม่สมดุลกันอยู่ จำเป็นต้องทำให้ฝ่ายที่ด้อยอำนาจกว่าเปลี่ยนแปลงตนเองซึ่งไม่ใช่เรื่องที่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และโดยปกติผู้ที่มีความมากกว่าและผู้ที่ได้รับประโยชน์จากสภาวะอันไม่สมดุลทางอำนาจดังกล่าวมักไม่ให้ความสนใจอย่างจริงจังต่อเรื่องนี้ ณ จุดนี้ ภาคส่วนที่สำคัญและสามารถมีบทบาทได้คือ เหล่าองค์กรที่เป็นปากเป็นเสียง (advocators) เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง เพื่อยกระดับอำนาจ (empower) ของฝ่ายที่อ่อนแอกว่าให้เกิดดุลอำนาจขึ้น จนความขัดแย้งยกระดับขึ้นสู่สภาวะที่สาม คือ *การเจรจา* อันเป็นสภาวะที่ทุกฝ่ายในความขัดแย้งมีอำนาจใกล้เคียงกันและยอมรับการมีอยู่ของแต่ละฝ่าย เพราะตระหนักรู้ว่าไม่สามารถลบล้างอีกฝ่ายออกไป หรือบังคับให้ฝ่ายอื่นๆ กระทำตามความต้องการของฝ่ายตนได้เสียแล้ว แต่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่ทางสังคมการเมืองหนึ่งๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องทำงานร่วมกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ฝ่ายตนต้องการ

เมื่อถึงจุดนี้ หากการเจรจาสามารถนำไปสู่การปฏิรูปปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างความสัมพันธ์ที่สามารถแก้ไขประเด็นปัญหาพื้นฐานที่แต่ละฝ่ายให้ความสำคัญได้โดยมีขั้นตอนและกลไกบูรณาการรองรับ ความขัดแย้งก็สามารถเคลื่อนไปสู่สภาวะที่สี่ คือ *สันติภาพที่ยั่งยืน* อันเป็นสภาวะที่มี “ความเป็นธรรมมากขึ้น” หรือเกิด “สัมพันธภาพอันเป็นสันติมากขึ้น” ได้ อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนตัวของความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเป็นไปตามลำดับขั้นดังกล่าวเสียทีเดียว บางครั้งอาจมีการก้าวกระโดดข้ามจากสภาวะหนึ่งไปสู่สภาวะที่เป็นสันติมากกว่าได้หรือบางครั้งความขัดแย้งอาจเคลื่อนหมุนวนกลับไปกลับมาาระหว่างสภาวะต่างๆ ได้เช่นกัน¹³

นับตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา สภาวะความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาค

¹³ Curle, Adam (1971) *Making Peace*. London : Tavistock. cited from Lederach; John Paul (1997) *Building Peace : Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, Washington D.C. : United States Institute of Peace Press, p. 64-66.

ได้ได้เคลื่อนตัวออกจากสภาวะที่ 1 (ความขัดแย้งแฝงเร้น) มาสู่สภาวะที่สอง (การเผชิญหน้า) และมีความพยายามผลักดันยกระดับให้ความขัดแย้งเคลื่อนขึ้นสู่สภาวะที่สาม (การเจรจา) อยู่พอสมควร แม้จะยังไม่ประสบผลมากนัก ภาคประชาสังคมทั้งภายในและภายนอกในพื้นที่ซึ่งสามารถแสดงบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างอำนาจให้แก่คนในพื้นที่ได้ เพื่อให้สามารถยกระดับอำนาจขึ้นมา มีสมดุลอำนาจกับฝ่ายภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ และมีอิทธิพลร่วมกันในการผลักดันให้เกิดการปรับตัวเชิงนโยบายของทั้งภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ ได้ อาทิ เช่น การตรวจสอบกระบวนการยุติธรรม การรณรงค์เรียกร้องให้ลดการเลือกปฏิบัติหรือลดการละเมิดสิทธิมนุษยชนลง ผลักดันให้มีการปฏิรูปการศึกษา ช่วยพัฒนาแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ การทำมาหาเลี้ยงชีพ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนพลเมืองในพื้นที่ รวมถึงช่วยแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาเสพติด เป็นต้น

นอกจากนี้ ภาคประชาสังคมยังอาจตั้ง “สภาฝ่ายประชาชน” อันเป็นเวทีกลางสำหรับผู้คนหลากหลายกลุ่มจากในพื้นที่เป็นหลัก สามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนในการชี้แนะทิศทางเชิงนโยบายของแต่ละฝ่ายได้ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมีสื่อมวลชนที่มีเสรีภาพควบคู่ไปกับคุณภาพ เพื่อให้การเข้าถึงและรายงานความจริงเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีแก่ทุกฝ่ายได้เช่นกัน โดยมีค่าใช้จ่ายแค่ตามรายงานสถานการณ์ในเชิงรับเพียงอย่างเดียว ในขณะเดียวกัน ภาคชุมชนฐานรากก็จำเป็นต้องแสดงบทบาทเชิงรุกในการใช้สิทธิของตนตามครรลองประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ เพื่อให้ภาคส่วนของตนได้มีพื้นที่ส่งเสียงให้ฝ่ายต่างๆ ได้ยินด้วยเช่นกัน โดยไม่ยอมปล่อยให้ภาคส่วนของตนเองถูกนำไปอ้างเพื่อรองรับวาระทางการเมืองของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

อย่างไรก็ตาม การพยายามเสริมสร้างและยกระดับให้เกิดการดุลอำนาจกันระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อให้ความขัดแย้งเคลื่อนตัวไปสู่สภาวะการเจรจากันได้นั้น นอกจากต้องใช้เวลาพอสมควรแล้ว ยังจำเป็นต้องเผชิญกับผู้ที่ได้รับผลประโยชน์จากการคงอยู่ของความขัดแย้งและความรุนแรงจำนวนหนึ่ง เช่น กลุ่มที่ได้รับงบประมาณเพิ่มเติม หรือกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการค้าอาวุธ หรือการกระทำอื่นที่ผิดกฎหมาย ทั้งยังมีอุปสรรคหลากหลายประการ เช่น ปัญหา

การเมืองระดับท้องถิ่นที่แย่งชิงอำนาจและมีอิทธิพลกันในพื้นที่ ปัญหาการเมืองระดับชาติที่ยังอ่อนแอ ปัญหาเสพติดที่จะคอยผสมโรงเข้ามาเป็นระยะๆ ปัญหาความไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความเป็นมืออาชีพของระบบราชการ ปัญหาความรู้สึกอยากมีอาวุธอยู่ในมือเพื่อสามารถป้องกันตนเองได้ ตลอดจนปัญหาคอร์รัปชัน

ปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ดูเหมือนว่าจะไม่สามารถฝ่าข้ามไปได้ง่ายๆ ภาคประชาสังคมทั้งนอกและในพื้นที่ และภาคชุมชนพลเมืองในพื้นที่จึงจำเป็นต้องสร้างเวทีที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัวต่อปัญหาใหม่ๆ ได้อย่างชาญฉลาด เพื่อแสวงหาความร่วมมือไม่ร่วมมือกันในการแก้ปัญหาเหล่านี้กันอย่างสืบเนื่อง รวมถึงทำให้เป็นเวทีที่สามารถโน้มน้าวให้กลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์จากการคงอยู่ของความรุนแรง สามารถมองเห็นผลประโยชน์ที่มากกว่าของสภาวะอันเป็นสันติที่ยั่งยืนได้ ในขณะเดียวกัน เวทีเช่นนี้ยังคงควรแสดงบทบาทมุ่งไปสู่ทิศทางที่ก่อให้เกิดการปรับตัวของภาครัฐและฝ่ายขบวนการฯ เพื่อให้เกิดการเจรจาหลายฝ่ายได้ หากทำได้เช่นนี้ ปัญหาความขัดแย้งรุนแรงและยืดเยื้อในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็น่าที่จะสามารถถูกขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนไปสู่สภาวะที่มีความเป็นธรรมมากขึ้น และทุกฝ่ายอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขมากขึ้นได้ ☒

4. พลัสพีธิงกระบวนกร : สายสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และความร่วมมือ

การสานเสวนากลุ่มย่อยทั้งภายในกลุ่มกันเองหรือข้ามกลุ่มกัน และการสานเสวนาหาคำตอบนั้น ถูกคาดหวังไว้ว่าคนกลุ่มต่างๆ ที่เป็นตัวแทนและมีบทบาทสำคัญอยู่ในภาคส่วนต่างๆ จะสามารถถกทอสายสัมพันธ์ สร้างความไว้วางใจเชื่อใจกันมากขึ้น จนสามารถร่วมมือกันสร้างเวทีที่ยั่งยืนดังกล่าวข้างต้นได้อย่างไรก็ตาม หากเปรียบกับทฤษฎีการทำขนมปังหรือปาท้องโก้แล้ว กระบวนการนี้ คือช่วงการดูแลและเตรียมความพร้อมให้เหล่า “แป้งเชื้อวิกฤติ” (critical yeast) สามารถทำงานขยายผลกับ “แป้งมวล” อื่นๆ เพื่อให้ขนมปังฟูน่ากิน ดังนั้น ช่วงนี้จึงต้องอาศัยเวลาและความใส่ใจ

เท่าที่ผ่านมาการพูดถึงประเด็นปัญหาในวงสานเสวนากลุ่มย่อยต่างๆ ยังมีลักษณะเป็นการสานเสวนาในระดับประสบการณ์ กล่าวคือ เน้นไปที่ปัญหาที่ผู้เข้าร่วมประสบมาโดยตรง จากเพื่อนฝูง คนใกล้ชิด หรือแม้กระทั่งข่าวลือ ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การคอร์รัปชัน การจับกุม การเลือกปฏิบัติ การเสียชีวิตจากความรุนแรงประเภทต่างๆ เป็นต้น เพราะฉะนั้น แนวทางแก้ปัญหาจึงมุ่งเน้นไปที่ (1) การแก้ไขปัญหาระยะสั้น และ (2) ฝากความหวังไว้กับปัจจัยหรือองค์กรภายนอก ทั้งองค์กรภาคประชาสังคม ภาควิชาการ และโดยเฉพาะองค์กรภาครัฐ

จุดเน้นประการแรกที่มุ่งเรื่องราวรายวันที่เกิดขึ้น ทำให้คนในพื้นที่รู้สึกหมดความหวัง มองไม่เห็นทางออกว่าจะมีหน่วยงานไหนช่วยคลี่คลายปัญหาได้ ในขณะที่ผู้เข้าร่วมโครงการนี้ก็เข้าร่วมประชุมและสัมมนาต่างๆ ที่มีการจัดขึ้นจำนวนมากตลอด 7 ปีที่ผ่านมา แต่ปัญหายังคงเกิดขึ้น ทำให้หลายคนเริ่มเบื่อกับการที่จะต้องพูดเรื่องราวซ้ำๆ กันในเวทีการประชุมต่างๆ การที่ไม่เห็นสถาน-

การณ์คลี่คลายทำให้หลายคนเริ่มถอยห่างจากปัญหา และไม่สามารถเห็นทางออกได้ เพราะการกีดกันของปัญหารายวันได้ลดทอนความสามารถในการคิดและจินตนาการถึงสภาวะความสัมพันธ์แบบใหม่ๆ ที่พอจะช่วยคลี่คลายปัญหาได้

จุดเน้นประการที่สองที่หวังพึ่งองค์กรภายนอกทำให้หลายครั้งคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ที่เข้าร่วมสานเสวนายังคงรู้สึกเป็นเพียงแขกรับเชิญให้มาเข้าร่วมโครงการ ยังไม่รู้สึกตระหนักถึงความสำคัญว่าตัวเองพึงมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหาได้อย่างไร นอกจากนี้ กล่าวเฉพาะองค์กรภาครัฐนั้น ความรู้สึกของคนในพื้นที่มีลักษณะย่นแย้งกันอยู่ในที่ กล่าวคือในแง่หนึ่ง ก็หวังพึ่งพาหรือเรียกร้องให้รัฐดำเนินการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงให้ลุล่วงไปได้ ดังที่มักมีคำถามอยู่เสมอว่า “รัฐกำลังทำอะไรอยู่ ทั้งๆ ที่ปัญหาความรุนแรงเกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี 2547 จนบัดนี้ก็ยังไม่แก้ไขไม่ได้ งบประมาณก็ลงมาเยอะความรุนแรงก็ยังเกิดขึ้นทุกวัน” แต่ในอีกแง่หนึ่ง บางคนในพื้นที่ความขัดแย้งนี้ก็ยังไม่ไว้วางใจรัฐมากพอ ทั้งยังมีท่าทีต่อภาครัฐในฐานะเป็นฝ่ายตรงข้ามอีกด้วย ความเคยชินที่มองรัฐทั้งในฐานะเป็นผู้แก้ปัญหาและเป็นผู้ตรงข้ามหรือผู้ก่อปัญหาดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่ท้าทายสำคัญที่ทำให้คนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ความขัดแย้งไม่สามารถลุกขึ้นยืนด้วยตัวเอง และมีบทบาทนำเพื่อจัดการกับปัญหาในบริบทของตัวเองได้

วิธีการมองปัญหาดังกล่าวนี้นักกล่าวได้ว่าได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดการแก้ไขความขัดแย้ง (conflict resolution) ซึ่งเน้นมองที่ประเด็นปัญหาเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม หากมองจากฐานแนวคิดการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (conflict transformation) ซึ่งเน้นที่บริบทและความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและเป็นปัจจัยที่จะสามารถทำให้ความขัดแย้งนั้นๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะใหม่ที่เป็นธรรมและเกิดสันติภาพได้อย่างยั่งยืนมากกว่าแล้ว ก็เป็นที่เข้าใจได้ว่า การทำงานในพื้นที่ความขัดแย้งยึดเยื้อโดยเริ่มจากการสานเสวนากลุ่มย่อยเหล่านี้จำเป็นต้องใช้เวลาและการจัดวางสานเสวนาซ้ำๆ หลายครั้ง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้มีที่ระบายความรู้สึก ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ได้เห็นว่าใครคิดอะไร ทำอะไร และรู้สึกอย่างไร กล่าวได้ว่า ช่วงนี้เป็นช่วงเปลี่ยนความคิดทัศนคติและท่าทีของผู้เข้าร่วม ให้

สามารถไว้วางใจและเปิดใจกันได้มากขึ้นพอ จนทำให้เยื่อใยสายสัมพันธ์ที่เคย
จางคลายไป ค่อยๆ เริ่มก่อตัวถักทอขึ้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง และสามารถเคลื่อนจาก
การสานเสวนาในระดับประสบการณ์ มาสู่การสร้างความร่วมมือไม่ร่วมมือกันผ่าน
การสานเสวนาในระดับปฏิบัติการจริงได้

ทั้งนี้เป็นไปได้เสมอว่า ผู้เข้าร่วมคนใดคนหนึ่งหรือหลายคน อาจสามารถ
เจลีย์พบ (serendipity) ถึงสภาวะหรือแรงบันดาลใจบางประการที่มีพลังเพียงพอ
ซึ่งจะทำให้ทุกฝ่ายสามารถก้าวพ้นความรุ่มร่าในจิตใจจากปัญหารายวันและ
เฉพะหน้า และขึ้นมามีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาย่างยั่งยืนมากขึ้นได้ เท่า
ที่ดำเนินโครงการในช่วงที่ผ่านมา มีสัญญาณความเปลี่ยนแปลงบางประการ ดัง
ต่อไปนี้

ในการสานเสวนาครั้งหนึ่ง มีความเห็นจากผู้เข้าร่วมที่มาจากภาคสื่อมวลชน
ว่า “ชาวบ้านสามารถบอกได้หมดว่ารัฐล้มเหลวอย่างไร แต่ไม่สามารถนำข้อมูลไป
ยืนยันหรือโต้เถียงกับรัฐได้ ซึ่งสะท้อนว่าเป็นจุดอ่อนของชาวบ้านและภาคประชา
สังคมที่ไม่สามารถสู้ทางวิชาการกับรัฐได้” เสียงสะท้อนเชิงวิพากษ์ในกลุ่มผู้เข้า
ร่วมด้วยกันเองนี้ นับเป็นแรงกระตุ้นหนึ่งที่ยพยายามจะทำให้ชุมชนผู้ได้รับผล
กระทบจากความขัดแย้งรุนแรงลุกขึ้นมาแสดงบทบาทเชิงรุกมากขึ้น

แม้จะยังมีการวางท่าที่ตอถันและไม่ไว้วางใจกันและกันมากนัก ดังที่มี
ข้าราชการพลเรือนคนหนึ่ง กล่าวว่า “ไม่กล้าที่จะแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เขามีอยู่ เพราะ
ไม่แน่ใจตัวผู้เข้าร่วม รวมถึงทัศนคติต่อการมองปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้
ชายแดนใต้ยังมองต่างกัน” แต่ก็นับว่าวงสานเสวนาสามารถสร้างพื้นที่ปลอดภัย
ให้เกิดความกล้าแสดงออกไม่มั่นใจหรือความเกรงที่มีอยู่ในจิตใจออกมาได้
ทั้งยังเริ่มปรากฏว่ามีการ “ก้าวข้ามออกไป” (passing over) ทำความเข้าใจฝ่าย
อื่นๆ บ้าง มีการแสดงความเห็นใจเจ้าหน้าที่โดยเฉพาะทหารบ้าง ดังที่มีผู้เข้าร่วม
แสดงความรู้สึกว่า “ทหารบางคนก็ต้องการรอยยิ้มจากคนรอบข้างเหมือนกัน”
คำพูดดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ร่วมสานเสวนาบางคนได้ตระหนักถึงผลในแง่
ลบของการคิดแบบเหมารวม นี้ทำให้เริ่มเห็นช่องทางที่จะทำงานร่วมกันได้อยู่ แม้
จะยังพูดถึงรัฐและหน่วยงานความมั่นคงในแง่ลบอยู่บ้าง แต่เมื่อตระหนักว่า
ไม่ใช่เจ้าหน้าที่รัฐทุกคนจะไม่ดีทั้งหมด นั่นก็หมายความว่า ประตูลังเปิดตาย

พลเมืองยังมีพื้นที่ที่จะร่วมมือทำงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐได้อยู่

ในขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่ทหารหลายคนก็แสดงท่าทีเชิงบวกต่อคนในพื้นที่
เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคง ซึ่งมารับหน้าที่ใหม่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และเข้า
ร่วมการประชุมเป็นครั้งแรก โดยออกตัวว่าต้องการมาเรียนรู้และสังเกตการณ์
การทำงานของโครงการ ได้แสดงท่าทีไว้อย่างน่าสนใจว่า “ผมสัมผัสได้ถึงความ
ทุกข์ยาก แม้ว่าจะมีปัญหาทุกซักระยะอย่างสาหัส แต่ทุกคนยังช่วยแก้ปัญหา ไม่
ทับถมกัน หรือโจมตีกัน” ในขณะที่เสียงสะท้อนจากทหารอีกคนหนึ่ง ให้กำลังใจ
ผู้คนในวงสานเสวนาว่า “ที่ผ่านมาก็เจ็บปวดมากพอแล้ว เราไม่ลืมหืมความเจ็บ
ปวดนั้น แต่อย่าตอกย้ำจนทำให้ทลนไม่จบไม่สิ้น ขออย่าให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำ
รอยเดิม หรือถ้าเกิดขึ้น ประชาชนควรจะต้องร่วมกันและไม่ยอมให้สิ่งที่เกิดขึ้น
ผ่านพ้นไป”

ทหารอีกคนหนึ่งซึ่งเข้าร่วมสานเสวนาอย่างต่อเนื่อง ก็แสดงท่าทีพร้อม
ปรับปรุงแนวทางการทำงาน และยอมรับว่าหน่วยงานของตัวเองก็มีจุดบกพร่อง
รวมถึงยังได้เปิดรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์และการตั้งคำถามจากกลุ่มผู้เข้าร่วม
คนอื่นๆ ได้ ทั้งยังได้แสดงจุดยืนในการทำงานของตัวเอง โดยอ้างถึงนโยบาย
ของแม่ทัพภาคที่สี่คนใหม่ซึ่งเน้นแนวทางสันติวิธี แม้กระนั้น ก็ยังมีข้อกังขาจาก
ผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ว่าจะมีความจริงใจหรือทำตามสิ่งที่พูดได้จริงหรือไม่ การมอง
โลกในแง่ร้ายดังกล่าวนี้เป็นที่เข้าใจได้จากประสบการณ์ที่คนในพื้นที่ได้ประสบพบมา
และถือเป็นสิ่งท้าทายให้ฝ่ายทหารได้พิสูจน์คำพูดของตนให้เป็นที่ประจักษ์ชัดด้วย

สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี 2547 ทำให้
การไปมาหาสู่กันไม่สามารถกระทำได้ตามปกติ ทำให้เกิดความห่างเหิน ดังนั้น
การจัดสานเสวนากลุ่มเล็กๆ จึงช่วยสานสัมพันธ์และลดความหวาดระแวงลงได้บ้าง
ดังที่ผู้เข้าร่วมบางคนประเมินความเปลี่ยนแปลงไว้ว่า “กลุ่มต่างๆ เริ่มมีความ
สัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งเป็นคนทีล่วนแต่คิดต่างกัน แต่วันนี้เริ่มมีการพูดคุยกัน
โครงการนี้เปรียบเสมือนการแหวกเมฆหมอกของความหวาดระแวงที่ต่างฝ่ายต่าง
มีอคติต่อกัน” ในขณะที่อีกคนหนึ่งให้ความมั่นใจแก่คนอื่นๆ ในวงสานเสวนาว่า
“วันนี้ทุกคนมีความทุกข์เหมือนกัน และเริ่มจะมีการแลกเปลี่ยนกัน ผมคิดว่า
แนวทางที่กำลังทำอยู่นี้เป็นแนวทางที่ถูกต้องแล้ว ผมคิดว่าไม่มีทางออกไหนที่ดี

ที่สุดเท่ากับการพูดคุย” ทั้งยังสนับสนุนให้โครงการดำเนินการต่อไป “ถ้าทำลึกไปเรื่อยๆ ก็จะมีคำตอบ”

ในการสานเสวนาแต่ละข้ามกลุ่มรอบหลังๆ รวมถึงการสานเสวนาหาคำตอบนั้น ผู้เข้าร่วมแสดงความกระตือรือร้นและกล้าที่จะเปิดการพูดคุยและรับฟังในกลุ่มที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะมีการกล่าวโทษกันบ้าง หรือถึงขั้นตั้งคำถามซึ่งๆ หน้าเอากับการเน้นย้ำเล่าซ้ำประสบการณ์ความรุนแรงที่ตนได้รับมาว่าเพื่อวัตถุประสงค์อะไร แต่ผู้เข้าร่วมก็สามารถร่วมรับฟังกัน และยังขอให้มีการต่อเวลาในการพูดคุยกันอีก หลังจากมีการพูดคุยกันข้ามกลุ่มแล้ว ผู้เข้าร่วมบางคนเริ่มรู้สึกอยากจะทำให้มีการพูดคุยและฟังจากกลุ่มที่หลากหลายน และได้เริ่มมีการคิดถึงการทำงานร่วมกันในอนาคตบ้างแล้ว

ที่สำคัญคือ เริ่มมีการนัดพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมที่มาจากฝ่ายความมั่นคงและกลุ่มเยาวชนบ้างแล้ว ในขณะเดียวกัน ท่าทีของผู้นำศาสนาเริ่มอ่อนลงและเปิดกว้างต่อฝ่ายอื่นๆ มากขึ้น โดยให้ความสำคัญแก่เยาวชนและเรียกร้องให้เยาวชนแสดงพลังของตัวเอง ทั้งยังให้เกียรติเยาวชนในการนำเสนอก่อน เพราะ “อยากจะทำคู่มือของคนหนุ่ม...อยากจะทำคู่มือให้ลูกหลานกล้า และแสดงความคิดเห็น ต้องฉลาด ไม่ใช่กล้าแบบโง่ จะต้องมีความคิดดีในการพูด” นอกจากนี้ ยังมีความพยายามกระชับสายสัมพันธ์ที่ถูกเหตุการณ์ความรุนแรงพยายามทำให้ขาดสะบั้นลง โดยการจัดสานเสวนาวงเล็กกันเองในชุมชน โดยที่ส่วนกลางไม่จำเป็นต้องลงไปกระตุ้น ซึ่งส่งผลให้คนพุทธเกิดความรู้สึกดีที่คนมุสลิมมาเยี่ยม และนั่งฟังให้เขาได้ระบายความรู้สึก ถึงแม้จะไม่หมดก็ตาม กล่าวอีกนัยหนึ่ง เยื่อใยสายสัมพันธ์ที่เคยถูกทำให้เบาบางหรือขาดสะบั้นไป เริ่มค่อยๆ ถูกถักทอเชื่อมต่อกันด้วยศาสตร์ต่างๆ ขึ้นมาใหม่บ้างแล้ว

ข้อสำคัญคือ ในขณะที่ที่ผ่านมามีการเรียกร้องให้ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายฆวนการฯ เปิดโต๊ะเจรจากัน แต่ผู้เข้าร่วมสานเสวนาบางคนมีข้อเสนอเชิงรุกสำหรับภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งตนเองด้วยว่า ถ้าจะเปิดโต๊ะเจรจากันจริงจะต้องมีการเตรียมความพร้อมในการเจรจาด้วย รวมทั้งยังต้องคิดถึงสภาวะก่อนการเจรจาและโดยเฉพาะหลังเจรจาด้วยว่าจะเป็นอย่างไรร

ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ หากพิจารณาตามยุทธศาสตร์ “กาลักน้ำ” แล้ว นับว่าเป็นสัญญาณที่ดีที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนละกลุ่มเหล่านี้ซึ่งเป็นเสมือน “น้ำส่วนต้น” พยายามเอาชนะแรงโน้มถ่วงทางสังคมของการเห็นหน้ากันและกัน เนื่องจากมีความคิดความเชื่อแตกต่างกัน เพื่อไปให้ถึงสภาวะสันติภาพระหว่างกันและกันในกลุ่มคนจำนวนไม่มากก่อน พร้อมกันไปกับการเปลี่ยนแปลงให้แรงโน้มถ่วงดังกล่าวกลายมาเป็นพลังขับเคลื่อนให้ “น้ำส่วนที่เหลือ” ไหลจากสภาวะความขัดแย้งรุนแรงยึดเยื้อไปสู่สภาวะใหม่ที่มีสันติภาพระหว่างกันและกันในระดับกว้างขวางมากขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ยังมีสิ่งท้าทายอีกจำนวนหนึ่งที่ยังคงรอให้ต้องฝ่าข้ามไป ได้แก่ การรักษาเครือข่ายสายสัมพันธ์และความร่วมมือของผู้คนละข้ามกลุ่มดังกล่าวนี้ให้ดำรงอยู่และเพิ่มพูนความเข้มแข็งเหนียวแน่นและทนทานมากเพียงพอที่จะสามารถปรับตัวรับมือกับปัญหานานาประการที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

โจทย์ท้าทายดังกล่าวนี้จำเป็นต้องอาศัยความต่อเนื่องของการทำงานร่วมกันและการสร้างสายสัมพันธ์เชื่อมต่อกันข้ามกลุ่มย่อยต่างๆ ทั้งนี้อาจมีองค์กรผู้ทำหน้าที่เป็นคนกลางในการเชื่อมประสานกลุ่มต่างๆ แต่องค์กรตัวกลางหรือผู้ที่เป็นคนกลางนี้ควรมีบทบาทเพียงในระยะแรก เมื่อกลุ่มต่างๆ สามารถประสานกันเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะประสานและทำงานร่วมกันแล้ว ก็ควรค่อยๆ ลดบทบาทของตนเองลงเหลือเพียงเป็นฝ่ายสนับสนุนเท่านั้น เรื่องเล่าจากประสบการณ์ของผู้นำศาสนาท่านหนึ่งที่พยายามจะสร้างมัสยิดขึ้น นับเป็นตัวอย่างสำหรับผู้ที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ดี

เริ่มแรกของความริเริ่มในการสร้างมัสยิด ผู้นำศาสนาท่านนี้ได้ขอเรียไรเงินจากชาวบ้านในชุมชน แต่เงินที่ได้มายังไม่พอกับค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง ทำให้โครงการสร้างมัสยิดยังเป็นเพียงภาพฝันในจินตนาการเท่านั้น เมื่อชาวบ้านที่บริจาคเงินไม่เห็นความคืบหน้าใดๆ เกิดขึ้นก็รู้สึกกังขา จึงไม่ให้ความร่วมมือสนับสนุนต่อ ผู้นำศาสนาทราบเรื่องนี้เข้าจึงตัดสินใจว่าจะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งก่อน โดยไม่รอให้ได้เงินครบพอที่จะสร้างมัสยิดทั้งหลัง ซึ่งต้องใช้เวลากินานมาก ดังนั้นจึง “ขอให้ขึ้นเสาก่อน [คนอื่นฯ] จะได้เห็นว่ามันจริง แล้วจะสนับสนุนเงินให้ทำต่อ” หลังจากนั้นเงินเท่าที่มีอยู่มาก่อสร้างเป็นสามมัสยิดแล้ว

ชาวบ้านเห็นว่าผู้นำศาสนาท่านนี้ตั้งใจที่จะสร้างมัสยิดจริง จึงเกิดความเชื่อมั่น และไว้วางใจเพียงพอที่จะให้การสนับสนุนต่อไป จนในที่สุดก็สามารถสร้างมัสยิดทั้งหมดสำเร็จสมบูรณ์

เรื่องเล่าวิธีการสร้างมัสยิดนี้กล่าวได้ว่าผู้นำศาสนาท่านนี้สามารถเฉลียวพบ (serendipity) วิธีการทำให้เป้าหมายใหญ่ๆ ที่ยังเห็นอยู่อีกไกล สามารถดำเนินการให้ลุล่วงได้ ทั้งที่ยังไม่มีความพร้อมเต็มที่ ในแง่ยุทธศาสตร์แล้ว วิธีการของผู้นำศาสนาท่านนี้คือการใช้แนวคิดกาลักน้ำ (siphon) ไปปฏิบัติจริง การขึ้นเสกมัสยิดก่อนโดยไม่รอให้มีเงินครบพอที่จะสร้างมัสยิดทั้งหมด คือ การดึงน้ำส่วนหนึ่งออกมาจากภาชนะใบแรกในปริมาณที่มากพอจะต้านแรงโน้มถ่วงโลก แรงโน้มถ่วงในกรณีการสร้างมัสยิดนี้ คือ ความไม่มั่นใจหรือระแวงสงสัยว่าผู้นำศาสนาท่านนี้จะตั้งใจสร้างมัสยิดจริง การที่ชาวบ้านเห็นว่าท่านตั้งใจทำจริง ก็เท่ากับได้เอาชนะแรงโน้มถ่วงที่ต้านทานอยู่ในตอนแรกได้ และสามารถทำให้แรงโน้มถ่วงนี้กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้น้ำส่วนที่เหลือในภาชนะใบแรกสามารถไหลสู่ภาชนะใบที่สองได้เองจนได้น้ำในปริมาณที่ต้องการ น้ำในภาชนะใบที่สองในกรณีนี้ คือ เงินทุนส่วนที่เหลือที่จะต้องระดมมาเพิ่มอีก ซึ่งก็ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านอย่างสืบเนื่องจนสร้างมัสยิดได้สำเร็จ

ในทำนองเดียวกัน ภาพฝันปลายทาง คือ การเกิดเวทีที่เกิดจากการถักทอสายสัมพันธ์ของผู้คนข้ามกลุ่ม โยงใยกันจนไว้วางใจกันมากพอที่จะก่อเกิดเป็นความร่วมมือและสามารถแสดงบทบาทนำในการสร้างสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ ทั้งยังเป็นเวทีที่มีสายสัมพันธ์เหนียวแน่นทนทาน ดำรงอยู่ได้อย่างสืบเนื่องยั่งยืนและปรับตัวรับมือกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างชาญฉลาด ภาพฝันดังกล่าวนี้ปรากฏเค้ารางขึ้นมาบ้างจากการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา แต่ยังเป็นเป้าหมายที่อยู่ไกลลิบ ดังนั้น การจะเกิดเวทีดังกล่าวนี้ขึ้นจริงได้ ในระยะเบื้องต้นนี้ จำเป็นต้องมีการสร้างและธำรงความริเริ่มในการร่วมไม้ร่วมมือกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้ และแสดงบทบาทขับเคลื่อนเชิงรุกบางประการ เพื่อแสดงให้เห็นคนกลุ่มต่างๆ ทั้งที่อยู่ภายในเครือข่ายกันเองและอยู่ภายนอกเครือข่าย เกิดความเชื่อมั่นและเห็นถึงความตั้งใจเอาจริงมากพอที่จะไว้วางใจและให้การสนับสนุนเพิ่มเติมต่อไป

ลักษณะหรือแนวทางของกิจกรรมหรือการขับเคลื่อนดังกล่าวนี้ไม่สามารถมีใครแนะนำใครได้ แต่ต้องอาศัยจินตนาการ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และจิตใจแบบศิลปินที่ไม่นิยมสร้างผลงานซ้ำในแบบเดิมๆ สิ่งเหล่านี้มีอยู่แล้วในตัวผู้คนที่พยายามแปลงเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปสู่สันติภาพ สิ่งที่ต้องทำคือเพียงแค่กระตุ้นจิตใจดังกล่าวให้พื้นดินขึ้นมา แหกทะลุกรอบวิธีคิดเดิมๆ ที่ไม่ได้ช่วยให้ปัญหาบรรเทาเบาบางลง แล้วคิดค้นวิธีการใหม่ๆ ในการรับมือกับสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ได้อย่างมีพลัง ขณะเดียวกัน การคงไว้ซึ่งจิตใจแบบเฉลียวพบ โดยไม่ละเลยสิ่งไม่คาดฝันที่เกิดขึ้นตลอดเส้นทาง การขับเคลื่อนสันติภาพ ก็อาจมีพลังพลิกผันสถานการณ์ไปในทางที่ดีได้ ☒

5. กายเรื่อ

โครงการค้นหาภาพอนาคตนี้ จัดทำขึ้นด้วยความพยายามที่จะทดลองมองปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยแง่มุมใหม่ๆ และแสวงหาแนวทางใหม่ๆ เน้นการขับเคลื่อนสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ฉีกแนวไปจากวิธีคิดที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน โดยแทนที่จะมองปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่าจะต้องหาข้อยุติให้ได้ ณ ช่วงเวลาหนึ่งๆ ในอนาคตข้างหน้า โครงการนี้เพียงหันมามองกรณีดังกล่าวในฐานะเป็นผลพวงของบริบทและเงื่อนไขความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่ไม่เอื้อให้เกิดความไว้นื้อเชื่อใจกันมากเพียงพอที่อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นทีพอใจแก่ทุกฝ่ายในระยะยาว สิ่งที่โครงการนี้พยายามกระทำคือ (1) นำเสียงและตรรกะวิธีคิดที่ไม่ค่อยจะได้ยินมากนักของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะของฝ่ายชบวนการฯ มาเป็นปัจจัยสำคัญในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้เข้าใจปัญหาครบทุกด้าน (2) ใช้การสร้างภาพอนาคตเพื่อน้อมนำความรู้สึกนึกคิดของผู้เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง ให้สามารถหลุดออกจากวงจรการวิเคราะห์ปัญหาแบบเดิมๆ และมองให้เห็นทางเลือกในอนาคตอันหลากหลายชนิดที่อาจเกิดขึ้นได้

ท่ามกลางความปั่นป่วนของสถานการณ์ที่ขึ้นๆ ลงๆ และความพยายามหาทางขับเคลื่อนสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในปัจจุบัน การวิเคราะห์ตรรกะวิธีคิดของฝ่ายชบวนการฯ และการใช้การสร้างภาพอนาคตที่โครงการนี้พยายามกระทำนั้น เป็นไปภายใต้ความคาดหวังว่า เมื่ออ่านรายงานฉบับนี้แล้วผู้อ่านจะสามารถก้าวข้ามความรู้สึกท้อแท้ เบื่อหน่าย หรือตกเป็นฝ่ายตั้งรับต่อสถานการณ์โดยไม่รู้ตัวตนเองควรทำอะไรดี รายงานชิ้นนี้หวังไว้ว่าผู้อ่านจะสามารถมองเห็นได้ว่าตนเองอยู่ส่วนใดของความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้

รวมทั้งรู้ถึงบทบาทและสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีสำนึกไว้ในเชิงยุทธศาสตร์ว่า การกระทำของตนเชื่อมต่อกับความพยายามของภาคส่วนอื่นๆ อย่างไรในยุทธศาสตร์ภาพใหญ่ของการขับเคลื่อนสันติภาพ

เป็นที่แน่ชัดสำหรับหลายภาคส่วนและสำหรับโครงการนี้ด้วยว่า ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะไม่สามารถคลี่คลายไปได้หากไม่มีการพูดคุยเจรจาเพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐกับฝ่ายชบวนการฯ แต่การพุ่งเป้าไปที่การเปิดโต๊ะเจรจาเพียงอย่างเดียว นอกจากจะไม่สามารถระงับได้แล้ว ยังไม่น่าจะก่อให้เกิดผลความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนมากนัก หากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะภาคประชาสังคมและภาคชุมชนพลเมืองยังไม่ได้เตรียมความพร้อมสำหรับสถานการณ์หลังจากที่ทั้งสองฝ่ายได้ข้อตกลงร่วมกันเรียบร้อยแล้ว

การสานเสวนาในรูปแบบต่างๆ ที่โครงการนี้พยายามจัดให้มีขึ้นเป็นจำนวนมากมานั้น เป็นไปเพื่อเร่งภาวะและเงื่อนไขต่างๆ สำหรับการเจรจาของทั้งสองฝ่ายให้สุกงอมเร็วขึ้น โดยพยายามสร้างพื้นที่ที่ทุกฝ่ายรู้สึกปลอดภัยที่จะเรียนรู้จุดยืนของฝ่ายต่างๆ โดยเฉพาะฝ่ายที่มีความเห็นแตกต่างกันมากๆ และสามารถปราศจากทางจิตวิทยาที่ฝ่ายหนึ่งกริ่งเกรงว่าการกระจายอำนาจสู่การปกครองตามเจตนารมณ์ของคนในท้องถิ่นมากขึ้น จะนำไปสู่การแบ่งแยกดินแดนในที่สุด ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งกังวลว่าหากไม่ยึดมั่นในเป้าหมายการกอบกู้เอกราชแล้ว ชบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้ของฝ่ายตนจะสูญเสียความสำคัญและอาจจะต้องสลายตัวไปในที่สุด ดังนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงการนี้ทั้งหมดจึงเป็นไปเพื่อเตรียมความพร้อมทั้งในแง่จิตวิทยาและเนื้อหา อันอาจนำไปสู่ข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากการเจรจาของทั้งสองฝ่าย ซึ่งสามารถนำไปปฏิบัติจริงในที่สุด

ภาคผนวก ก : เครื่องมือการสานเสวนา

✦ การสร้างภาพอนาคต (Scenario building)

การสร้างภาพอนาคต (scenario building) เป็นวิธีการหนึ่งประเทศต่างๆ ให้ความสนใจ อันได้มาจากแรงบันดาลใจจากประเทศแอฟริกาใต้ ซึ่งทำโครงการภาพอนาคตมونتเฟลอร์ (Mont Fleur Scenario Project)¹⁴ ในปี พ.ศ. 2534-2535 เพื่อยุติความแตกแยกทางสีผิว โดยได้เชิญผู้นำอันประกอบด้วยผู้ที่จะมีบทบาทสำคัญในการสร้างอนาคตของแอฟริกาใต้จำนวน 22 คน ทั้งฝ่ายรัฐบาล ฝ่ายค้าน ฝ่ายที่ประกาศต่อสู้ด้วยอาวุธ สหภาพแรงงาน นักธุรกิจ นักวิชาการ ซึ่งถือเป็นการย่อขนาดของแอฟริกาใต้ในอนาคตมาไว้ในสถานที่เดียวกัน มาร่วมกันสานเสวนาผ่านการสร้างภาพอนาคต อันเป็นกระบวนการในการเปิดใจรับความเห็นและความคาดหวังของฝ่ายตรงข้าม การที่คนกลุ่มที่เคยขัดแย้งกันมีเป้าหมายร่วมกัน รู้ว่าอนาคตที่ฝันเห็นเป็นอย่างไร และอนาคตที่ไม่อยากให้เป็นมีหน้าตาอย่างไร ได้ช่วยให้ความขัดแย้งในแอฟริกาใต้บรรเทาลง จนในที่สุดสามารถจัดการเลือกตั้งทั่วประเทศโดยให้ประชากรทุกฝ่ายมีสิทธิ์ออกเสียง และในที่สุดประธานาธิบดีผิวสี เนลสัน แมนเดลาได้รับชัยชนะ

วัตถุประสงค์ของการประชุมคือการจำลองภาพอนาคต ในการประชุม มีการแบ่งกลุ่มย่อยหลายกลุ่มเพื่อระดมสมองเกี่ยวกับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตอันใกล้ไปจนถึงอีกสิบปีข้างหน้า กติกาคือไม่อนุญาตให้พูดในสิ่งที่ตนต้องการให้เกิดขึ้น หากพูดแต่สิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้ กลุ่มย่อยที่จะมาเสนอเรื่องต่อ

¹⁴ | อัดัม คาเฮน, เขียน. พูนลาก อุทัยเลิศอรุณ, แปล (2551) *วิธีสร้างปฎิทารีย์เมื่อสถานการณ์ถึงทางตัน (Solving Tough Problems)*, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วีเลิร์น.

ที่ประชุมใหญ่ต้องพยายามให้เรื่องสมเหตุสมผลและดูน่าเชื่อถือ ในระหว่างการนำเสนอห้ามผู้ฟังแย้งในทำนองว่า “เป็นไปได้ไม่ได้” หรือ “เราไม่ต้องการให้เรื่องเช่นนี้เกิดขึ้น” หากอนุญาตให้ถามเพียงว่า “ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น” หรือ “แล้วจะเกิดอะไรต่อจากนั้น” จากการประชุมครั้งแรก ได้เรื่องราวต่างๆ 30 เรื่อง แล้วยุบรวมให้เหลือเพียง 9 เรื่อง เมื่อเลิกประชุมแล้วก็จัดแบ่งสมาชิกผู้เคยเข้าประชุมเป็น 4 กลุ่ม เพื่อศึกษารายละเอียดของการจำลองภาพใน 4 มิติ คือ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการต่างประเทศ โดยร่วมกันทำงานจนถึงเดือนธันวาคม จึงมาประชุมร่วมกันใหม่

ในการประชุมครั้งที่ 2 นี้มีการอภิปรายถึงภาพจำลองทั้ง 9 เรื่องโดยละเอียด จากนั้นจึงสรุปเหลือเพียงภาพจำลอง (scenarios) ของการเปลี่ยนผ่าน 4 เรื่องที่คิดว่าสำคัญและเป็นไปได้มากที่สุด ประกอบด้วยภาพจำลองที่ควรหลีกเลี่ยง 3 เรื่อง และที่ควรผลักดันให้เกิดขึ้น 1 เรื่องดังนี้ *ภาพจำลองนกระจอกเทศ* หมายถึงกรณีที่รัฐบาลคนผิวขาวมุดหัวเข้าไปในทรายเพื่อหลีกเลี่ยงการเจรจากับคนผิวดำ *ภาพจำลองเบียดอัย* หมายถึงกรณีที่มีการเปลี่ยนผ่านยึดเอื้อ พยายามเอาใจทุกฝ่ายแต่ลงเอยที่ไม่มีฝ่ายใดพอใจ *ภาพจำลองอิคาริส* (ตัวละครจากตำนานกรีกผู้บินหนีจากหอคอยบนเกาะกรีตด้วยปีกขนนกที่ยืดติดด้วยขี้ผึ้ง แต่เพลินบินสู่วางอาทิตย์จนขี้ผึ้งละลายและตกลงในทะเล) หมายถึงกรณีที่รัฐบาลคนผิวดำขึ้นครองอำนาจแล้วทุ่มเทงบประมาณมหาศาลแก่โครงการประชานิยมที่ไม่ยั่งยืน จนเศรษฐกิจพังพินาศ และ *ภาพจำลองฟลามิงโก* (นกที่บินขึ้นอย่างช้าๆ พร้อมกัน) หมายถึงกรณีที่มีการเปลี่ยนผ่านประสบความสำเร็จโดยความร่วมมือกัน

เมื่อภาพจำลองทั้งสี่เรื่องเป็นที่ยอมรับแล้ว สมาชิกที่เคยเข้าร่วมประชุมได้นำเสนอภาพจำลองสู่การสนทนาทั้งในระดับประเทศและกับเหล่าผู้นำของตนเอง อีกทั้งนำเสนอผ่านสื่อมวลชนโดยจัดพิมพ์คู่มือเป็นใบแทรกหนังสือพิมพ์ แจกจ่าย วิดีโอ การ์ตูน ฯลฯ พร้อมทั้งจัดประชุมเชิงปฏิบัติการกว่า 100 ครั้ง ปฏิบัติการของประธานาธิบดีเดอเคลิร์กก็คือ “ผมไม่ใช่คนกระจอกเทศ” ปฏิบัติการของพรรคฝ่ายค้านคือปฏิเสฐที่จะเป็นอิคาริสโดยการเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจและการยุบกองกำลังติดอาวุธ ปฏิบัติการของสังคมนิยมคือการยอมรับที่จะเป็นฝูงนกฟลามิงโกที่บินขึ้นช้าๆ อย่างมั่นคงและพร้อมเพรียง ความสำเร็จในประเทศแอฟริกาใต้

ทำให้ประเทศอื่นๆ ที่มีความขัดแย้งในลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น แคว้นบาสก์ใน สเปน โคลัมเบีย ปารากวัย กัวเตมาลา ไชปรัส ฯลฯ ได้นำวิธีสร้างภาพอนาคต มาใช้โดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สันติภาพ

ภาพอนาคตที่ดีไม่ได้ขึ้นอยู่กับความถูกต้องของการคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้น แต่ขึ้นอยู่กับความเป็นไปได้ของการสร้างเส้นทางเชิงตรรกะที่สมเหตุสมผลเพื่อรองรับการบรรยายสภาพการเปลี่ยนแปลงจากปัจจุบันไปยังอนาคต และยังขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญแก่ความสอดคล้องภายในของภาพที่สร้างขึ้นด้วย แต่ละภาพจะเป็นการดำเนินเรื่องเล่าที่ไม่มีความขัดแย้งภายใน และมีทั้งเหตุการณ์ที่พึง และไม่พึงประสงค์ การสร้างภาพอนาคตเป็นการชักจูงอนาคตให้เข้าใจถึงผลการปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงผลักดันต่างๆ ซึ่งอาจเสริมกันหรือหักล้างกัน ซึ่งอาจชักนำให้เกิดการตัดสินใจในประเด็นที่ค้างค้างอยู่ในใจมานาน และทำให้สามารถวางแผนกลยุทธ์ที่รอบคอบกว่าเดิม

การสร้างภาพอนาคตเป็นเทคนิคที่เน้นการสร้างเรื่องราวเกี่ยวกับอนาคตที่ อาจเกิดขึ้นจากโครงเรื่อง (plot) ที่มีเหตุและผลชัดเจนโดยให้พิจารณาถึงแนวโน้ม (trends) ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันและปัจจัยความไม่แน่นอน (uncertainties) ที่ อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่คาดฝันและมีผลกระทบสูงต่อเรื่องนั้นๆ เพื่อให้เห็นภาพ อนาคตที่เป็นไปได้ (plausible) และเกี่ยวข้องกับประเด็นที่อยู่ในความสนใจ ภาพ อนาคตจึงมีได้หลายเรื่องขึ้นอยู่กับแนวโน้มและปัจจัยความไม่แน่นอนที่นำมา พิจารณา ภาพอนาคตไม่ควรน้อยกว่า 3 เรื่องเพื่อสะท้อนให้เห็นความไม่แน่นอน ที่อาจเกิดขึ้น และไม่ควรมากกว่า 4 เรื่องเพราะจะทำให้นำเสนอเพื่อก่อให้เกิด จินตนาการได้ยาก

ขั้นตอนการสร้างภาพอนาคต

1. กำหนดขอบเขตของภาพอนาคต คณะผู้จัดควรกำหนดขอบเขตให้ ชัดเจนว่าจะสร้างภาพอนาคตในระดับใด ระดับโลก ภูมิภาค ประเทศ หรืออนุ- ภูมิภาค ภายในประเทศ องค์กร หรือปัจเจกบุคคล จะมองอนาคตไกลเพียงใด 10 ปีหรือ 20 ปี หรือจะเจาะเฉพาะประเด็นใด เป็นต้น การกำหนดขอบเขตที่ แคบทำให้สามารถลงลึกในการวิเคราะห์ประเด็นได้แต่ก็อาจทำให้ครอบคลุมไม่ทั่วถึง

หากขอบเขตกว้างไปก็จะทำให้ไม่สามารถลงลึกได้ ดังนั้น คณะผู้จัดจึงควร กำหนดขอบเขตที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของโครงการและทรัพยากรที่มีอยู่ ในขั้นตอนนี้ การกำหนด “คำถามหลัก” หรือ “ปัจจัยความไม่แน่นอน ตัวหลักๆ” เป็นเรื่องสำคัญ หากกลุ่มไม่ให้ความสนใจแก่การกำหนดคำถามที่ พยายามจะตอบ กิจกรรมอื่นๆ ที่จะทำต่อไปก็เปล่าประโยชน์ การกำหนดคำถาม/ ปัจจัยหลักอย่างรอบคอบจะมีผลกระทบอย่างมากต่อภาพอนาคตที่จะพัฒนาขึ้น ภาพอนาคตทุกภาพจะพัฒนาขึ้นภายใต้คำถาม/ปัจจัยหลักชุดเดียวกัน มีการ นิยามเหตุการณ์ต่างๆ (events) ซึ่งจะส่งผลต่อคำถาม/ปัจจัยหลัก และเหตุการณ์ เหล่านี้จะมีโอกาสในการเกิดเท่าๆ กัน การสร้างภาพในอนาคตจึงต้องคำนึงถึง ความสอดคล้องภายในให้มาก เพื่อให้สายโซ่เชิงสาเหตุนำไปสู่ภาพอนาคตซึ่งเป็น ผลได้ต่อไป

2. เชิญผู้เข้าร่วมระดมความคิด โดยทั่วไปจำนวนผู้เข้าร่วมระดมความคิด ในการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเขียนภาพอนาคตควรมีประมาณ 25-30 คน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมแต่ละท่านมีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้ นอกจากนี้ ยังควรมีการ แแบ่งกลุ่มย่อยระดมความคิดกลุ่มละ 6-10 คน และควรเชิญผู้มีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ (stakeholders) ให้ครอบคลุมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

3. เตรียมความพร้อมของผู้เข้าร่วมระดมความคิด เพื่อความมีประสิทธิภาพ ควรมีการสื่อสารให้ผู้เข้าร่วมระดมความคิดเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ว่า พวกเขาคือผู้เชี่ยวชาญในประเด็นที่จะระดมความคิด ซึ่งจะเป็นผู้ให้ทั้งข้อมูล ความรู้ และความเห็นในการสร้างภาพอนาคต คณะผู้จัดอาจช่วยเตรียมความพร้อมโดย การจัดเตรียมข้อมูลพื้นฐานและสรุปประเด็นที่จะระดมความคิดให้ศึกษาล่วงหน้า

4. จัดเตรียมสถานที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ สถานที่ประชุมเชิงปฏิบัติการ ควรมีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อม มีความเป็นส่วนตัวพอสมควร การพักผ่อน การรับประทานอาหารร่วมกัน และกิจกรรมกลุ่มอื่นๆ จะให้โอกาสผู้เข้าร่วมได้ พุดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นกันเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจมุมมอง ของผู้ที่มีพื้นฐานต่างกันและการสร้างเครือข่ายร่วมทำงานในอนาคต

5. เริ่มประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างภาพอนาคต การประชุมเชิงปฏิบัติการ จะเริ่มจากการสรุปประเด็นและขอบเขตของภาพอนาคต เพื่อความเข้าใจตรงกัน

อาจมีการนำเสนอบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิในประเด็นที่เกี่ยวข้องบ้าง แต่ก็ไม่ควรใช้เวลาของที่ประชุมมากเกินไป

❖ การระบุแนวโน้ม แนวโน้มเป็นแรงผลักดัน (driving forces) ที่เกิดขึ้นก่อนข้างจะแน่นอน ขนาดของแรงนี้ในอนาคตสามารถทำนาย (forecast) จากผลได้ของอดีต โดยการคำนวณจากตัวแบบ (models) ต่างๆ หรือโดยการคาดคะเนของผู้เชี่ยวชาญ เรามักจะพิจารณาแนวโน้มในด้านสังคม (social) เทคโนโลยี (technology) เศรษฐกิจ (economics) สิ่งแวดล้อม (environment) และการเมือง (politics) หรือใช้ชื่อย่อว่า STEEP ซึ่งเป็นภาวะแวดล้อมของประเด็นที่กำลังพิจารณาอยู่

❖ การระบุความไม่แน่นอนหรือเหตุการณ์ที่ไม่แน่ใจว่าจะเกิดหรือไม่เกิดในอนาคต และไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องไม่ตีเสมอ อาจเป็นปัจจัยด้านบวกก็ได้ ความไม่แน่นอนที่จะต้องพยายามมองหานั้น เป็นความไม่แน่นอนที่สามารถพลิกผันเหตุการณ์หรือแนวโน้มที่กำลังดำเนินอยู่โดยสิ้นเชิง ซึ่งปัจจุบันอาจเป็นเพียงสัญญาณอ่อนๆ พอสังเกตเห็น แต่ในอนาคตอาจกลายเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมาก

6. กำหนดประเด็นหลักของโครงเรื่องของภาพอนาคต โครงเรื่องของภาพอนาคตแต่ละชุดได้มาจากแนวโน้มและความไม่แน่นอน 3-4 แนว เรียกว่าตรรกะของภาพอนาคต (scenario logics) อาจใช้ภาพอนาคตชุดหนึ่งเป็นประเด็นหลัก และใช้ชุดอื่นๆ ประกอบเป็นประเด็นรองก็ได้

7. เขียนภาพอนาคต ภาพอนาคตเป็นเรื่องเล่า (narratives) เหตุการณ์ในอนาคต เพื่อให้เรื่องเล่าเป็นที่น่าสนใจอาจนึกถึงข่าวพาดหัวหนังสือพิมพ์ในวันนั้น ซึ่งอาจมีตัวละคร แล้วเล่าเหตุการณ์ที่ตัวละครนั้นประสบในวันหนึ่ง หรืออาจเป็นการบรรยายเหตุการณ์โดยทั่วไปก็ได้ หลังจากเขียนภาพอนาคตเสร็จแล้วควรมีการตรวจสอบความเป็นไปได้จากข้อมูลและหลักฐาน

8. เชื่อมโยงภาพอนาคตกับการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การใช้ภาพอนาคตทุกภาพเป็นหลังฉากแสดงอนาคตต่างๆ ที่อาจเป็นจริงได้ ช่วยกำหนดวิสัยทัศน์และกลยุทธ์อย่างได้ผลที่สุด เพราะไม่ได้ทิ้งภาพอนาคตภาพหนึ่งภาพใดไป จึงยังจะพิจารณาเหตุปัจจัยทุกอย่างได้ครบถ้วน ภายใต้ทรัพยากรจำกัด เพื่อขยาย

ผลสิ่งที่พึงประสงค์ และป้องกันสิ่งที่ไม่พึงประสงค์มิให้เกิดขึ้น วิสัยทัศน์ที่ผู้มีส่วนรวมเป็นเจ้าของกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายที่ต้องใช้กลยุทธ์ในการบรรลุและมีส่วนในการกำหนดกลยุทธ์ด้วย

❖ การสานเสวนาแบบเปิดพื้นที่ (Open space dialogue)

การสานเสวนาแบบเปิดพื้นที่ เป็นการประชุมอีกรูปแบบหนึ่งที่เคยถูกนำมาใช้อย่างได้ผลมาแล้วทั่วโลก ซึ่งบางครั้งก็มีผู้เข้าร่วมกว่า 1,000 คน การสานเสวนานี้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดวาระและประเด็นการสานเสวนาได้เอง (ไม่ทำให้ผู้จัดเป็นผู้กำหนด) โดยผู้จัดจะมีหน้าที่เตรียมการประชุม กำหนดหัวข้อหลักและเวลาให้เท่านั้น โดยมีเครื่องมือสองอย่างในการสานเสวนา อย่างแรกคือกระดานข่าว และอย่างที่สองคือตลาดชุมชน

กระดานข่าว ผู้จัดจะขอให้ทุกคนตั้งสติใคร่ครวญถึงประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อหลักของการประชุม เลือกประเด็นที่เห็นเป็นเรื่องสำคัญเพียงหนึ่งประเด็น แล้วตั้งชื่อประเด็นนั้นอย่างสั้นๆ และเข้าใจได้ง่าย เขียนชื่อประเด็นที่เลือกและชื่อของผู้เสนอประเด็นลงในกระดานที่วางอยู่บนโต๊ะ หลังจากนั้นลุกขึ้นยืนแล้วอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจว่าประเด็นนั้นคืออะไร แล้วนำกระดานที่เขียนชื่อประเด็นมาติดไว้ที่ผนัง ในการเลือกประเด็นต้องแน่ใจว่าประเด็นนั้นเป็นเรื่องที่อยู่ในใจของคุณอย่างแท้จริง คุณพร้อมที่จะลงทุนลงแรงกับมัน ไม่ใช่เป็นเพียงความคิดดีๆ สำหรับให้คนอื่นเอาไปพิจารณา คุณเองต้องพร้อมที่จะนำประเด็นไปสานเสวนา นั่นคือคุณจะเป็นผู้ดำเนินการสานเสวนาในกลุ่ม เป็นผู้อธิบายประเด็นแก่ผู้เข้าร่วมสานเสวนา และบันทึกผลการสานเสวนาดังกล่าว อย่างไรก็ดีคุณอาจไม่เสนอประเด็นใดเลยก็ได้หากพบว่าประเด็นในใจของคุณติดอยู่บนผนังแล้ว แต่ถ้าไม่มีใครเสนอ คุณควรจะเขียนประเด็นนั้นไปติดไว้เอง

เมื่อทุกประเด็นถูกติดไว้บนผนังแล้ว ผู้เข้าร่วมสานเสวนาจะช่วยรวมประเด็นที่ใกล้เคียงกันเข้าด้วยกัน เพื่อให้เหลือจำนวนประเด็นที่สอดคล้องกับจำนวนผู้เข้าสานเสวนาและเวลาที่มี ถ้ามีผู้เข้าร่วมสานเสวนามากและมีเวลาพอสำหรับการสานเสวนาหลายรอบ ก็กำหนดจำนวนประเด็นให้มากขึ้น (สำหรับแต่ละประเด็นในแต่ละรอบควรมีผู้เข้าร่วมระหว่าง 3-10 คน) เมื่อรวมประเด็น

จนได้จำนวนที่เหมาะสมแล้ว ให้แยกประเด็นเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีประเด็นจำนวนเท่าๆ กัน โดยที่จำนวนของกลุ่มประเด็นเท่ากับจำนวนรอบที่จะทำการสนทนาแต่ละรอบ

ตลาดชุมชน เริ่มโดยเชิญให้ทุกคนออกมาที่ผนัง อ่านประเด็นต่างๆ แล้วเลือกลงชื่อของตนเพื่อเข้ากลุ่มสนทนาในประเด็นที่คุณเลือกในแต่ละรอบ และต่อจากนี้ไปเจ้าของประเด็นจะเป็นผู้รับหน้าที่ดำเนินการสนทนาของแต่ละกลุ่มกันเอง แม้ว่าการสนทนาแบบเปิดพื้นที่จะเน้นการเปิดพื้นที่ให้ทุกคน แต่มี**หลักการสำคัญ**อยู่สี่ประการ ได้แก่ (1) ทุกคนที่มาอยู่ในกลุ่มเป็นคน “ใช่เลย” ไม่ต้องกังวลว่าใครจะมาหรือไม่มาอยู่ในกลุ่มเรา ให้ถือว่ากลุ่มของเราเป็นกลุ่มใช้ได้แล้ว (2) สิ่งใดที่เกิดขึ้นย่อมเป็นสิ่งเดียวที่เกิดขึ้นได้ คุณไม่อาจกะเกณฑ์ให้สิ่งใดเกิดขึ้น หรือห้ามไม่ให้สิ่งใดเกิดขึ้น ผู้ที่นำกลุ่มต้องไว้วางใจว่ากลุ่มจะหาหนทางของตัวเองได้ (3) สิ่งดีๆ จะเกิดขึ้นเมื่อถึงเวลาของมัน ไม่มีใครสามารถกำหนดได้ว่าความคิดดีๆ การพูดคุยดีๆ ของกลุ่มจะเกิดขึ้นเมื่อใด อย่าให้นาฬิกาเป็นผู้ขัดขวางการทำงานของกลุ่ม (4) การสนทนาจบลงเมื่อมันจบ เมื่อหมดความคิดสร้างสรรค์ หมดการเรียนรู้ ไม่มีประโยชน์อันใดที่กลุ่มจะต้องประชุมกันต่อ และในทางกลับกัน ถ้ายังมีความคิดสร้างสรรค์ กลุ่มยังเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้อีกก็ไม่มีเหตุผลใดที่กลุ่มจะไม่คุยกันต่อ **กฎ**เพียงข้อเดียวของการสนทนาแบบเปิดพื้นที่ คือ **กฎของเท้าทั้งสอง** ความสำเร็จของกระบวนการสนทนาแบบเปิดพื้นที่ขึ้นอยู่กับทุกคนที่มาเข้าร่วมสนทนา หากคุณไม่อาจช่วยสร้างสรรค์ใดๆ ให้แก่กลุ่มเดิม คุณมีความรับผิดชอบที่จะใช้เท้าทั้งสองไปหากกลุ่มใหม่ที่ คุณจะสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นได้

❖ การสนทนาแบบร้านกาแฟ (World café dialogue)

การสนทนาแบบร้านกาแฟ เป็นรูปแบบการสนทนาที่จำลองมาจากร้านกาแฟที่ผู้เข้าร่วมสามารถเลือกนั่งตามโต๊ะกาแฟ (โต๊ะละประมาณ 5 คน) พูดคุยแบบเป็นกันเองในกลุ่มเล็กๆ ปล่อยให้ลอยจากรูปแบบทางการ ให้ความสำคัญกับความรู้และความเห็นของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

ที่โต๊ะกาแฟแต่ละโต๊ะ จะมีผู้เข้าร่วมสนทนาอาสาทำหน้าที่เป็นเจ้าแก้ว

หนึ่งคนประจำอยู่ตลอดเวลา ส่วนผู้อื่นจะเปลี่ยนไปเลือกโต๊ะใหม่เมื่อจบการตอบคำถามในแต่ละรอบ การสนทนาแบบนี้จะไม่มีการดำเนินการสนทนา ดังนั้น หากผู้ใดจะขอพูดผู้หนึ่งต้องหยิบแท่งช่วยพูด (talking stick) มาถือไว้ เมื่อพูดเสร็จให้วางลงเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้พูดต่อไป การใช้แท่งช่วยพูดเป็นการฝึกให้พูดน้อยลง ไตร่ตรองมากขึ้น คิดก่อนพูด ไม่โพลงถาม ไม่สวนแย้ง ทำใจให้นิ่งและช้าลง มีบางเวลาที่ทุกคนนิ่ง คิด อยู่ในความเงียบ

การสนทนาจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิด ความเห็น ความรู้สึกของสมาชิกในโต๊ะ ระหว่างที่ฟังหากเกิดความคิดหรือจินตนาการบางอย่างขึ้นมา เราก็สามารถบันทึกความคิดและจินตนาการเหล่านั้นเป็นรูปวาด แผนภาพ คำสำคัญลงไปบนกระดาษฟลิปชาร์ตที่อยู่บนโต๊ะ เจ้าแก้วประจำโต๊ะจะใช้ฟลิปชาร์ตนี้ในการอธิบายสรุปเรื่องที่พูดคุยกันก่อนหน้านั้นให้ผู้มาใหม่ในรอบถัดไป เมื่อจบการสนทนาให้นำฟลิปชาร์ตไปติดไว้บนผนังเพื่อการเรียนรู้ของทุกคนที่สนใจมาอ่านต่อไป

การสนทนาแบบร้านกาแฟเป็นการบริหารจัดการความรู้และความเห็นของผู้คนในบรรยากาศแห่งมิตรภาพ พูดคุยในที่ที่เรารู้สึกว่าความเห็นของเราก็มีความสำคัญเท่าเทียมกับของผู้อื่นๆ ไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ ไม่มีตำแหน่ง ฐานะ คุณวุฒิหรือวัยวุฒิมาขวางกั้นความรู้สึก หากทำเช่นนี้แล้ว เราก็จะสามารถพูดออกมาจากใจ สื่อออกมาจากใจ และส่งความคิดเห็นอันเป็นเบื้องลึกและตัวตนที่แท้จริงของเราออกไปได้

การสนทนาเป็นการใช้ความกล้าหาญอย่างหนึ่งที่จะออกไปเผชิญกับความหลากหลาย ความเป็นไปได้ที่นอกเหนือจากที่เราเชื่ออยู่ เมื่อเข้าสู่การสนทนา เราจะรู้สึกสนุกสนาน ตื่นเต้น เมื่อได้ค้นพบกับความต่อเนื่องเชื่อมโยงในสิ่งที่เราไม่เคยรู้เห็น สนใจ หรือตั้งคำถามมาก่อน เกิดการผสมผสานใหม่ แม้แต่ความคิดเดิมของเราเมื่อโยนลงไปในวงก็อาจเปลี่ยนแปลงไปไม่เหมือนเดิม เกิดแง่มุมใหม่ๆ ขึ้นกับเรา ที่ช่วยให้เราเติบโตกว่าเดิม กว้างขวางมากกว่าเดิม และมีความเข้าใจเข้าใจในคนอื่นมากขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น การสนทนาแบบร้านกาแฟจึงสนับสนุนการมีความคิดเห็นที่แตกต่าง การแลกเปลี่ยนความเชื่อ มุมมอง ขนบธรรมเนียม ซึ่งเป็นสาระที่สำคัญของการสนทนา

เมื่อสถานเสวนาครบทุกรอบแล้ว ควรเชิญผู้เข้าสถานเสวนาทุกคนมานั่ง ล้อมวงเป็นวงกลม เพื่อสรุปบทเรียนร่วมกัน ทั้งในด้านกระบวนการและเนื้อหา เพื่อเป็นการเปิดใจสู่กันในเรื่องที่ใหญ่ขึ้น บางครั้งอาจมีเรื่องที่มีผู้เข้าร่วมสถานเสวนา บางคนตกลงที่จะร่วมมือกันดำเนินงานต่อไป แต่ถึงแม้ว่าจะแยกย้ายกันไปโดย ไม่มีข้อสรุปใดๆ ก็หวังว่าทุกคนจะรักษาความรู้สึกที่ดีต่อกัน และมีเรื่องที่จะนำไปใคร่ครวญเพื่อปรับปรุงความคิดความเชื่อของตนเองต่อไป

ภาคผนวก ข : รายละเอียดกิจกรรมของโครงการฯ

✦ กิจกรรมระหว่างเดือนเมษายน 2553 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2554

1) วันที่ 20 เมษายน 2553 จัดประชุมนักวิชาการสันติวิธี นักวิชาการ และนักปฏิบัติในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้นำหน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนภาคียุทธศาสตร์ เพื่อระดมความคิดและพิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับ การรอบการดำเนินงานและการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการหาคำตอบ

2) นักวิชาการอิสระด้านประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง ภาษา ได้ รวบรวมเอกสารปฐมภูมิ รายงานการศึกษา ข้อวิเคราะห์และข้อเสนอต่างๆ ที่ เกี่ยวกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงโดยทั่วไป และในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีผลการศึกษาและข้อเสนอเชิงนโยบายอยู่มากมายในช่วงที่ ผ่านมา และได้เขียนออกมาเป็นรายงาน เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการประชุม สถานเสวนาหาคำตอบที่จัดขึ้นเมื่อวันที่ 3-7 กรกฎาคม 2553 ที่จังหวัดภูเก็ต

3) วันที่ 4 พฤษภาคม 2553 ประชุมผู้ประสานงานกลุ่มย่อย ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้นำศาสนา กลุ่มสื่อ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มข้าราชการพลเรือน และ กลุ่มความมั่นคง เพื่อกำหนดการพูดคุยกลุ่มย่อย และระดมความคิดเห็นการ จัดประชุมใหญ่สถานเสวนาหาคำตอบ โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 15 คน

4) วันที่ 22-23 มิถุนายน 2553 จัดสถานเสวนากลุ่มเล็ก โดยใช้เวลากลุ่ม ละครึ่งวัน เพื่อเป็นกระบวนการเตรียมทัศนคติและรวบรวมความคิดก่อนการ ประชุมสถานเสวนาหาคำตอบ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการคัดเลือกบุคคลเข้าสู่อการ ประชุมสถานเสวนาหาคำตอบ และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างกลไกประสานงาน และติดตามผลต่อไป

5) วันที่ 3-5 กรกฎาคม 2553 จัดประชุมสถานเสวนาหาคำตอบจำนวน 4

วัน ในสถานที่ที่ปลอดภัยจากการติดต่อจากภายนอก ซึ่งโครงการฯ ได้เลือกโรงแรมไตรตรัง จังหวัดภูเก็ต โดยมีตัวแทนจากกลุ่มย่อยต่างๆ จากพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งนักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสามจังหวัดชายแดนใต้จากส่วนกลาง จำนวน 30 คน เข้าร่วมประชุม

6) เดือนตุลาคม 2553 จัดประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 3 ครั้ง ระหว่างวันที่ 6-7 ตุลาคม, วันที่ 12-13 ตุลาคม และวันที่ 19 ตุลาคม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมนำผลสรุปแนวทางข้อเสนอเบื้องต้นจากการประชุมสานเสวนาหาคำตอบที่จังหวัดภูเก็ต ไปถกเถียงอภิปรายในหน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มคนที่ตนสังกัด เพื่อขัดเกลา เผยแพร่ และสร้างการยอมรับในหน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มคนนั้นๆ

7) เดือนพฤศจิกายน 2553 จัดประชุมกลุ่มย่อยข้ามกลุ่มต่างๆ 1 ครั้ง ระหว่างวันที่ 29 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 1 ธันวาคม 2553 เป็นการประชุมที่มีผลต่อเนื่องมาจากเดือนตุลาคม ที่ได้เริ่มมีการคุยข้ามกลุ่มต่างๆ 1 ครั้ง หลังจากที่ได้มีการประชุมกลุ่มย่อยเฉพาะกลุ่ม ผู้เข้าร่วมจากกลุ่มต่างๆ มีความสนใจจะคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่น ประเด็นที่มีการพูดคุยกันได้แก่ ปรากฏการณ์ที่มีผลมาจากความขัดแย้งที่มีความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อชุมชน รวมถึงสภาพอนาคตของสามจังหวัดชายแดนใต้

8) วันที่ 10 มกราคม 2554 จัดประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มต่างๆ เพื่อถกทอสายสัมพันธ์ และถกเถียงภาพอนาคตจังหวัดชายแดนใต้

9) วันที่ 29 มกราคม ถึงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2554 ได้จัดเวทีสานเสวนาหาคำตอบครั้งที่ 2 จำนวน 3 วัน ที่ปากน้ำรีสอร์ท จังหวัดสตูล เพื่อถกเถียงและแลกเปลี่ยน รวมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะ ร่างรายงานภาพอนาคตจังหวัดชายแดนใต้ฉบับที่ 3

10) วันที่ 28 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 1 มีนาคม 2554 จัดประชุมกลุ่มย่อยกลุ่มต่างๆ เพื่อถกเถียงและแลกเปลี่ยน รวมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะ ร่างรายงานภาพอนาคตจังหวัดชายแดนใต้ฉบับที่ 4

รายชื่อผู้เข้าร่วมสานเสวนาหาคำตอบ 2 ครั้ง

การสานเสวนาหาคำตอบ ครั้งที่ 1

วันที่ 3-7 กรกฎาคม 2553 ณ จังหวัดภูเก็ต

1. พล.ท.สำเร็จ ศรีทราย	ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก (ขณะเข้าร่วมประชุมตำแหน่งรองแม่ทัพภาค 4 และรองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการสงครามพิเศษยะลา)
2. พันโท สติรพงศ์ อาจหาญ	กองพลทหารราบที่ 15
3. พันเอก ชาคริต อุจรัตน์	เสนาธิการหน่วยเฉพาะกิจสันติสุข
4. พลตรีสุรสิทธิ์ ถนัดทาง	ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
5. นายสมโภชน์ สุวรรณรัตน์	ผู้ช่วยผู้อำนวยการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
6. พันเอกทะเบียง เมืองพระฝาง	หน่วยสันติสุขที่ 1
7. พ.ต.ท.รังษี มั่นจิตร	รองผู้กำกับการสอบสวน ศูนย์ปฏิบัติการจังหวัดชายแดนใต้
8. นายตูแวดานียา ตูแวมแมง	ผู้อำนวยการศูนย์พิทักษ์วัฒนธรรมเพื่อประชาธิปไตยจังหวัดชายแดนใต้
9. นายอับดุลเราะมัน มอลอ	โฆษกสหพันธ์นิสิตนักศึกษาจังหวัดชายแดนใต้ (สนน.จชต)
10. นายภูวนาท ล่องเซ่ง	ปลัดอำเภอที่ทำการปกครองจังหวัดยะลา
11. นางสาวซุกกริยะห์ บาเหะ	เจ้าหน้าที่โครงการสันติอาสาสมัครชีพยาน
12. นางแยเนะ สาละแม	ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบ/นักปกป้องสิทธิมนุษยชน
13. นางตัสนีม เจ๊ะตู	อดีตผู้ใหญ่บ้าน อ.เจาะไอร้อง/ผู้บริหารศูนย์เยียวยาเด็กกำพร้าและด้อยโอกาส จ.นราธิวาส
14. นายอับดุลอาซิส ยานยา	ประธานชมรมสถาบันปอเนาะจังหวัดชายแดนใต้
15. นายอับดุลเราะมัน อับดุลสมัด	อดีตประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดนราธิวาส

16. นายอับดุลเลาะห์ หะยียามา ผู้จัดการโรงเรียนนเรศวรอุบลราชธานี
17. นายเจษฎ์เชิน เจอะอุบง กรรมการอิสลามจังหวัดปัตตานี
18. นายอัยหมัดสมบูรณ บัวหลวง นักวิชาการอิสระ
19. ผศ.ดร.ศรีสมภพ จิตรภิมรณย์ศรี นักวิชาการศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (DWS)
20. นางสาวดวงยิหวา อุตรสินธุ์ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
21. นายมุฮัมหมัดอาบู ปาทาน ศูนย์เฝ้าระวังสถานการณ์ภาคใต้ (DWS)
22. นายदनัย มูล่า สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ
23. นายสมชาย หอมลออ ประธานมูลนิธิพัฒนาวัฒนธรรม
24. ผศ.ดร.ฉันทนา บรรพศิริโชติ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
25. นายเมฮัส อนุวัตรอุดม นักวิชาการ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า
26. นางจิราพร บุณนาค ผู้ประสานงานอาวุโสโครงการค้นหาญะฮ์
27. นายสรวิทย์ ศรีจารุภักดิ์ เจ้าหน้าที่มูลนิธิคอนราตอาเดนาัวร์
28. Ms. Li Saengsanthitam เจ้าหน้าที่มูลนิธิคอนราตอาเดนาัวร์
29. นางสาวงามศุภรี รัตนเสถียร อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
30. นางสาวศิริพร เพ็งจันทร์ เจ้าหน้าที่ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
31. นายโคทม อาริยา อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
32. นางสาวปาริชาติ สุวรรณบุบผา อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
33. นายชาญชัย ชัยสุขโกศล อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
34. นางสาวพาริดา ชัดดีมาร ผู้ประสานงานโครงการค้นหาญะฮ์
35. นายฆอซาลี อาแว เจ้าหน้าที่วิจัย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล

การสานเสวนาหาคำตอบ ครั้งที่ 2

วันที่ 30 มกราคม ถึงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2554 ณ จังหวัดสตูล

1. พลโทสำเริง ศรีหรั่ง ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษกองทัพบก
2. พันเอกอุตมวิทย์ โอนวัลย์ รองเลขาธิการศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. นายภูวนาท ล่องเซ่ง ปลัดอำเภอที่ทำการปกครอง จังหวัดยะลา
4. นายอาเต็ฟ โชะโก ประธานเครือข่ายเยาวชนนักศึกษาเพื่อพิทักษ์ประชาชน
5. นางสาวไลลา เจ๊ะชู ผู้ประสานงานโครงการ In south
6. นายกิตติศักดิ์ ปัตตานี สมาพันธ์นิสิตนักศึกษาจังหวัดชายแดนใต้
7. นายศอลาฮุดดีน สماعيل สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
8. พันโทสุริพงษ์ อาจหาญ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน
9. ร้อยเอกชัยนัพัฒน์ อินทรเทพ กองพลทหารราบที่ 5 พัน 2
10. นายมะรอซาลี บากา ประธานชมรมมุสลิมอาสาทุกขบวน จ.ปัตตานี
11. นางดัสนีม เจ๊ะตู อดีตผู้ใหญ่บ้าน อ.เงาะไอร้อง จ.นราธิวาส/ผู้บริหารศูนย์เยาวชนเด็กกำพร้าและด้อยจังหวัดนราธิวาส
12. นางแยนะ สาละแม ผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบ/นักปกป้องสิทธิมนุษยชน
13. นางสาวรอฮานี จือนารา ผู้ประสานงานโครงการโรงเรียนสันติภาพ
14. นายอับดุลอาซิส ยานยา ประธานชมรมสถาบันปอเนาะจังหวัดชายแดนใต้
15. นายอับดุลเลาะห์ หะยียามา ผู้จัดการโรงเรียนนเรศวรอุบลราชธานี
16. นายอัยหมัดสมบูรณ บัวหลวง นักวิชาการอิสระ
17. นายอิสมาอีล เบญจสมิทธิ ประธานศูนย์อนุรักษ์ศิลปะ (PUSTA)
18. นายมุฮัมหมัดอันวัร์ หะยีเต๊ะ กลุ่มสื่อบุหหารายา
19. นายเจอะอามิง โต๊ะตาหยง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จ.นราธิวาส พรรคประชาธิปัตย์/กรรมการภาคใต้

20. นางจิราพร บุนนาค ผู้ประสานงานอาวุโสโครงการค้นหาบุญแฉะ
21. พลตรีสุรสิทธิ์ รัตนทาง ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
22. นางสาวพรเพ็ญ คงขจรเกียรติ ผู้อำนวยการมูลนิธิผสานวัฒนธรรม
23. ผศ.ดร.ฉันทนา บรรพศิริโชติ อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
24. นายโคทม อารียา อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
25. นางปาริชาติ สุวรรณบุบผา อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
26. นายเอกพันธ์ ปิณฑวนิช อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
27. นายชาญชัย ชัยสุขโกศล อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
28. นางสาวงามศุภร์ รัตนเสถียร อาจารย์ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
29. นายขอชาลี อาแว เจ้าหน้าที่วิจัย ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล
30. นางสาวชุกกรียะห์ บาเหะ ผู้ประสานงานโครงการค้นหาบุญแฉะ
31. นายปรัชญา ไช้อิแต ผู้ประสานงานโครงการค้นหาบุญแฉะ
32. นายสรรทนต์ ศรีจารุภักดิ์ เจ้าหน้าที่มูลนิธิคอนราตอาเดนาัวร์